

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν.ΗΜΑΘΙΑΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2016 - ΕΤΟΣ Θ' - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 28

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ 5 € - ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 20 € (ΕΝΤΥΠΗ ΜΟΡΦΗ) - 10 € (ΨΗΦΙΑΚΗ ΜΟΡΦΗ)

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν.ΗΜΑΘΙΑΣ

Ιδιοκτησία

Εταιρεία Μελετών Ιστορίας
και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας

Ιδρυτής - Σύμβουλος Έκδοσης
π. Αθανάσιος Βουδούρης

Εκδότης

Εμμανουήλ Ξυνάδας
(Πρόεδρος Δ.Σ. Ε.Μ.Ι.Π.Η.)

Διευθύντρια

Ολυμπία Μπέτσα
(Πρόεδρος Επιτροπής "Χρονικών")

Αρχισυνταξία - Ηλεκτρονική σελιδοποίηση

Νικόλαος Βουδούρης
(τηλ. 6942.982.745)

Επιτροπή των «ΧΡΟΝΙΚΩΝ»

Ολυμπία Μπέτσα
Νικόλαος Βουδούρης
Ιωάννα Ζιώγα
Αναστασία Ταναμπάση

Γραφεία

- Ολγάνου 12, Βέροια
- Κοινοτικό Κατάστημα, Φυτειά
(Τ.Θ. 149, ΤΚ 59100)

τηλ: 6946.901.531 - 6942.982.745

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση μέρους ή
ακέραιων κειμένων, αν αναφέρεται η πηγή

Τα επώνυμα άρθρα εκφράζουν μόνο την
άποψη του συντάκτη τους

• Όσοι επιθυμούν να γίνουν μέλη της
«Εταιρείας Μελετών Ιστορίας και Πολιτι-
σμού Ν. Ημαθίας» μπορούν να επικοινωνή-
σουν στο τηλέφωνο: **6946.901.531**

• Η αποστολή άρθρων, μελετών, επιστο-
λών, σχολίων, προτάσεων, παρατηρήσεων
κ.α. για δημοσίευση στα «ΧΡΟΝΙΚΑ», γί-
νεται τόσο στην ταχυδρομική διεύθυνση
της Ε.Μ.Ι.Π.Η., όσο και στην ηλεκτρο-
νική διεύθυνση **xronika_emipi@yahoo.gr**
με την ένδειξη: Για τα «Χρονικά» (Τα
άρθρα δεν θα πρέπει να ξεπερνούν τις 5
σελίδες Α4 με μονό διάστιχο και μέγεθος
γραμματοσειράς 12 στ. Δημοσιεύματα ή
άρθρα με επιστημονικό υπόβαθρο θα πρέ-
πει να συνοδεύονται από παραπομπές και
ενδεικτική βιβλιογραφία).

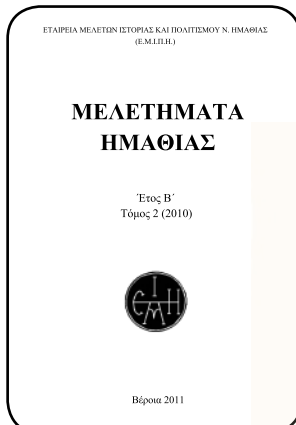
• Η έκδοση των «ΧΡΟΝΙΚΩΝ» στηρίζεται
αποκλειστικά σε συνδρομές μελών και
φίλων της Ε.Μ.Ι.Π.Η., για τον λόγο αυτό,
ζητούμε την οικονομική υποστήριξή σας.
Για την προβολή της επιχείρησής σας μέσα
από τις σελίδες των «ΧΡΟΝΙΚΩΝ», καθώς
και για τις χορηγίες σας υπέρ της έκδοσης
του εντύπου, καλέστε στο **6946.901.531**

• Ο **τραπεζικός λογαριασμός** της Εταιρεί-
ας, όπου ο καθένας μπορεί να καταθέ-
τει τις προσφορές του, είναι: **Eurobank**
0026-0077-12-0200673505

Οι εκδόσεις της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Σειρές Εκδόσεων

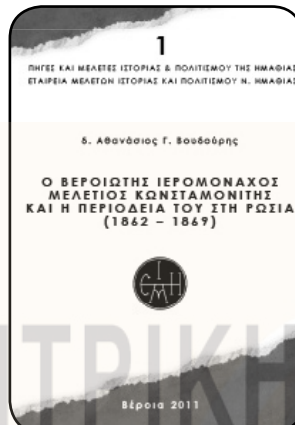
Μελετήματα Ημαθίας (τόμοι 1-4)

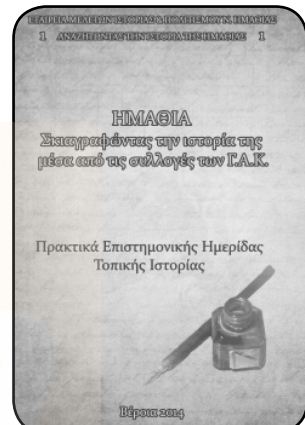
ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΩΝ Μιλάμε για τη Βέροια του 20ου αι. (τόμοι 1 - 3)

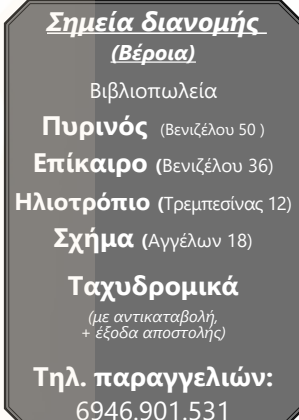
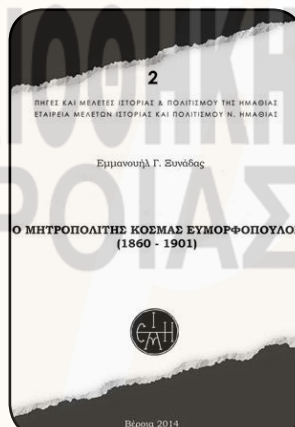
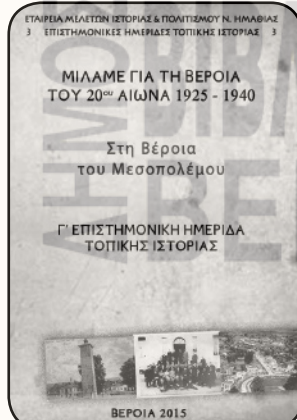
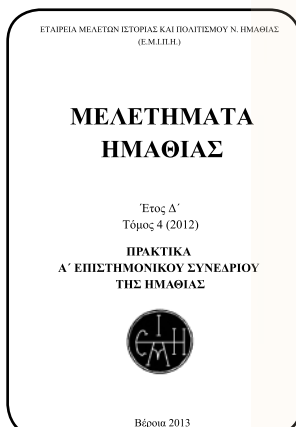
Πηγές & Μελέτες Ιστορίας & Πολιτισμού Ημαθίας (τόμοι 1 - 2)

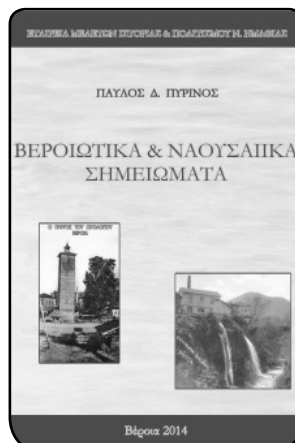
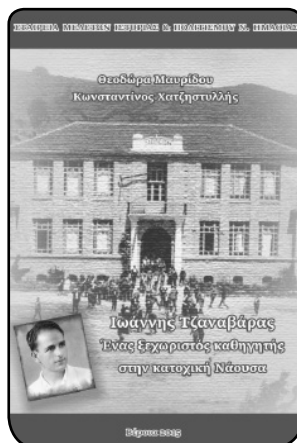
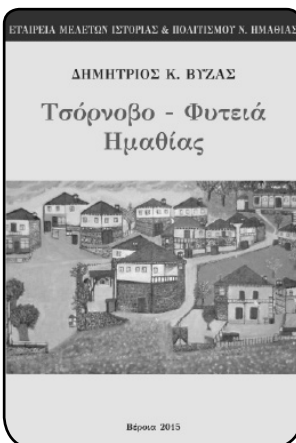
Αναζητώντας την Ιστορία της Ημαθίας (τόμος 1)

ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ ΗΜΑΘΙΑΣ

Μεμονωμένες εκδόσεις (ενδεικτικά)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

- Μαρία Χειμωνοπούλου, Αρχαιολογικά.....4
- Ολυμπία Μπέτσα, Οι Δρόμοι της πόλης.....16
- π. Αθανάσιος Βουδούρης, Μοναστηριακά Σημειώματα.....22
- Θεοδώρα Μαυρίδου, Τα Ναουσαίικα.....37
- Ιωάννης Μοσχόπουλος, Τα Ρουμλουκιώτικα.....42
- Εμμανουήλ Ξυνάδας, Εκ του Τύπου.....45
- Βιβλιοπαρουσιάσεις.....54
- Ιωάννα Ζιώγα, Φορείς Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας.....60

ΝΕΑ - ΔΡΑΣΕΙΣ

- Πεπραγμένα.....62

Κατάλογος Εκδόσεων Ε.Μ.Ι.Π.Η. 63

Τα ΧΡΟΝΙΚΑ θα τα βρείτε...	ΒΕΡΟΙΑ Βιβλιοπωλείο “Επίκαιρο” (Βενιζέλου 36) Βιβλιοπωλείο “Πυρινός” (Βενιζέλου 50) Βιβλιοπωλείο “Ηλιοτρόπιο” (Τρεμπεσίνας 12) Βιβλιοπωλείο “Σχήμα” (Αγγέλων 18) ~W~ Τηλεφωνικά στο 6946.901.531
...και στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.emipi.gr	

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Μαρία Χειμωνοπούλου, αρχαιολόγος – Δρ. αρχαιολογίας

Στοιχεία από τις σωστικές διερευνήσεις σε οικόπεδα της Βέροιας - Οικόπεδο στην οδό Ολγάνου

Η σωστική ανασκαφική διερεύνηση στο οικόπεδο επί της οδού Ολγάνου 24 στον ιστορικό τόπο της Μπαρμπούτας στη Βέροια (εικ. 1), φερόμενης ιδιοκτησίας Χ. Σιουκιούρογλου, ξεκίνησε με τις εργασίες παρακολούθησης εκσκαφής για την ανακατασκευή προϋφιστάμενης ιστορικής διατηρητέας οικίας χαρακτηρισμένης ως νεώτερο μνημείο (ΔΙΛΑΠ/2329/28978/11-06-1997, ΦΕΚ 535/Β/30-06-1997), και χρήση της ως ξενοδοχείου¹. Κατά την παρακολούθηση της απομάκρυνσης των κατεστραμμένων από πυρκαγιά υλικών του προϋφιστάμενου κτίσματος αποκαλύφθηκε στο βόρειο όριο του οικοπέδου τμήμα βράχου με λαξεύσεις, που είχε ως αποτέλεσμα τη διερεύνηση του βόρειου τμήματος του οικοπέδου για την επιβεβαίωση της ύπαρξης αρχαίων καταλοίπων. Η διερεύνηση αποκάλυψε σε βάθος 1,11μ. από τη στάθμη του οδοστρώματος τμήμα βράχου επιφάνειας 2,20μ. Χ 3,50μ. και ύψους 1,45μ. που διαμορφώνει το δυτικό πέρας του με δύο αβαθείς κόγχες, αμέσως δυτικά των οποίων διεφάνησαν σε βάθος 2,51μ. τα όρια δύο πήλινων πιθαριών τοποθετημένων σε αντίστοιχες λαξεύσεις στον φυσικό βράχο, ενώ με την ολοκλήρωση της έρευνας στο βόρειο τμήμα του οικοπέδου αποκαλύφθηκε επίσης τμήμα δαπέδου από κομμάτια πλίνθων σε δεύτερη χρήση με χιαστί χαραγές στις επιφάνειές τους (εικ. 2).

Το ιστορικό διατηρητέο μνημείο που προϋπήρχε του προς ανακατασκευή ξενοδοχείου (εικ. 6) ανήκει σε ένα σύνολο εν σειρά κατοικιών με όψεις προς τον Τριπόταμο και το εσωτερικό της εβραϊκής συνοικίας που χαρακτηρίζονται από λιθόκτιστη και ξυλόπηκτη αντίστοιχα κατασκευή για το ισόγειο και τους ορόφους, αλλά και τη διαμόρφωση ημιυπαίθριων χώρων με πολύ ψηλά ξύλινα υποστυλώματα στις όψεις προς την όχθη του Τριποτάμου.

Οι όψεις της οικίας προς το εσωτερικό της Μπαρμπούτας και τον Τριπόταμο, όπως και η κάτοψή της, έχουν αποτυπωθεί και δημοσιευθεί από τις Χ. Ζαρκάδα και Κ. Τρακοσοπούλου², ενώ φωτογραφία της έχει επίσης δημοσιευθεί στη σειρά της Ελληνικής Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής³ (εικ. 3).

Κατά τη σωστική ανασκαφή στο οικόπεδο διαστάσεων 14Χ8,50 περ. μ., αποκαλύφθηκαν αρχιτεκτονικά κατάλοιπα τριών κύριων χρονολογικών φάσεων, της προϋφιστάμενης ιστορικής διατηρητέας οικίας του 19^{ου} αι., ενός τμήματος οικίας του τέλους του 15^{ου}-16^{ου} αι., και μίας εργαστηριακής εγκατάστασης οινοποιείου-πιθεώνα(;) των ύστερων ρωμαϊκών χρόνων, τα οποία με αφετηρία τα αρχαιότερα έχουν ως εξής:

1 Σύμφωνα με την υπ' αριθ. 1189/20-05-2014 απόφαση έγκρισης της αρχιτεκτονικής μελέτης ανακατασκευής του της Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων Κεντρικής Μακεδονίας.

2 Χ. Ζαρκάδα, Κ. Τρακοσοπούλου, «Συντήρηση και αναβίωση της Εβραϊκής Συνοικίας στη Βέροια», *Αρχιτεκτονικά Θέματα* 13 (1979), σ. 81-83 και Καλογήρου Ν., Βέροια, *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική*, Αθήνα 1989, εικ. 16, σ. 20 και εικ. 18-19, σ. 22-23.

3 Καλογήρου Ν., Βέροια, *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική*, Αθήνα 1989, εικ. 49, σ. 33.

Πρώτη φάση, ύστεροι ρωμαϊκοί χρόνοι: Οινοποιείο (?) – πιθεώνας, τμήμα κτίσματος εργαστηριακής – οικιστικής χρήσης

Στο βόρειο μισό τμήμα του οικοπέδου, και σε βάθος 2,56-2,78μ. αποκαλύφθηκε δάπεδο από τμήματα κεραμικών πλίνθων σε δεύτερη χρήση με τεμνόμενες χιαστί βαθύνσεις, σε δύο τμήματα επιφανειών εκατέρωθεν του βόρειου τοίχου της οικίας του 19^{ου} αι., διαστάσεων 1,90μ. Χ 2,40μ. και 0,70μ. Χ 0,70μ.. Αποκαλύφθηκαν επίσης τέσσερα πιθάρια με διαφορετικό βαθμό διατήρησης, δύο από τα οποία είναι ορατά κατά ένα τμήμα τους, καθώς το υπόλοιπο διατηρείται επίσης κάτω από τον βόρειο τοίχο της οικίας του 19^{ου} αι. (εικ. 4-6). Το τμήμα πιθαριού νοτίως του βόρειου τοίχου, που σώζεται σε μεγαλύτερο ύψος, 1,23μ., έχει υπολογιζόμενη μέγιστη διάμετρο 1,15μ., πάχος τοιχωμάτων 0,03-0,04μ., και εδράζεται σε λαξευμένη στο βράχο υποδοχή βάθους 3,30μ. Το πιθάρι που σώζεται βορειώς του τοίχου, διαμέτρου 1,27μ. και πάχους τοιχωμάτων 0,02μ., διατηρείται σε αντίστοιχη λαξευμένη στο βράχο υποδοχή βάθους 3,48μ. Το πιθάρι αυτό όπως και το αμέσως επόμενο βόρειά του, από το οποίο διατηρείται *in situ* τμήμα μόνο του σώματός του, βρίσκεται σε επαφή με υπερυψωμένο τμήμα βράχου με αβαθείς κόγχες, ύψους 1,45μ., που διαμορφώνει σε επαφή με την άνω επιφάνεια των λαξευμένων υποδοχών των πιθαριών ημιελλειψοειδείς διαμορφώσεις μέγιστων διαστάσεων 0,60μ. Χ 0,35μ. και 0,70μ. Χ 0,35μ., οι οποίες σχετίζονται πιθανόν με την ροή και την πλήρωση των πιθαριών με το περιεχόμενό τους (εικ. 7), που θα μπορούσε να είναι κρασί, κρίνοντας από τα ίχνη επένδυσης των εσωτερικών τοιχωμάτων τους με πίσσα. Ένα ακόμη τμήμα πιθαριού τοποθετημένο σε αντίστοιχη λάξευση βάθους 3,17μ. και διαμέτρου 0,90μ. σώζεται σε απόσταση 0,30μ. και 0,20μ. από τα δύο προηγούμενα, ενώ η κάτοψη της φάσης αυτής στο όριο του οικοπέδου ολοκληρώνεται με υπερυψωμένο στηθαίο 0,40μ. και σωζόμενου μήκους 2,50μ. λαξευμένο από τον ίδιο τον βράχο, και λαξευτή κλίμακα δύο αναβαθμών ύψους 0,47μ. και επίπεδα διαμορφωμένη επιφάνεια σε επαφή, διαστάσεων 1,20μ. Χ 1,00μ. Η λαξευτή στο βράχο διαμόρφωση της κλίμακας και η λαξευτή επιφάνεια βάθους 2,77-2,92μ. και διαστάσεων 1,20μ² θα μπορούσαν να σχετίζονται με τη διαδικασία σύνθλιψης σταφυλιών και ν' αποτελούν μία λαξευτή ληνό, ενώ οι λαξεύσεις σε επαφή με τα πιθάρια θα μπορούσαν να συσχετισθούν με την πλήρωσή τους με κρασί (εικ. 8). Στο υπόλοιπο νότιο μισό του οικοπέδου δεν έχουν αποκαλυφθεί άλλα κτιστά αρχιτεκτονικά λείψανα, παρά μόνο μία κυκλική βάθυνση διαμέτρου 0,20μ. και βάθους 0,12μ. σε απόσταση 1,45μ. από τη μεσοτοιχία Μορδοχάη / Μπέκα και σε βάθος 2,68μ.. Τα πιθάρια βρέθηκαν επιχωμένα, ενώ από τη στρωματογραφία του κατά μήκος διατηρούμενου μάρτυρα διαπιστώνεται στρώμα καταστροφής από κεράμους στέγης και συγκέντρωση λίθων στο νοτιοανατολικό τμήμα του οικοπέδου βαθύτερα της θεμελίωσης των μεταβυζαντινών τοίχων, στοιχείο που υποστηρίζει τη συμπλήρωση της κάτοψης των ύστερων ρωμαϊκών χρόνων – ύστερης αρχαιότητας από μία στεγασμένη κατασκευή, από την οποία διατηρούνται κατάλοιπα των υλικών και όχι το σχήμα της κάτοψής της.

Δεύτερη φάση, μεταβυζαντινοί χρόνοι: Τμήμα οικίας του τέλους 15^{ου} – 16^{ου} αι. (?)

Σε απόσταση από 0,90 έως 2,10μ. από τη δυτική μεσοτοιχία (Μορδοχάη/Μπέκα), αποκαλύφθηκε σε βάθος θεμελίωσης 2,45-2,95μ. τμήμα ισχυρού τοίχου πάχους 1,30μ. και κατεύθυνσης βορρά-νότου που τέμνεται κάθετα και συμπλέκεται με τμήμα τοιχοποιίας σωζόμενου μήκους 1,80μ. (εικ. 9), η συνέχεια της οποίας εκτείνεται εντός των ορίων του όμορου οικοπέδου Μορδοχάη / Μπέκα. Ο τοίχος θεμελιώνεται στον φυσικό παρωλιτικό βράχο και είναι κτισμένος με ημίεργους λίθους μικρού και μεσαίου μεγέθους με την παρεμβολή τμημάτων πλίνθων σε σημεία. Το προς

νότο τμήμα του σώζεται κάτω από το οδόστρωμα της οδού Ολγάνου, ενώ το βόρειο σωζόμενο όριο του υπόκειται της βόρειας όψης της οικίας του 19^{ου} αι.. Από το στρώμα της επίχωσης κατά την αποκάλυψη της τμηματικής αυτής κάτοψης, που ανήκε πιθανόν σε μία προγενέστερη οικία με διαφορετικά και μετατοπισμένα όρια κάτοψης σε σχέση με την υπερκείμενη του 19^{ου} αι., προήλθε μεγάλη ποσότητα κεραμικής ακόσμητων αλλά και εφυαλωμένων αγγείων του τέλους του 15^{ου} – 16^{ου} αι., γεγονός που συσχετίζει χρονολογικά την κατασκευή της με την έλευση και εγκατάσταση σε διάφορες περιοχές της ελλαδικής χερσονήσου των διωγμένων από τον Φερδινάνδο της Ισπανίας εβραϊκών πληθυσμών, και σηματοδοτεί παράλληλα την έναρξη ή την πληθυσμιακή ενίσχυση κατοίκησης της περιοχής από το εβραϊκό στοιχείο, η οποία θα οδηγήσει στην εξελικτική της διαμόρφωση σε κλειστή συνοικία τύπου γκέτο.

Τρίτη φάση, 19^{ος} αι. - 2004: Η χαρακτηρισμένη ως νεώτερο μνημείο, ιστορική διατηρητέα κατοικία που καταστράφηκε από πυρκαγιά τον Ιούνιο του 2004

Από την χαρακτηρισμένη ως νεώτερο μνημείο, ιστορική διατηρητέα με κατοικία, της οποίας τα κατεστραμμένα υλικά (λίθοι μικρού και μεσαίου μεγέθους, καμένα ξύλινα δοκάρια) είχαν απομακρυνθεί πριν από την έναρξη της σωστικής ανασκαφής, αποκαλύφθηκαν η δυτική λιθόκτιστη μεσοτοιχία της με το υποστατικό της οικίας Μορδοχάη/Μπέκα και η όψη της προς ανατολάς μεσοτοιχίας με την επίσης μη υφιστάμενη σήμερα διατηρητέα κατοικία φερόμενης ιδιοκτησίας Παυλίδη Π. Αποκαλύφθηκε επίσης τμήμα της τοιχοποιίας της όψης προς το εσωτερικό της Μπαρμπούτας και τη σημερινή οδό Ολγάνου, ορατού πάχους 0,60 μ., καθώς το μη διερευνηθέν υπόλοιπο καλύπτεται από τη σύγχρονη πλακόστρωση της οδού, και τμήμα τοίχου σε βάθος 1,79μ. (άνω σωζόμενη επιφάνεια), πάχους 1,70 περίπου μ. που αποτελεί την συμβατικά ονομαζόμενη βόρεια όψη της οικίας προς τον Τριπόταμο, η οποία σύμφωνα με τις αποτυπώσεις των Ζαρκάδα – Τρακοσοπούλου διατηρούσε λιθόκτιστο ισόγειο με ημιυπαίθριο και ξυλόπηκτο όροφο με προεξοχή στηριζόμενο σε ξύλινο υποστήλωμα.

Η δυτική μεσοτοιχία με το αρχοντικό Μορδοχάη/Μπέκα, πάχους 1,00μ., ήταν λιθόκτιστη με συνδετικό υλικό πηλοκονίαμα και ζωνάρια ξυλοδεσιών (το χαμηλότερο σε βάθος 1,53μ.), και η υποθεμελίωσή της εδράζεται σε βάθος από 1,98μ. έως 2,55μ. και εξέχει της τοιχοποιίας από 0,10μ. έως 0,25μ. Η ανατολική μεσοτοιχία, της οποίας διακρίνεται μόνο η όψη προς την πλευρά του οικοπέδου δομείται με ημικατεργασμένους λίθους μικρού και μεσαίου μεγέθους και στρώσεις οριζόντιων πλίνθων (;) με συνδετικό υλικό πηλοκονίαμα. Η ορατή τοιχοποιία της νότιας όψης αποτελείται από λιθοδομή με μικρούς λίθους και συνδετικό υλικό επίσης πηλοκονίαμα, ενώ για τα σωζόμενα τμήματα της βόρειας όψης, που διατηρείται στο ύψος της πρώτης σειράς λίθων, χρησιμοποιήθηκαν μεσαίου και μεγάλου μεγέθους ημίεργοι λίθοι για τις όψεις και λίθοι μικρού μεγέθους για το εσωτερικό της τοιχοποιίας. Εκτός από τις λιθοπηλόκτιστες περιμετρικές τοιχοποιίες, από την προϋφιστάμενη οικία αποκαλύφθηκε σε επαφή με τη νότια όψη της, σε βάθος 1,35μ. και έκταση 0,90μ. X 1,40μ. τμήμα του λιθόστρωτου ισογείου της.

Η κατεστραμμένη από πυρκαγιά κατοικία που αντιπροσωπεύει την οψιμότερη χρονολογικά οικιστική χρήση του οικοπέδου δύναται να χρονολογηθεί λαμβάνοντας υπόψη τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των παρακείμενων οικιών καθώς και των οικιών της νοτιοανατολικής οχύρωσης στο Βυζαντινό Μουσείο της Βέροιας στον 19^ο αι., και χρησιμοποιήθηκε με διάφορες αλλαγές και προσαρμογές μέχρι τα τέλη του 20^{ου} αι.

Μεταξύ των ευρημάτων της κεραμικής διαπιστώθηκαν όστρακα υστερορωμαϊκών/

παλαιοχριστιανικών αμφορέων που σχετίζονται με τη φάση της ληνού και του πιθεώνα, καθώς και όστρακα και αγγεία του τέλους 15^{ου} – 16^{ου} αι. που επιβεβαιώνουν τις ιστορικές ειδήσεις της εγκατάστασης των εβραίων στη Βέροια στους μεταβυζαντινούς χρόνους.

Τα αρχιτεκτονικά λείψανα τριών κύριων χρονολογικών φάσεων που αποκαλύφθηκαν κατά τη σωστική ανασκαφή του οικοπέδου, όπως και τα κινητά τους συνευρήματα προσφέρουν σημαντική μαρτυρία για την εργαστηριακή και ίσως οικιστική χρήση της περιοχής στην όψιμη αρχαιότητα, καθώς και για την έναρξη και εξέλιξη της εγκατάστασης και της ζωής του εβραϊκού στοιχείου στην πόλη της Βέροιας, σε ένα ευρύτατο χρονικό πλαίσιο από την πρώιμη μεταβυζαντινή περίοδο μέχρι τους νεώτερους χρόνους και τη σύγχρονη εποχή.

Οικόπεδο στην οδό Αγίου Δημητρίου

Σε ένα άλλο σημείο της Βέροιας, κατά την προανασκαφική διερεύνηση που πραγματοποιήθηκε στο οικόπεδο που βρίσκεται στη συμβολή των οδών Αγίου Δημητρίου και Καστανιάς στο Ο.Τ. 61, αποκαλύφθηκε λιθόκτιστος αγωγός που διασχίζει το οικόπεδο με κατεύθυνση βορειοανατολικά – νοτιοδυτικά και κλίση 3,5%. Ο αγωγός, πλάτους 25-30 εκ., ο οποίος διατηρείται σε μήκος 7,50 περίπου μ., είναι κατασκευασμένος επάνω στον τραβερτινικής μορφής πωρολιθικό βράχο της περιοχής, σε βάθος 0,50 – 0,60 περίπου μ. από το υψόμετρο του πεζοδρομίου επί της οδού Καστανιάς (εικ. 10).

Ο αγωγός αποτελείται από λίθινο πυθμένα, κτιστά, σε τμήματα της διαδρομής του, τοιχώματα και κάλυψη από σχιστολιθικές πλάκες. Η εφαρμογή του λίθινου πυθμένα στο τραβερτινικό υπόστρωμα επιτυγχάνεται με την μεσολάβηση λεπτής χωμάτινης στρώσης, η οποία αποκτά μεγαλύτερο ύψος και περιέχει, επίσης, τμήματα κεράμων στις περιοχές που ο βράχος παρουσιάζει βάθυνση. Ο πυθμένας αποτελείται από λίθινα τμήματα, διαστάσεων 0,75, 0,92 και 1,08 μ. αντίστοιχα (ενδεικτικές διαστάσεις των τριών βορειότερων τμημάτων), τοποθετημένα μεταξύ τους σε επαφή κατά την προαναφερόμενη κατεύθυνση. Το κάθε τμήμα διαμορφώνει πλευρικές ταινιωτές διαπλατύνσεις με ενδιάμεσο πλάτος πυθμένα από 10 με 12 έως 18-20 εκ. και ύψος λίθινων τοιχωμάτων 5 εκ. Σε συνέχεια των λίθινων τοιχωμάτων καθ' ύψος συνεχίζουν σε ύψος 4-5 εκ. τα τοιχώματα του σωζόμενου αγωγού, τα οποία σε δύο σημεία της διαδρομής του είναι κτιστά, κατασκευασμένα από μικρά γωνιασμένα κομμάτια πωρολίθου και τμήματα κεράμων με συνδετικό υλικό υδραυλικό κονίαμα, ενώ στις περιπτώσεις που η στάθμη του βράχου βρίσκεται σε μεγαλύτερο ύψος, τα τοιχώματα «κόβονται» στον φυσικό βράχο και επενδύονται με τμήματα πλίνθων και υδραυλικό κονίαμα. Τμήμα των κτιστών τοιχωμάτων διατηρείται σε μήκος 0,37 μ., με πάχος πλευράς 12 περίπου εκ., και δίνει συνολικό ύψος 8,5 – 9 εκ. για τα τοιχώματα του αγωγού, συνυπολογιζομένου του ύψους του λίθινου και του κτιστού τμήματος. Ο αγωγός διατηρεί επίσης στο νοτιοδυτικό σωζόμενο άκρο του κάλυψη τριών σχιστολιθικών πλακών, διαστάσεων 0,40X0,70, 0,60X0,40 και 0,50X0,30 μ. (εικ. 11-12).

Στο σημείο αυτό του οικοπέδου και στο τμήμα που μεσολαβεί από το ορατό άκρο του αγωγού μέχρι το όριο της όμορης ιδιοκτησίας επί της οδού Αγίου Δημητρίου, διατηρούνται επίσης δύο υπερκείμενες του αγωγού μαρμαρίνες πλάκες δαπέδου, διαστάσεων 0,60X0,30 μ., που συνεχίζουν στην όμορη οικοδομή.

Στο δυτικό επίσης τμήμα του οικοπέδου, σε επαφή με την ιδιοκτησία της οδού Καστανιάς αποκαλύφθηκε τμήμα λιθόκτιστης τοιχοποιίας από αργούς πωρολίθους, ύψους 0,60 μ., που εδράζεται απευθείας στο φυσικό βράχο.

Στην υπόλοιπη έκταση του οικοπέδου, πέρα από την αποκάλυψη του φυσικού

βραχώδους αναγλύφου έχουν αποκαλυφθεί σε σημεία σπηλαιώδεις βαθύνσεις, οι οποίες σε δύο περιπτώσεις παρουσιάζουν μεγαλύτερη κανονικότητα και έχουν σχήμα τετράπλευρο με διαστάσεις 1,15Χ0,90(μεγ.)Χ0,40 μ. και κυκλικό με διαμέτρους 0,90-1,1,0 μ. και βάθος 0,70 μ..

Κατά συνέπεια, η δοκιμαστική ανασκαφική διερεύνηση αποκάλυψε τμήμα λιθόκτιστου αγωγού, κατασκευασμένου επί του φυσικού πωρολιθικού βράχου, δύο βαθύνσεις τετράπλευρου και κυκλικού αντίστοιχα σχήματος, και διάσπαρτες σπηλαιώδεις βαθύνσεις σε όλη την έκταση του οικοπέδου. Κατά τη διάρκειά της περισυλλέχθηκε επίσης μικρός αριθμός κινητών ευρημάτων, τέσσερα νομίσματα, καθώς και ακόσμητα και εφυαλωμένα όστρακα βυζαντινών, μεταβυζαντινών και νεώτερων – σύγχρονων χρόνων.

Πρέπει να σημειωθεί ότι αγωγοί κατασκευασμένοι από λίθινο πυθμένα και τοιχώματα, επενδυμένα με υδραυλικό κονίαμα, μέσω των οποίων διέρχονται πήλινοι κυλινδρικοί αγωγοί ύδρευσης έχουν εντοπιστεί στις Αιγές και την Πέλλα, καθώς και στην Παλαιά Μητρόπολη της Βέροιας.

Αγωγοί με λίθινο πυθμένα παρόμοιας μορφής καταγράφονται και μαρτυρούνται επίσης στη Βέροια του 19^{ου} και του πρώτου μισού του 20^{ου} αι.. Οι κάτοικοι της πόλης τους αποκαλούν μπουντουβάγιες και αναφέρουν ότι μετέφεραν το νερό για τις οικιακές δουλειές και ανάγκες από αυλή σε αυλή. Οι λίθινοι αυτοί αγωγοί, ανοιχτοί κατά ένα τμήμα τους, αποτυπώνονται επίσης και από τον Μουτσόπουλο στην καταγραφή της λαϊκής αρχιτεκτονικής της Βέροιας. Ο Μουτσόπουλος αναφέρει χαρακτηριστικά ότι α) «Βρύσες, συνήθως, υπήρχαν μέσα στα σπίτια, στην ισόγεια υπόστηλη αυλή. Τα νερά της βρύσης έτρεχαν σ' ανοιχτό αυλάκι, την «αραρούγια», και από εκεί στην κλειστή υπόνομο, την «μπουντουβάγια», που σε μερικές περιπτώσεις βρίσκεται στον άξονα του δρόμου, όπου συγκεντρώνονται και τα ακάθαρτα νερά του σπιτιού και του αποχωρητηρίου, όταν δεν υπήρχε στεγανός βόθρος και, ιδιαίτερα, όταν στη μπουντουβάγια διοχέτευαν τα νερά κανενός παραποτάμου ή πηγής» και β) «Τα νερά χύνονταν απ' ευθείας στο λιθόστρωτο της αυλής, κάποτε όπως στο μαγειριό, έβγαιναν μ' ένα «κιούγκι» (πήλινο σωλήνα) στο ανοιχτό αυλάκι της αυλής, την «αραρούγια» και από κει χάνονταν στη «μπουντουβάγια» ή στο γκρεμό, ανάλογα με τη θέση του σπιτιού»⁴ (εικ. 13-14).

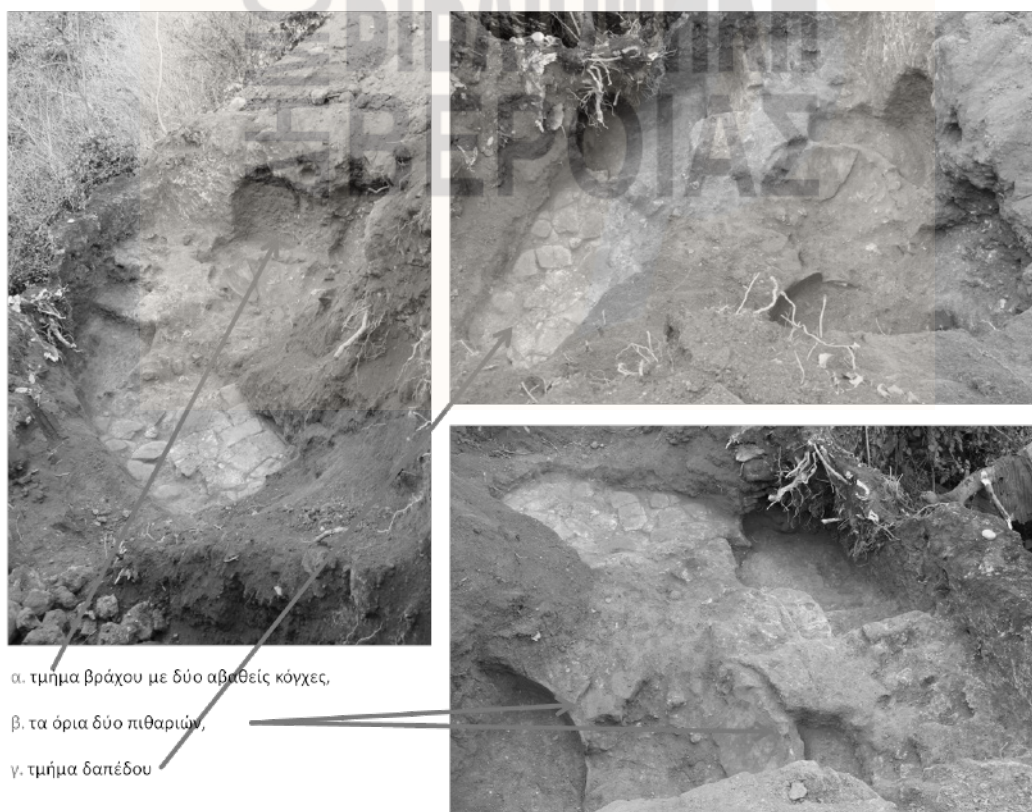
Συνεκτιμώντας τις μορφολογικές ομοιότητες του αγωγού με τους αντίστοιχους αρχαίους των ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων, που παρουσιάζουν διατομή ανεστραμμένου Π, εντός του οποίου διέρχεται ο πήλινος αγωγός, καθώς και τις σχεδιαστικές και φωτογραφικές τεκμηριώσεις των λίθινων ανοιχτών αγωγών που διέτρεχαν από ιδιοκτησία σε ιδιοκτησία τις αυλές της Βέροιας από τα μέσα του 18^{ου} μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} αι., θεωρούμε ότι ο λίθινος αγωγός που αποκαλύφθηκε ανήκε πιθανόν στο υδρευτικό σύστημα της αρχαίας Βέροιας και διατηρήθηκε σε χρήση, συνυπολογιζομένων και πιθανών περιόδων εγκατάλειψης, μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} αι.

Έτσι χάρι σε δύο διερευνήσεις μέσα στην πόλη μάθαμε κάτι περισσότερο για το αρχαίο, μεταβυζαντινό και το νεώτερο παρελθόν των εργαστηρίων και των σπιτιών της, ανιχνεύσαμε την εξέλιξη της εγκατάστασης και της ζωής του εβραϊκού στοιχείου στην πόλη της Βέροιας, και είδαμε πως αρχαίες κατασκευές υποδομών μπορούν να λειτουργούν μέχρι και το πολύ κοντινό μας παρελθόν.

⁴ Ν.Κ. Μουτσόπουλος, *Η Λαϊκή Αρχιτεκτονική της Βέροιας*, Βέροια 2000, σ. 48, 77, πίν. 89, 96-97, 182, 194-195. Για το ίδιο θέμα αναφορά και σε Ο. Δημητρίου, *Αποχωρητήρια και σχετικά θέματα υγιεινής στην ελληνική κατοικία της αρχαίας, βυζαντινής και νεώτερης εποχής*, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 195, υποσημ. 243 όπου η παραπομπή σε Μουτσόπουλο, Ν.Κ. Μουτσόπουλος, *Μακεδονική Αρχιτεκτονική, Συμβολή εις την μελέτην της ελληνικής οικίας*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 167, 212.

εικ. 1

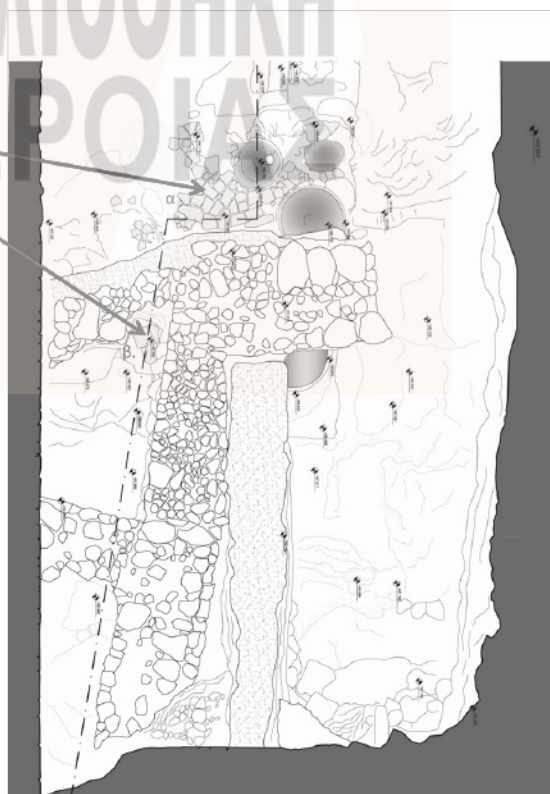
εικ. 2

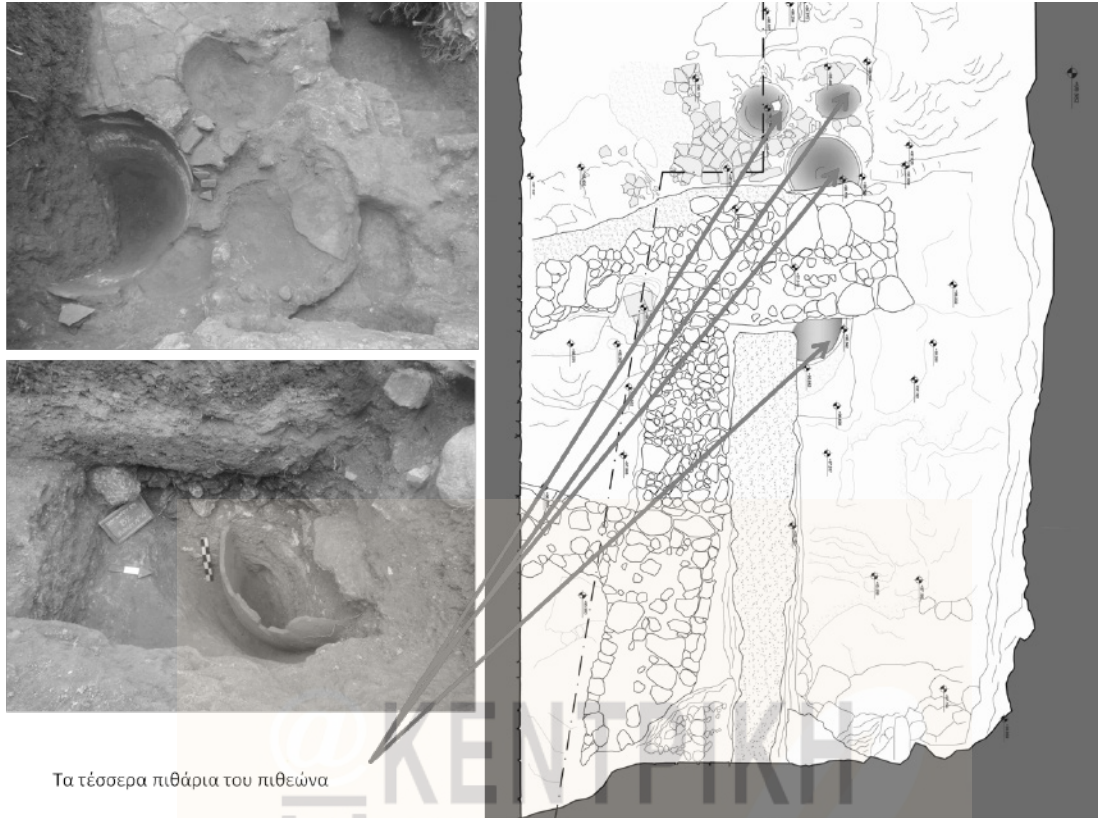
Αποψη της προϋφιστάμενης διατηρητέας κατοικίας και η θέση της στη διατηρητέα συνοικία της Μπαρμπούτας

εικ. 3

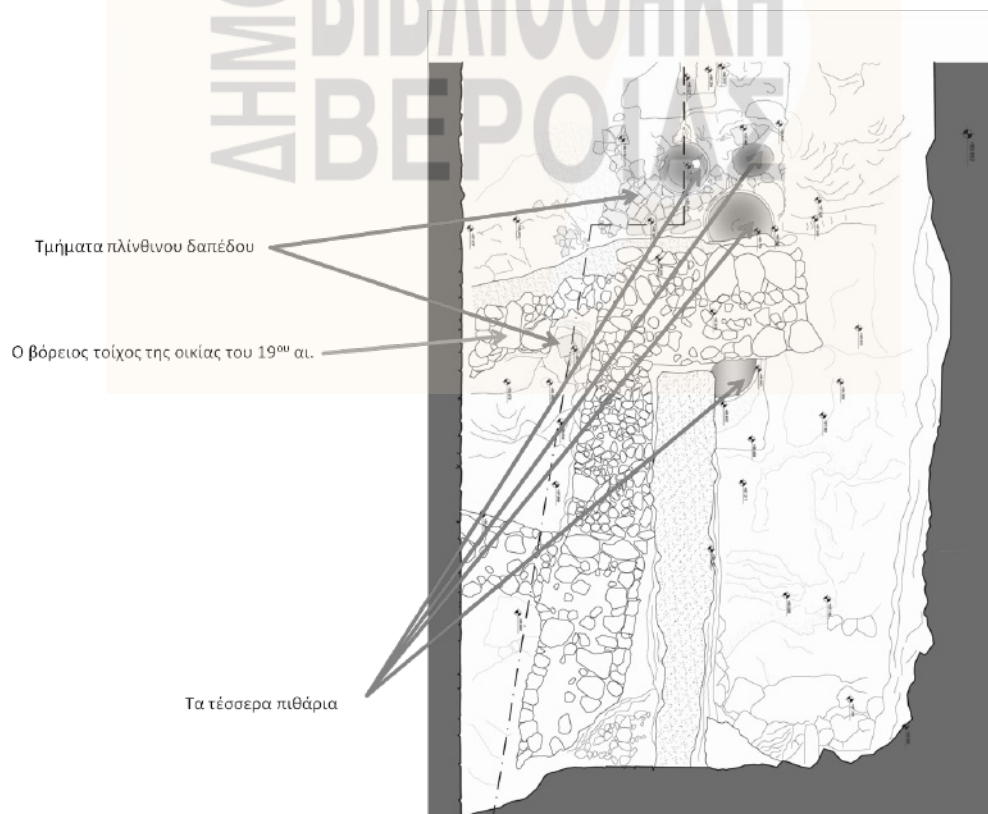
Τμήματα πλίνθινου δαπέδου

εικ. 4

εικ. 5

εικ. 6

Άποψη του πιθεώνα με τα ημιελλειψοειδή στο βράχο
λαξεύματα

εικ. 7

Άποψη του πιθεώνα και της λαξευτής ληνού

εικ. 8

Η μεσοτοιχία Μορδοχάη - Μπέκα

Ο τοίχος με κατεύθυνση βορρά – νότου και το τμήμα τοιχοποιίας που συμπλέκεται κάθετα με αυτόν

εικ. 9

Κάτοψη της υφιστάμενης κατάστασης του οικοπέδου στη συμβολή των οδών Αγίου Δημητρίου και Καστανιάς, έπειτα από τις εργασίες καθαρισμού του οικοπέδου από τις επιφανειακές επιχωματώσεις κατά τον δοκιμαστικό προανασκαφικό έλεγχο

εικ. 10

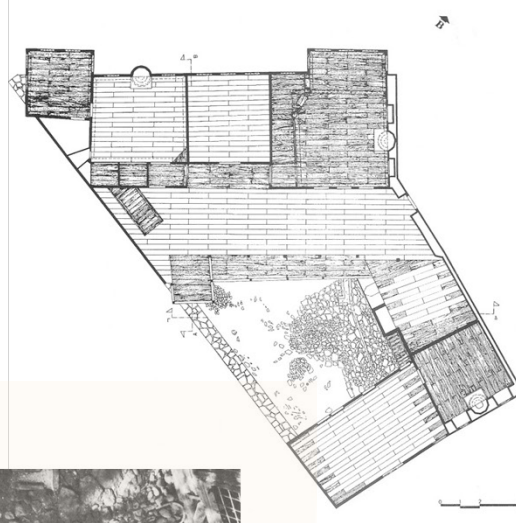
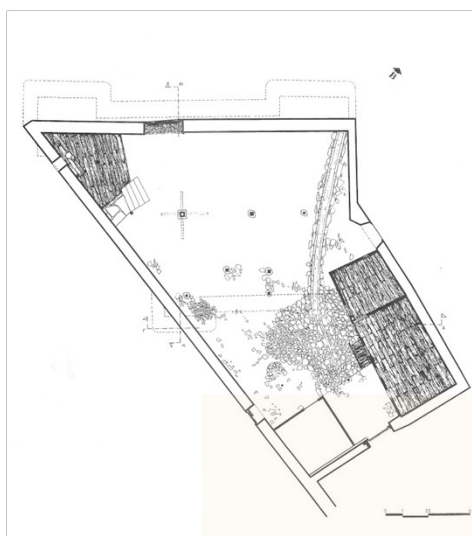
Οικόπεδο στη συμβολή των οδών Αγίου Δημητρίου και Καστανιάς. Ο λίθινος πυθμένας του αγωγού.

εικ. 11

Οικόπεδο στη συμβολή των οδών Αγίου Δημητρίου και Καστανιάς. Η κάλυψη του αγωγού με σχιστολιθικές πλάκες και οι πλάκες δαπέδου που συνεχίζουν στην όμορη ιδιοκτησία.

εικ. 12

Κάτοψη ισογείου και ορόφου και άποψη του σπιτιού του Περ. Τζιντού, στην οδό Μαλακούση 18. Διακρίνεται τμήμα λίθινου ανοικτού αγωγού (Μουτσόπουλος Ν.Κ., *Η λαϊκή Αρχιτεκτονική της Βεροίας*, Βέροια 2000, πίν. 89, 194-195.).

εικ. 13

Τμήμα λίθινου αγωγού που διέρχεται από το πάχος της τοιχοποιίας ψηλού κτιστού περιβόλου ιδιοκτησίας που βρίσκεται επί της οδού Καββαδία στη Βέροια.

εικ. 14

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Ολυμπία Μπέτσα, φιλόλογος – MSc σημειωτικής

Η απογραφή του πληθυσμού της Ελλάδας του 1928 και οι μετονομασίες των περιοχών του Ν. Ημαθίας

Σε αυτό το τεύχος οι δρόμοι της πόλης βγαίνουν εκτός της Βέροιας και ακολουθούν τους επαρχιακούς δρόμους που οδηγούν στα χωριά και τις μικρές πόλεις ή κωμόπολεις του νομού Ημαθίας, αναζητώντας τη φυσιογνωμία τους στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Στο αρχείο του εκλιπόντος Μιχάλη Αδαμίδη που φυλάσσεται στα Γ.Α.Κ. Ν. Ημαθίας, υπάρχει απόσπασμα από την απογραφή του πληθυσμού που είχε διεξαχθεί το 1928.

Ήταν η εικοστή δεύτερη επίσημη απογραφή του ελληνικού κράτους. Διενεργήθηκε μεταξύ 15 και 16 Μαΐου 1928. Ήταν από τις πληρέστερες απογραφές του ελληνικού κράτους, μαζί με αυτή του 1920, αφού περιλάμβανε ερωτήματα για το φύλο, την ηλικία, τη θρησκεία, τη γλώσσα και την επαγγελματική κατάσταση των απογραφομένων. Κύριο μέλημα της απογραφής ήταν η καταμέτρηση των προσφύγων που είχαν καταφύγει σε ελληνικό έδαφος μετά την ελληνοτουρκική σύμβαση της Λωζάννης, που πρόβλεπε την υποχρεωτική ανταλλαγή των Ελλήνων χριστιανών της Τουρκίας και των Μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας. Στην απογραφή αυτή χρησιμοποιήθηκαν ατομικά απογραφικά δελτία. Ο συνολικός πραγματικός πληθυσμός της χώρας ανήλθε στους 6.204.684 κατοίκους. Η συνολική επιφάνεια κατά την απογραφή ήταν 129.281 τετραγωνικά χιλιόμετρα, μειωμένη σε σχέση με την προηγούμενη απογραφή, λόγω των απολεσθέντων εδαφών (Ανατολική Θράκη, Ίμβρος, Τένεδος) μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης¹.

Στο νομό Θεσσαλονίκης ανήκαν οι επαρχίες Βέροιας, Θεσσαλονίκης, Κιλκίς, Λαγκαδά, Παιονίας (Γουμένιτσας) και Πιερίας (Κατερίνης). Συνολικά ο νομός Θεσσαλονίκης αριθμούσε 515.454 κατοίκους². Η συγκεκριμένη διοικητική διαίρεση ίσχυε από το 1912, δηλαδή από την κατάληψη «των Νέων Χωρών», με εφαρμογή του νόμου ΔΝΖ' /1912 «περί Δήμων και Κοινοτήτων» και ίσχυσε μέχρι το 1971³, οπότε η περιοχή έπαψε να είναι επαρχία Θεσσαλονίκης, αλλά αυτονομήθηκε ως νομός Ημαθίας που υπαγόταν στην περιφέρεια Θεσσαλονίκης – Κεντρικής Μακεδονίας.

ΔΗΜΟΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Ο Δήμος Βέροιας αποτελούταν από:

- τη Βέροια με πληθυσμό 14.589 εκ των οποίων 7.431 άρρενες και 7.158 θήλεις
- τις Βαρβάρες με πληθυσμό 399, πιο αναλυτικά 196 άρρενες και 203 θήλεις
- τον Κρεββατά με 33 κατοίκους και συγκεκριμένα 15 άρρενες και 18 θήλεις

1 https://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνική_απογραφή_1928, ανακτήθηκε στις 17/5/2016.

2 http://www.e-demography.gr/ElstatPublications/censuses/docs/eDemography_Metadata_Censuses_Doc_000057_gr.pdf.

3 https://el.wikipedia.org/wiki/Διοικητικές_διαίρεσεις_της_Ελλάδας#cite_note-8

- το Λαφοχώρι με 167 κατοίκους εκ των οποίων 83 άρρενες και 84 θήλεις
 - το Μαυροδένδρι με πληθυσμό 34 άτομα εκ των οποίων 21 άρρενα και 13 θήλεα
 - τη Μέση (Μέτσι) με 173 κατοίκους εκ των οποίων 101 άρρενες και 72 θήλεις
 - το Μουσταλή με πληθυσμό 58 κατοίκους εκ των οποίων 30 άρρενες και 28 θήλεις
 - ο Νέος Άμμος με πληθυσμό 101 άτομα εκ των οποίων 57 άρρενες και 44 θήλεις
 - ο Παλαιός Άμμος με 84 κατοίκους εκ των οποίων 43 άρρενες και 41 θήλεις
 - το Ταγαροχώρι (Τεραμώνιον) με 197 κατοίκους εκ των οποίων 100 άρρενες και 97 θήλεις
 - το Τουρκοχώρι (σημ. Πατρίδα) με πληθυσμό 468 άτομα εκ των οποίων 240 άρρενες και 228 θήλεις
- Ο Δήμος Βέροιας είχε συνολικό πληθυσμό 16.303 κατοίκους (8.317 άρρενες και 7.986 θήλεις)

Στο Δήμο Νάουσας ανήκε:

- η Νάουσα με πληθυσμό 10.250 εκ των οποίων 4.913 άρρενες και 5.337 θήλεις
- το άνω Βέρμιον (Άνω Σέλι) με πληθυσμό 83 εκ των οποίων 71 άρρενες και 12 θήλεις
- η Νέα Στρούμτσα με 105 άτομα και πιο συγκεκριμένα 50 άρρενα και 55 θήλεα

Ο Δήμος Νάουσας είχε συνολικό πληθυσμό 10.438 άτομα, 5.034 άρρενα και 5.404 θήλεα

ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Η κοινότητα Αγγελοχωρίου αποτελούταν από:

- Το Αγγελοχώριον (Βετίστα) με 721 κατοίκους, 387 άρρενες και 334 θήλεις
- Το Βάλτο (Γενή – Κιοϊ) με 174 κατοίκους, 84 άρρενες και 90 θήλεις
- Το Ζερβοχώρι με 466 κατοίκους, 240 άρρενες και 266 θήλεις.

Η κοινότητα Αγκαθιάς αποτελούταν από:

- Την Αγκαθιά (Γκριτζάλη) με 677 κατοίκους (346 άρρενες και 331 θήλεις)
- Το Νεοχώριον με 205 κατοίκους (205 κατοίκους, 101 άρρενες και 104 θήλεις)
- Το Νεσάριον με 338 κατοίκους (153 άρρενες και 185 θήλεις)
- Το Ορφανοτροφείον Ολύμπου με 132 κατοίκους (118 άρρενες και 14 θήλεις)
- Η Σφήνα με 92 κατοίκους (49 άρρενες και 43 θήλεις)
- Η Τριλοφιά με 148 κατοίκους (77 άρρενες και 71 θήλεις)

Η κοινότητα Αλαμπόρου αποτελούταν από:

- Αλάμπορον Μέγα με 256 κατοίκους (123 άρρενες, 133 θήλεις)
- Αλάμπορον Μικρόν με 190 κατοίκους (98 άρρενες, 92 θήλεις)
- Αλαμποριανά Καλύβια με 91 κατοίκους (52 άρρενες, 39 θήλεις)
- Νησελούδι με 103 κατοίκους (48 άρρενες, 55 θήλεις)

Η κοινότητα Άνω Κοπανού με τον Άνω Κοπανό με 647 κατοίκους (330 άρρενες και 317 θήλεις)

Το Αρκουδοχώρι με 512 κατοίκους (244 άρρενες και 268 θήλεις)

Η κοινότητα Γεωργιανών (Τόπλιανης) που αποτελούταν από:

- Τους Γεωργιανούς (Τόπλιανη) με 326 κατοίκους (172 άρρενες, 154 θήλεις)

- Την Καστανιά με 163 κατοίκους (73 άρρενες, 90 θήλεις)
- Τον Κάτω Τριπόταμο με 269 κατοίκους (140 άρρενες, 129 θήλεις)
- Το Κουμανίτσι με 98 κατοίκους (48 άρρενες, 50 θήλεις)
- Τη Μικρή Σάντα με 211 κατοίκους (90 άρρενες, 121 θήλεις)

Η κοινότητα Γιαννίσσης (Γιαντισίστης) που αποτελούταν από:

- Τη Γιάνισσα (Γιάντισστα) με 858 κατοίκους (445 άρρενες, 413 θήλεις)
- Την Αγία Μαρίνα με 443 κατοίκους (239 άρρενες, 204 θήλεις)
- Τη Λυκογιάννη (Λυκοβίστα) με 368 κατοίκους (191 άρρενες, 177 θήλεις)
- Τα Μονόσπιτα με 541 κατοίκους (273 άρρενες, 268 θήλεις)

Η κοινότητα Δασκίου (Δρατσίκου) αποτελούταν από το Δάσκιο με 524 κατοίκους (258 άρρενες, 266 θήλεις)

Η κοινότητα Διαβατού αποτελούταν από το Διαβατό με 496 κατοίκους (253 άρρενες, 243 θήλεις)

Η κοινότητα Ελαφίνας αποτελούταν από την Ελαφίνα (Σπουρλίτα) με 434 κατοίκους (251 άρρενες, 243 θήλεις)

Η κοινότητα Επισκοπής αποτελούταν από:

- Την Επισκοπή με 345 κατοίκους (186 άρρενες, 159 θήλεις)
- Το Καβάσελο (Καβάσιλα) με 190 κατοίκους (111 άρρενες, 79 θήλεις)
- Το Καμποχώρι (Τριχοβίστα) με 478 κατοίκους (250 άρρενες, 228 θήλεις)
- Το Νέον Σκυλίτσι με 85 κατοίκους (47 άρρενες, 38 θήλεις)
- Το Σκυλίτσι με 126 κατοίκους (68 άρρενες, 58 θήλεις)
- Το Σταυρό με 277 κατοίκους (143 άρρενες, 134 θήλεις)

Η κοινότητα Κάτω Κοπανού αποτελούταν από:

- Τον Κάτω Κοπανό με 591 κατοίκους (332 άρρενες και 259 θήλεις)

Η κοινότητα Κουμαριάς (Δόλιανης) αποτελούταν από:

- Την Κουμαριά με 280 κατοίκους (145 άρρενες, 135 θήλεις)
- Το Βρωμοπήγαδο με 90 κατοίκους (48 άρρενες, 42 θήλεις)
- Το Κάτω Βέρμιον (Κάτω Σέλι) με 707 κατοίκους (351 άρρενες, 356 θήλεις)
- Το Ξηρολίβαδον με 40 κατοίκους (40 άρρενες, 0 θήλεις)

Η κοινότητα Λουτρού που αποτελούταν από:

- Το Λουτρό με 568 κατοίκους (295 άρρενες, 273 θήλεις)
- Την Καψόχωρα με 337 κατοίκους (175 άρρενες, 162 θήλεις)

Η κοινότητα Μεγάλου Ρεύματος αποτελούταν από:

- Το Μέγα Ρεύμα (Γκολέμα Ρέκα) με 475 κατοίκους (222 άρρενες, 253 θήλεις)
- Τον Άγιο Παύλο (Κουτσούφλιανη) με 44 κατοίκους (22 άρρενες, 22 θήλεις)
- Τη Μεταμόρφωση (Δροζίλοβο) με 57 κατοίκους (27 άρρενες, 30 θήλεις)

Η κοινότητα Μελίκης αποτελούταν από:

- Τη Μελίκη με 1.366 κατοίκους (738 άρρενες, 628 θήλεις)
- Το Γεράκι με 76 κατοίκους (40 άρρενες, 36 θήλεις)
- Το Καράβι (Σάδενα) με 170 κατοίκους (87 άρρενες, 83 θήλεις)

Η κοινότητα Μικρογουζίου αποτελούταν από:

- Το Μικρογουζί με 1.154 κατοίκους (587 άρρενες, 567 θήλεις)
- Τις Μπρανιάτες με 278 κατοίκους (144 άρρενες, 134 θήλεις)

Η κοινότητα Νεοκάστρου που αποτελούταν από το Νεόκαστρο με 780 κατοίκους (416 άρρενες, 364 θήλεις)

Η κοινότητα Νησίου αποτελούταν από:

- Το Νησίον με 574 κατοίκους (300 άρρενες, 274 θήλεις)
- Το Βρυσάκι (Ρέσιανη) με 292 κατοίκους (160 άρρενες, 132 θήλεις)

Η κοινότητα Ξεχασμένης αποτελούταν από:

- Την Ξεχασμένη με 484 κατοίκους (249 άρρενες, 235 θήλεις)
- Το Κεφαλοχώρι (Ποζαρίται) με 428 κατοίκους (233 άρρενες, 195 θήλεις)
- Την Κουλούρα με 410 κατοίκους (221 άρρενες, 189 θήλεις)
- Το Ραψομανίκιον με 173 κατοίκους (88 άρρενες, 85 θήλεις)

Η κοινότητα Παλατιτσίας αποτελούταν από:

- Τα Παλατίτσια με 538 κατοίκους (268 άρρενες, 270 θήλεις)
- Τη Βεργίνα (Κούτλες) με 614 κατοίκους (298 άρρενες, 316 θήλεις)
- Τη Συκιά με 168 κατοίκους (93 άρρενες, 75 θήλεις)

Η κοινότητα Πολυδένδρου (Κόκκοβας) αποτελούταν από:

- Το Πολυδένδρι (Κόκκοβα) με 792 κατοίκους (426 άρρενες, 366 θήλεις)
- Το Μετόχι Προδρόμου με 68 κατοίκους (33 άρρενες, 35 θήλεις)
- Τη Μονή Προδρόμου με 24 κατοίκους (22 άρρενες, 2 θήλεις)
- Τη Χαράδρα (Μπρατίνιστα) με 103 κατοίκους (58 άρρενες, 45 θήλεις)

Η κοινότητα Προδρόμου αποτελούταν από:

- Τον Παλαιό Πρόδρομο με 469 κατοίκους (276 άρρενες, 193 θήλεις)
- Τον Κιρκασίωνα με 165 κατοίκους (80 άρρενες, 85 θήλεις)
- Το Νέο Πρόδρομο με 160 κατοίκους (82 άρρενες, 78 θήλεις)

Η κοινότητα Ραχιάς αποτελούταν από:

- Τη Ραχιά (Ράχωβα) με 268 κατοίκους (140 άρρενες, 128 θήλεις)
- Τα Ασωμάτα με 97 κατοίκους (54 άρρενες, 43 θήλεις)
- Η κοινότητα Ριζωμάτων (Μπόστιανης) αποτελούταν από τα Ριζώματα με 791 κατοίκους (375 άρρενες, 416 θήλεις)
- Η κοινότητα Σφηκιάς (Βοσσόβης) αποτελούταν από τη Σφηκιά με 536 κατοίκους (281 άρρενες, 255 θήλεις)

Η κοινότητα Φυτιάς (Τσορνόβου) αποτελούταν από:

- Τη Φυτιά (Τσόρνοβο) με 776 κατοίκους (386 άρρενες, 390 θήλεις)
- Το Κωστοχώρι με 115 κατοίκους (52 άρρενες, 63 θήλεις)
- Τη Ν. Κούκλαινα (Διαβόρνιτσα) με 665 κατοίκους (330 άρρενες, 335 θήλεις)

Η κοινότητα Χωροπανίου αποτελούταν από το Χωροπάνιο με 691 κατοίκους (376 άρρενες, 315 θήλεις).

Ο συνολικός πληθυσμός της επαρχίας Βέροιας ήταν 54.139 (27.589 άρρενες, 26.550 θήλεις).

ΜΕΤΟΝΟΜΑΣΙΕΣ χωριών και περιοχών του Νομού Ημαθίας

Επί Οθωμανοκρατίας αρκετά τοπωνύμια της περιοχής είχαν διαφορετική ονομασία (τουρκικής, σλαβικής ή ελληνικής προέλευσης). Κάποιες αλλαγές παρατίθενται και παραπάνω:

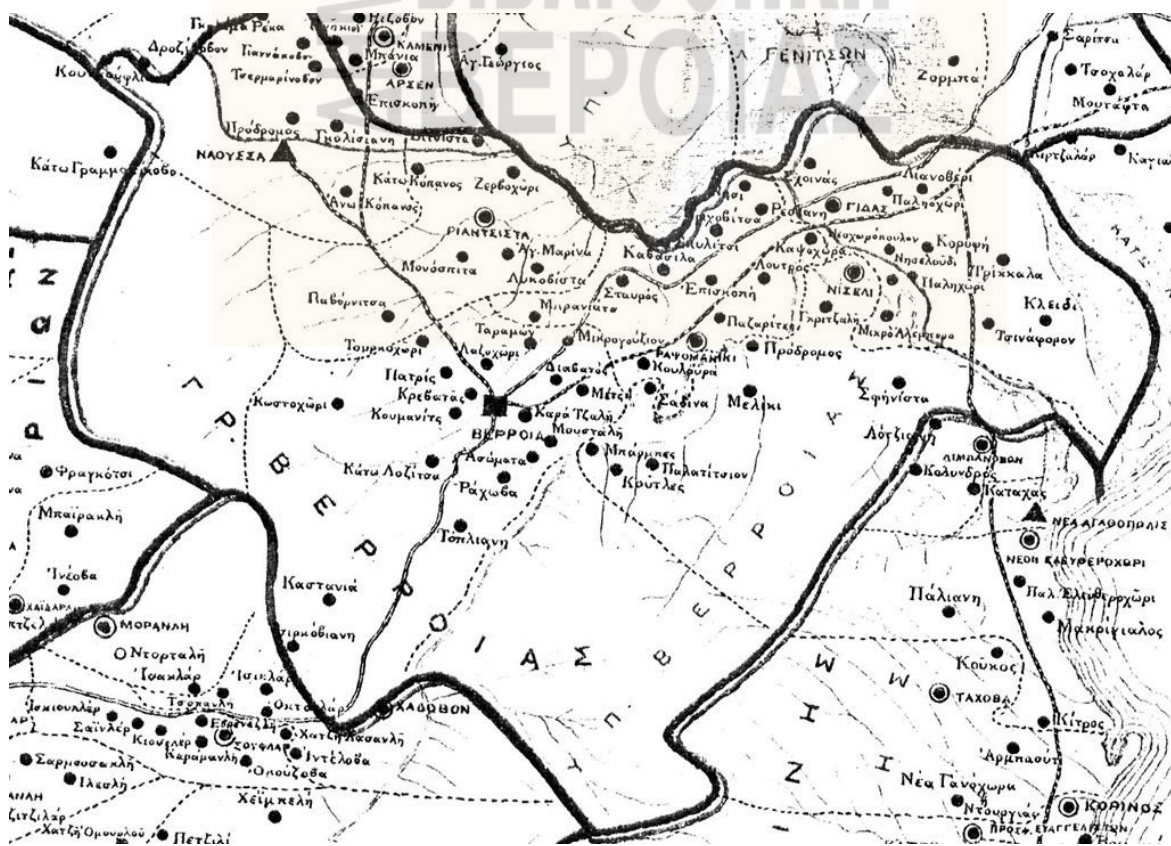
- Αγιάν = Μικρή Σάντα
- Μεγάλο Αλάμπορο = Πρασινάδα
- Μικρό Αλάμπορο = Κυδωνιά
- Αρκοχώρι = Αρκουδοχώρι
- Βέτσιστα = Αγγελοχώρι ή Αρχάγγελος
- Βόσοβα = Σφηκιά
- Βούλτσιστα = Λιβάδι
- Γεράκι = τσιφλίκι έξω από τη Μελίκη
- Γιάντσιστα = Άγιος Γεώργιος
- Γιδάς = Αλεξάνδρεια
- Γκολεσάνη = Λευκάδια
- Γκριτζάλη = Αγκαθιά
- Διαβόρνιτσα = κοντά στη Ν. Κούκλενα – Τρίλοφο (δεν υπάρχει)
- Διχαλεύρι = μεταξύ Στενήμαχου και Νάουσας, το χωριό του Καρατάσου (δεν υπάρχει)
- Δράτσκο ή Ντράτσκο = Δάσκιο
- Καλύβια = Κάτω Σέλι
- Καραφέρεια = Βέροια
- Κάτω Κοπανός = Χαρίεσσα
- Κότζκα = μεταξύ Ράχης και Γεωργιανών
- Κουμανίτσι = Κομνήνιο
- Κούτλες = Παλατίτσια
- Λόζιτσα ή Λοζίτσι = μεταξύ Ραχιάς και Τριποτάμου (δεν υπάρχει)
- Λότζανο = δίπλα στη Σφήνιτσα
- Λυκοβίστα = Λυκογιάννη
- Μαρούσια = μεταξύ Σελίου και Φυτιάς (μόνο η εκκλησία σώζεται)
- Μηλοβός = Μικρή Γέφυρα
- Μικρογούζι = Μακροχώρι
- Μουσταλί = Κυδωνοχώρι
- Μπάρμπες = Βεργίνα
- Μπόστανη = Ριζώματα
- Μπρανιάτες = Νέα Νικομήδεια
- Μπρατίνιστα = Χαράδρα
- Ντουρμάνι = Βρωμοπήγαδο, προς Ξηρολίβαδο (μόνο η εκκλησία σώζεται)
- Ντράνιστα = Μοσχοπόταμος
- Παλιονέστανη ή Παλιόστανη = (προς Κατερίνη)
- Ποζαρίτες = Κεφαλοχώρι
- Πρόδρομος = Μετόχι
- Ράχοβα = Ράχη
- Ρέσιανη = Βρυσάκι
- Τιρχοβίστα = Καμποχώρι
- Τόπλιανη = Γεωργιανοί
- Τόπτη = Γέφυρα
- Τουρκοχώρι = Πατρίδα
- Τσατάλι = Κορυφή
- Τσόρνοβο = Φυτιά
- Χωροπάνι = Στενήμαχος

Ο Αλιάκμονας ονομαζόταν Ιντζέ Καρά Σου.

Ειδομένης (Σεχόβου)-Idomeni (Séchovo)	Απογραφή 1928		
1 Ειδομένη (Σέχουβου)	281	251	532
2 Δουάνη (Σλώπνιτσα)	89	91	180
3 Χαχελόν (Άλτσικ)	140	79	219
Σύνολον Total.....	510	421	931
Πλαγίων (Καρασινάν)-Plaghia (Karassinan)			
1 Πλάγια (Καρασινάν).....	337	347	684
Φανοῦ (Μαγιάδαγ)-Phanos (Maghiadag)			
1 Φανός (Μαγιάδαγ).....	273	260	533
Σκρά (Λουμνίτσα)-Sera (Lounnitsa)			
1 Σκρά (Λουμνίτσα)	325	322	647
2 Κούπα.....	214	231	445
Σύνολον-Total.....	519	553	1.092

ΠΙΝΑΞ II. — Πρόσφυγες κατά χώρας προελεύσεως. — TABLEAU II. — Réfugiés par pays de provenance. — a. Grèce entière.

Χώραι προελεύσεως	Πρόσφυγες έλθόντες πρό της μικρασιατικής καταστροφής Réfugiés arrivés avant le désastre d'Asie Mineure			Πρόσφυγες έλθόντες μετά την μικρασιατική καταστροφή Réfugiés arrivés après le désastre d'Asie Mineure			Γενικών συνόλων πρόσφυγων Total général des réfugiés	Pa de prov
	Σύνολον Total	Άρρενες Hommes	Θήλεις Femmes	Σύνολον Total	Άρρενες Hommes	Θήλεις Femmes		
Μικρά 'Ασία.....	37.728	19.777	17.951	589.226	273.309	315.917	626.954	Asie Mineure
Θράκη.....	27.057	14.155	12.902	229.578	112.682	116.896	256.635	Thrace
Πόντος.....	17.528	8.979	8.549	164.641	79.292	85.349	182.169	Pontus
Βουλγαρία.....	20.977	10.860	10.117	28.050	14.210	13.840	49.027	Bulgarie
Καυκάσος.....	31.421	17.003	15.418	14.670	7.407	7.263	47.091	Caucase
Κωνσταντινούπολις.....	4.109	2.449	1.660	34.349	17.785	16.564	38.458	Constantinople
Ρωσία.....	5.214	2.828	2.386	6.221	3.531	2.690	11.435	Russie
Σερβία.....	4.611	2.365	2.246	1.446	639	807	6.057	Serbie
Άλβανία.....	1.600	852	748	898	586	312	2.498	Albanie
Δωδεκάνησος.....	355	188	167	383	206	177	738	Dodécanèse
Ρουμανία.....	266	127	139	456	147	309	722	Roumanie
Κύπρος.....	25	17	8	32	20	12	57	Chypre
Αίγυπτος.....	1	1		7	3	4	8	Égypte
Σύνολον.....	151.892	79.601	72.291	1.069.957	509.817	560.140	1.221.849	Total

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, Μέλος Δ.Σ. της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Προσωπογραφικά ζητήματα του μοναστηριού του Αγίου Αθανασίου Σφίνιτσας, κατά την περίοδο 1930 – 1950

Στη μνήμη του μητροπολίτη Βεροίας & Ναούσης
Παύλου Γιαννικόπουλου

α. Εισαγωγικά

Το έτος 1930 αποτελεί την απαρχή της νεότερης ιστορίας του μοναστηριού του αγίου Αθανασίου Σφίνιτσας, καθώς συμπίπτει με τον τερματισμό της λειτουργίας του ορφανοτροφείου «Όλυμπος», που ιδρύθηκε (στις εγκαταστάσεις της μονής) το 1923 για την περίθαλψη ορφανών της Μικρασιατικής καταστροφής, και την παράλληλη επανίδρυση του μοναστηριού, ως ανδρική μονή της μητρόπολης Βεροίας και Ναούσης.

Πρόσφατα, όπως αναφέραμε και σε προηγούμενο δημοσίευσμά μας,¹ κυκλοφόρησε μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και εμπειριστατωμένη μελέτη για την ιστορία του μοναστηριού, του Δημητρίου Αγγ. Παπάζη, ο οποίος πραγματεύεται ζητήματα της πορείας και εξέλιξης του, από την Οθωμανική περίοδο μέχρι και τη σύγχρονη εποχή, αξιοποιώντας μεγάλο εύρος αρχειακών και δευτερογενών πηγών.²

Αν και τα στοιχεία, που παρέχονται στην παραπάνω μελέτη, μας δίνουν τη δυνατότητα να αποκτήσουμε μία αρκετά ξεκάθαρη και ολοκληρωμένη εικόνα, για τη συνολική ιστορία του μοναστηριού, εντούτοις, οφείλουμε να παρατηρήσουμε, ότι οι πληροφορίες που αφορούν στην περίοδο μεταξύ των ετών 1930 – 1950, παρουσιάζουν αρκετά κενά, λόγω της έλλειψης επαρκών πηγών ιστορικής πληροφόρησης, όπως άλλωστε και ο ίδιος ο συγγραφέας της μελέτης αναγνωρίζει.

Στο παρόν δημοσίευμα, θα επιχειρήσουμε να καλύψουμε ορισμένα από τα προαναφερόμενα κενά, αξιοποιώντας αταξινόμητες αρχειακές πηγές του «Αρχείου της Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας» (στο εξής Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ.),

1 Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, “Συμπληρωματικές πληροφορίες για τη δράση του ηγουμένου της μονής αγίου Αθανασίου Σφίνιτσας, Νικηφόρου (ca 1830 – 1844)”, *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας* (Ε.Μ.Ι.Π.Η.) 16 (Ιανουάριος – Απρίλιος 2012) 14 – 19.

2 Δημήτριος Αγγ. Παπάζης, “Το μοναστήρι του αγίου Αθανασίου Σφίνιτζας. Ιστορική προσέγγιση (1788 – 1994)”, *Επετηρίς Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Θεσσαλονίκης* 1 (2011) 641 – 789.

τα οποία αφορούν στις δύο πρώτες δεκαετίες της νεότερης ιστορίας του μοναστηριού (1930 – 1950).

Συγκεκριμένα, θα εστιάσουμε (προς το παρόν) το ενδιαφέρον μας σε παραμέτρους που σχετίζονται με προσωπογραφικά ζητήματα του μοναστηριού, επιχειρώντας να παρουσιάσουμε πτυχές της γενικότερης εικόνας του έμψυχου δυναμικού του (μοναχών και λαϊκών), κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

Έχουμε την αίσθηση, ότι μέσα από τις παρουσιαζόμενες πληροφορίες, μας δίνεται η δυνατότητα να παρακολουθήσουμε πληρέστερα τις πρώτες προσπάθειες που συνδέονται με την επανίδρυση του μοναστηριού της Σφίνιτσας, συμπληρώνοντας τις γνώσεις μας για τις απαρχές της νεότερης ιστορίας του.

β. Ηγούμενοι και μοναχοί της περιόδου 1930 – 1950

Με την επανίδρυση του μοναστηριού του αγίου Αθανασίου Σφίνιτσας (1930), τοποθετείται και πάλι στη θέση του ηγουμένου ο ιερομόναχος Διονύσιος Παπαεμμανουήλ (Εικ. 1), ο οποίος αποτελούσε και τον τελευταίο ηγούμενο, πριν από την ίδρυση του ορφανοτροφείου «Όλυμπος».

Σημαντικές πληροφορίες για πρόσωπα, που συνδέθηκαν με την αδελφότητα του μοναστηριού, κατά τα πρώτα χρόνια της ανασύστασής του, αντλούμε μέσα από ένα έγγραφο του Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., το οποίο φέρει τον τίτλο «Πίναξ Μοναχολογίου Ι. Μονής Σφηνίτσης. Έτος 1931» (Πιν. 1). Στο έγγραφο αυτό συμπεριλαμβάνονται ενδιαφέρουσες πληροφορίες, σχετικά με επτά αδελφούς του μοναστηριού. Πρόκειται για τον ηγούμενο Διονύσιο, τους ιερομόναχους Ιωσήφ Κωνσταντίνου και Στέφανο Γ. Καμουζή, καθώς και για τους μοναχούς Διονύσιο Ανδρεάδη, Θεόκλητο Ξιρτάρου (ή Ξερτάρου), Βενιαμίν Εμμ. Ζαγρόπουλο και Αβράμιο.³

Από αυτούς μόνο οι τέσσερις, ο ηγούμενος Διονύσιος (Παπαεμμανουήλ), ο ιερομόναχος Ιωσήφ και οι μοναχοί Διονύσιος (Ανδρεάδης) και Αβράμιος εμφανίζονται να διαμένουν μέσα στο μοναστήρι, ενώ οι υπόλοιποι τρεις, ο ιερομόναχος Στέφανος και οι μοναχοί Θεόκλητος και Βενιαμίν, φαίνεται ότι πιθανότατα διαβιούσαν εκτός του μοναστηριού, ίσως ως εφημέριοι ενοριών της μητρόπολης. Μάλιστα, ο μοναχός Θεόκλητος, ο οποίος στα 1931 βρισκόταν σε ηλικία 70 ετών, αναφέρεται ως εφησυχάζων (Πιν. 2).

Σύμφωνα, λοιπόν, με τις νέες πληροφορίες που κατορθώσαμε να έχουμε στη διάθεσή μας, θεωρούμε ότι η άποψη που εξέφρασε παλαιότερα ο Ν. Αδαλόγλου, ότι όταν «επανήλθε στο μοναστήρι ο πρώην ηγούμενός του πάτερ Διονύσιος δεν κατορθώθηκε να επανέλθει ούτε ένας μοναχός, από αυτούς που αποχώρησαν με τη θέλησή τους, αλλά και κανένας άλλος νέος μοναχός δεν εξεδήλωσε την επιθυμία να καταταγεί μοναχός στο Μοναστήρι αυτό»,⁴ μάλλον δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Αντίθετα, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε μέσα από τις πηγές της περιόδου 1930 – 1950, παρατηρείται στο μοναστήρι αρκετά έντονη «κινητικότητα» μοναχών και λαϊκών υπαλλήλων, καθώς υπήρξε ένα από τα πλουσιότερα μοναστήρια της μητρόπολης Βεροίας και Ναούσης.

Επίσης, σύμφωνα με τα νέα δεδομένα, θεωρούμε ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ως βάσιμη η άποψη του Αν. Χριστοδούλου ότι το μοναστήρι μέχρι και το 1940 αριθμούσε

³ Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Πίναξ Μοναχολογίου Ι. Μονής Σφηνίτσης, Έτος 1931, (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

⁴ Νίκος Αδαλόγλου, Ξενάγηση στα μοναστήρια της Ημαθίας. Ενεργέτες και δωρητές της Βεροίας. Φιλανθρωπικά ιδρύματα της Βεροίας. Το χρονικό των "Ολυμπίων", Θεσσαλονίκη 1988, 98 – 99.

περίπου είκοσι μοναχούς,⁵ άποψη με την οποία συντάσσεται και ο Δ. Παπάζης.⁶

Ο μοναχικός κατάλογος του 1931 συμπληρώνεται από δύο ακόμη έγγραφα του ίδιου έτους, τα οποία μας παρέχουν πληροφορίες για τη σχέση με το μοναστήρι του ιερομόναχου Άνθιμου Βασιλείου Ζησόπουλου⁷ και των δόκιμων μοναχών Δήμου Βιργίνας Τζόμα⁸ και Θωμά Γεωργ. Μούργου.⁹

Μερικά χρόνια αργότερα, κατά το έτος 1934, πληροφορούμαστε για την ύπαρξη στο μοναστήρι του ιερομόναχου Χρυσοστόμου Κωτούλα και του δόκιμου Κωνσταντίνου Ιωαννίδη.¹⁰ Από την ίδια χρονιά (μέχρι τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1940) εμφανίζεται ως μέλος του ηγουμενοσυμβουλίου του μοναστηριού και ο έγγαμος κληρικός π. Γεώργιος Αναστασίου Βαρσαμόπουλος (ή Βαλσαμόπουλος).¹¹

Κατά το 1945 συναντούμε στο μοναστήρι ως ηγούμενο τον αρχιμανδρίτη Δανιήλ και ως μέλος της αδελφότητας τον αρχιμανδρίτη Παΐσιο Καλοφωνά.¹² Λίγο αργότερα, στα 1947, ο Παΐσιος εμφανίζεται, πλέον, ως ηγούμενος,¹³ ενώ παράλληλα, την ίδια χρονιά (1947), διαμένει στη Σφίνιτσα και ο μοναχός Γρηγέντιος.¹⁴

Στα 1949, ως πρόεδρος του μοναστηριού εμφανίζεται ο μητροπολίτης Βεροίας και Ναούσης Αλέξανδρος Δηλανάς,¹⁵ κάτι που προφανώς συνδέεται και με την επιδίωξη για κεντρική διαχείριση των οικονομικών προσόδων από την αξιοποίηση των δασών του μοναστηριού. Το γεγονός αυτό μας επιτρέπει να διαγνώσουμε ότι η αδελφότητα του μοναστηριού κατά τις δεκαετίες 1940 – 1950 εμφάνιζε σημεία χαλαρής συγκρότησης.¹⁶

5 Αναστάσιος Εμμ. Χριστοδούλου, *Ιστορία της Βέροιας*, Βέροια 1960, 36.

6 Παπάζης, "Το μοναστήρι του αγίου Αθανασίου Σφινιτζας.", ό.π., 681.

7 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Οργανισμός Διοικήσεως Εκκλησιαστικής Περιουσίας (Ο.Δ.Ε.Π.). Τοπικόν Συμβούλιον Βερροίας – Έτος 1931. Προϋπολογισμός Εσόδων & Εξόδων της Ιεράς Μονής Σφηνίτσης*, (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

8 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Πίναξ εμφάνων τον Αρθ υπαλλήλων. Κατάλογος πατέρων*, (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

9 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Ο.Δ.Ε.Π.. Τοπικόν Συμβούλιον Βερροίας – Έτος 1931*, ό.π.

10 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Προϋπολογισμός Ιεράς Μονής Αγίου Αθανασίου Σφηνίτσης του έτους 1935*, (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

11 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Προϋπολογισμός... του έτους 1935*, ό.π. και Υπ. αριθμ. πρωτ. 295/20 Απριλίου 1942 επιστολή της μητροπόλεως Βεροίας και Ναούσης «προς τον αιδεσ. Παπαγεώργιον εκ των αδελφών της Μονής Αγίου Αθανασίου Σφηνίτσης», (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

12 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Υπ. αριθμ. πρωτ. 515/17-11-1945 εισερχόμενο έγγραφο της μητροπόλεως Βεροίας και Ναούσης, και Πρακτικόν – Συνεδρία Α' 02-11-1945 της Ιεράς Μονής Αγίου Αθανασίου (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

13 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Από 29 Μαΐου 1947 επιστολή της Ιεράς Μονής Αγίου Αθανασίου Σφηνίτσης προς τον μητροπολίτη Βεροίας και Ναούσης Αλέξανδρο* (ελήφθη στις 3 Ιουνίου 1947), (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

14 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Ανακεφαλαίωσις προϋπολογισμού 1947 – 1948 [της ιεράς μονής αγίου Αθανασίου Σφηνιτσας]*, (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

15 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Συμφωνητικόν 4^{ης} Απριλίου 1949. Συμφωνητικόν 1^{ης} Ιουνίου 1949. Συμφωνητικόν 7^{ης} Νοεμβρίου 1949. Υπ. αριθμ. πρωτ. 390/07-11-1949 έγγραφο της μητροπόλεως Βεροίας και Ναούσης «Προς τον Κύριον Φίλιππον Τζελέπην Λοχαγόν και Διοικητήν της Μ.Ε.Α. Εις Μελίκην»*, (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

16 Ο μοναχός Πορφύριος Μπατσαράς (σημερινός ηγουμ. στο μοναστήρι Τιμίου Προδρόμου Βέροιας) αναφέρεται στην ύπαρξη έντεκα «κατοίκων» στο μοναστήρι κατά το έτος 1940 και πέντε στα 1951. Ωστόσο, με βάση τις πληροφορίες που κατορθώσαμε να συγκεντρώσουμε για την περίοδο αυτή, θεωρούμε ότι δεν μπορούμε να υιοθετήσουμε τις παραπάνω πληροφορίες, με δεδομένο μάλιστα ότι στερούνται τεκμηρίωσης. Βλ. Πορφύριος μοναχός, "Μοναχισμός στα Πιέρια Ημαθίας", *Ιστοριογεωγραφικά* 7 (1997-98) 162 – 163.

γ. Προσωπογραφικές πληροφορίες για την αδελφότητα του μοναστηριού (1930 – 1950)

Μέσα από την αξιοποίηση των πηγών που κατορθώσαμε να έχουμε στη διάθεσή μας, μας δίνεται η δυνατότητα να αντλήσουμε αρκετές ενδιαφέρουσες πληροφορίες, σχετικά με δεκαέξι μοναχούς και κληρικούς που συνδέονται με την ιστορία του μοναστηριού του αγίου Αθανασίου Σφίνιτσας, κατά την περίοδο 1930 – 1950 (Πιν. 3).

Με βάση, λοιπόν, το διαθέσιμο αρχειακό υλικό, ως πρώτος ηγούμενος κατά την περίοδο της ανασύστασης του μοναστηριού, εμφανίζεται ο ιερομόναχος Διονύσιος Παπαεμμανουήλ. Ο Διονύσιος, σύμφωνα με το «Μοναχολόγιο» του 1931, γεννήθηκε το 1864 στο χωριό Κολινδρός, όπου και φοίτησε μέχρι την πέμπτη τάξη του Δημοτικού σχολείου. Εγγράφηκε στη δύναμη του μοναστηριού της Σφίνιτσας κατά το έτος 1888, σε ηλικία 43 ετών, ενώ μερικά χρόνια αργότερα, κατά το έτος 1904, χειροτονήθηκε διάκονος και πρεσβύτερος.¹⁷ Ως ηγούμενος του μοναστηριού εμφανίζεται τουλάχιστον από το έτος 1909, διαδεχόμενος κατά πάσα πιθανότητα τον Αθανάσιο,¹⁸ θέση στην οποία παρέμεινε μέχρι το 1923, για να επανέλθει και πάλι, περίπου επτά χρόνια αργότερα (1930). Στα 1934 ο ηγούμενος Διονύσιος εμφανίζεται να λαμβάνει από το μοναστήρι μηνιαίο επίδομα 400 δραχμών (ετησίως 4.800 δραχ.).¹⁹

Δεύτερος στον κατάλογο του «Μοναχολογίου» του 1931, αναφέρεται ο ιερομόναχος Ιωσήφ Κωνσταντίνου. Γεννήθηκε το 1870 στην Ελάτη της επαρχίας Σεργίων και Κοζάνης, όπου και φοίτησε μέχρι και την πέμπτη τάξη του Δημοτικού σχολείου. Το 1896 μετέβη στο Άγιο Όρος, σε ηλικία 35 ετών. Δύο χρόνια αργότερα, το 1898, έγινε μοναχός στη μονή Διονυσίου. Με δεδομένο ότι δεν διασώζονται (μέχρι στιγμής) πληροφορίες για πιθανές σχέσεις του ιερομόναχου με κάποιο από τα μοναστήρια της επαρχίας της Βέροιας, πριν από το 1931, θεωρούμε πολύ πιθανό η μετάβασή του από το Άγιο Όρος στη Σφίνιτσα να συνδέεται με την προσπάθεια ανασύστασης του μοναστηριού. Διετέλεσε ηγουμενοσύμβουλος, κατά την περίοδο της ηγουμενίας του Διονυσίου.

Ακολουθεί ο ιερομόναχος Στέφανος Γ. Καμουζής, ο οποίος αποτελεί έναν από τους αδελφούς της Σφίνιτσας που βρίσκονταν στο μοναστήρι και πριν από το 1923. Γεννήθηκε στον Κολινδρό το 1891 και υπήρξε απόφοιτος της δευτέρας τάξης της Αστικής Σχολής. Μετέβη στο μοναστήρι του αγίου Αθανασίου κατά το έτος 1905, σε ηλικία 26 ετών, όπου έγινε μοναχός (1911) και στη συνέχεια χειροτονήθηκε διάκονος και πρεσβύτερος. Αποχώρησε από το μοναστήρι το 1923 και επανήλθε αμέσως μετά την ανασύστασή του στα 1930. Με το όνομα Στέφανος, αρκετά χρόνια αργότερα, στα 1966, εμφανίζεται ένας από τους αδελφούς του μοναστηριού Τιμίου Προδρόμου (Σκήτης) Βέροιας, ο οποίος δεν αποκλείεται να ταυτίζεται με τον συγκεκριμένο ιερομόναχο.²⁰

Ο τρίτος από τους ιερομόναχους που συνδέονται με το μοναστήρι της Σφίνιτσας, στις αρχές της δεκαετίας του 1930, ήταν ο Διονύσιος Ανδρεάδης, ο οποίος γεννήθηκε στην κοινότητα Μαριαί (ή Μουριαί), κατά το έτος 1883. Υπήρξε απόφοιτος της τετάρτης τάξης της Αστικής Σχολής. Έγινε μοναχός το 1908, σε ηλικία 23 ετών, πιθανότατα στη μονή Ξηροποτάμου Αγίου Όρους, από την οποία και μετέβη στο μοναστήρι της

17 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Πίναξ Μοναχολογίου*, ό.π.

18 Ο Αθανάσιος εμφανίζεται ως ηγούμενος κατά το έτος 1907. Βλ. Παπάκης, "Το μοναστήρι του αγίου Αθανασίου Σφίνιτσας", ό.π., 680. (Ο Διονύσιος αναφέρεται ως «ηγούμενος Διονύσιος Παπαμανώλης»).

19 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Προϋπολογισμός... του έτους 1935*, ό.π.

20 Πορφύριος Μπατσαράς (Αρχιμ.), *Ιερά μονή Τιμίου Προδρόμου Πιερίων. Προσκυνητάρion ήτοι οδηγός του προσκυνητή*, Βέροια 2009, 33.

Σφίνιτσας. Κατά την παραμονή του στο μοναστήρι διετέλεσε για αρκετά χρόνια (ήδη από το 1931) ως ένας από τους ηγουμενοσύμβουλους.

Ο μεγαλύτερος σε ηλικία από τους αδελφούς του μοναστηριού (στα 1931) ήταν ο μοναχός Θεόκλητος Ξιρτάρου (ή Ξερτάρου). Γεννήθηκε το 1861 στον Κολινδρό, όπου έζησε, πιθανότατα, τα περισσότερα χρόνια της ζωής του. Σύμφωνα με το «Μοναχολόγιο» του 1931 εμφανίζεται ως αγράμματος. Σε ηλικία 55 ετών μετέβη στο μοναστήρι της Σφίνιτσας, κατά το έτος 1916, όπου έγινε μοναχός ένα χρόνο αργότερα (1917). Κατά το έτος 1931, όπως αναφέρεται σε έγγραφο του μοναστηριού, ο Θεόκλητος εμφανίζεται να διαμένει εκτός του μοναστηριού, ως εφησυχάζων.²¹

Για τους μοναχούς Βενιαμίν Εμμανουήλ Ζαγρόπουλο και Αβράμιο, οι πληροφορίες που έχουν διασωθεί είναι ελλιπείς. Για τον Αβράμιο, η μοναδική πληροφορία που έχουμε εντοπίσει, μέχρι στιγμής, είναι ότι κατά το έτος 1931 εκτελούσε στο μοναστήρι του αγίου Αθανασίου χρέη εκκλησιάρχη.²²

Σχετικά με τον Βενιαμίν γνωρίζουμε ότι καταγόταν από το χωριό Ελαφίνα των Πιερίων, καθώς και ότι υπήρξε αγράμματος. Ως τελευταία μονή εγκατάστασης, πριν από την εγγραφή του στο δυναμικό των αδελφών της Σφίνιτσας, εμφανίζεται το μοναστήρι των αγίων Πάντων Πιερίων, κοντά στο χωριό Παλατίτσια Ημαθίας. Κατά το έτος 1931 εμφανίζεται ως ένας από τους μοναχούς της Σφίνιτσας που ζούσαν εκτός του μοναστηριού. Το γεγονός αυτό μας επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι πιθανότατα, παρά τη συμπερίληψή του στον μοναχικό κατάλογο του μοναστηριού του αγίου Αθανασίου, ο Βενιαμίν συνέχιζε να διαμένει στη μονή των αγίων Πάντων. Την άποψη αυτή ενισχύει, ακόμη περισσότερο, το γεγονός ότι κατά το 1946 ο Βενιαμίν εμφανίζεται ως ηγούμενος των Αγίων Πάντων.²³ Μάλιστα, ο π. Πορφύριος Μπατσαράς θεωρεί ότι υπήρξε ο τελευταίος ηγούμενος του μοναστηριού, ενώ προηγουμένως ήταν μοναχός στο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτης) Βεροίας.²⁴

Ως ένα ακόμη μέλος της αδελφότητας της Σφίνιτσας εμφανίζεται, στα 1931, ο ιερομόναχος Ανθιμος Βασιλείου Ζησόπουλος. Σύμφωνα με τον αρχιμανδρίτη Πορφύριο καταγόταν από το χωριό Μπόστανη (ΡΙζώματα) Ημαθίας. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (1913) υπήρξε μοναχός του μοναστηριού Τιμίου Προδρόμου (Σκήτης) Βεροίας.²⁵ Μεταξύ των ετών 1923 – 1925, εμφανίζεται ως «προσωρινός» ηγούμενος του μοναστηριού του Προδρόμου, με την προσωνυμία «αρχιμανδρίτης Ανθιμος Μοναστηριώτης»,²⁶ ενώ στα 1931 συγκαταλέγεται στο δυναμικό της αδελφότητας αγίου Αθανασίου Σφίνιτσας, αναλαμβάνοντας χρέη ηγουμενοσύμβουλου.²⁷ Από τις διαθέσιμες πηγές, ως έτος της μοναχικής του κουράς δηλώνεται το 1905.

Θεωρούμε ότι η άποψη του Δ. Παπάζη ότι «τελικά, όπως προκύπτει από έγγραφο (6 Φεβρουαρίου 1931) της Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας και Ναούσης προς τον Ανθιμο Ζησόπουλο, ο τελευταίος ανέλαβε καθήκοντα διοικήσεως της μονής»²⁸ συνδέεται

21 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Πίναξ εμφένων τον Αρθ υπαλλήλων. Κατάλογος πατέρων, ό.π.

22 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Πίναξ εμφένων τον Αρθ υπαλλήλων. Κατάλογος πατέρων, ό.π.

23 Δημήτριος Αγγ. Παπάζης, "Ιστορία της ιεράς μονής Αγίων Πάντων Πιερίων. Ανέκδοτες αρχειακές μαρτυρίες στη διάρκεια των ετών 1814 – 1871", *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής* 14 (2004) 214.

24 Πορφύριος μοναχός, "Μοναχισμός στα Πιέρια Ημαθίας", ό.π., 164.

25 Πορφύριος (Αρχιμ.), *Ιερά μονή Τιμίου Προδρόμου Πιερίων*, ό.π., 31.

26 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Υπ. αριθμ. 9559 Μισθωτικών μαγαζιού, του συμβολαιογράφου Γωργίου Δ. Μανωλίδου, και Υπ. αριθμ. 11237 Μισθώσεις μαγαζιού, του συμβολαιογράφου Γωργίου Δ. Μανωλίδου, (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

27 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Ο.Δ.Ε.Π.. Τοπικόν Συμβούλιον Βεροίας – Έτος 1931, ό.π.

28 Παπάζης, "Το μοναστήρι του αγίου Αθανασίου Σφίνιτσας.", ό.π., 681.

αποκλειστικά με τον διορισμό του ιερομόναχου ως ηγουμενοσύμβουλου του μοναστηριού της Σφίνιτσας και δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ως πράξη αντικατάστασης του ηγουμένου Διονυσίου ή ανάληψης γενικότερων διοικητικών καθηκόντων (πέρα από αυτά του ηγουμενοσύμβουλου) από τον συγκεκριμένο ιερομόναχο.

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, στα 1931 συναντούμε στο μοναστήρι της Σφίνιτσας και δύο δόκιμους μοναχούς. Πρόκειται για τους Δήμο Βιργίνας Τζόμα και Θωμά Γεωργ. Μούργο. Ο Δήμος, αρχικά εμφανίζεται ως μάγειρας του μοναστηριού, και από τα τέλη, τουλάχιστον, του 1931 (21-12-1931) ως δόκιμος.²⁹ Για τον Θωμά, εκτός από το γεγονός ότι υπήρξε ένας από τους δόκιμους του μοναστηριού στα 1931, δεν κατορθώσαμε να εντοπίσουμε άλλες σχετικές πληροφορίες.³⁰

Οι επόμενες πληροφορίες για πρόσωπα που συνδέονται με τη νεότερη ιστορία του μοναστηριού ανήκουν στα τέλη του 1934 (10-12-1934). Κατά την περίοδο αυτή συναντάμε στη Σφίνιτσα τον ιερομόναχο Χρυσόστομο Κωτούλα και τον δόκιμο Κωνσταντίνο Ιωαννίδη. Ο ιερομόναχος Χρυσόστομος εμφανίζεται να λαμβάνει το μηνιαίο επίδομα των 300 δραχμών (ετησίως 3.800 δρχ.), ενώ αντίστοιχα ο δόκιμος Κωνσταντίνος λάμβανε ως μισθό το ποσό των 100 δραχμών (ετησίως 1.200 δρχ.).³¹

Μεταξύ των ετών 1934 – 1945, εμφανίζεται ως «ιερέυς της Μονής» και ως ένας «εκ των αδελφών της Μονής Αγίου Αθανασίου Σφηνίσσης» ο έγγαμος κληρικός «αιδεσιμότατος Παπαγεώργιος» (π. Γεώργιος Αναστασίου Βαρσαμόπουλος ή Βαλσαμόπουλος), ο οποίος υπήρξε παράλληλα και εφημέριος γειτονικού χωριού. Κατά το έτος 1934 εμφανίζεται να λαμβάνει, αρχικά, μισθό 300 δραχμών (ετησίως 3.600 δρχ.), ο οποίος στη διάρκεια του ίδιου έτους αυξάνεται στο ποσό των 350 δραχμών (ετησίως 4.200).³² Στις 20 Απριλίου του 1942, ο μητροπολίτης Βεροίας και Ναούσης Πολύκαρπος του απέστειλε επιστολή, με την οποία του ανέθετε την αρμοδιότητα να διενεργήσει έρευνα σχετικά με καταγγελίες που αφορούσαν στην πλημμελή άσκηση των ιερατικών καθηκόντων από τον εφημέριο του χωριού Νησέλι, π. Κωνσταντίνου Βαϊράμη.³³

Σύμφωνα με τις πηγές που κατορθώσαμε να έχουμε στη διάθεσή μας, ο π. Γεώργιος εμφανίζεται ως ηγουμενοσύμβουλος του μοναστηριού από το 1934 μέχρι περίπου και το 1945. Στις αρχές Νοεμβρίου του 1945, ο ηγούμενος του μοναστηριού Δανιήλ απέστειλε προς τη μητρόπολη της Βέροιας επιστολή, με την οποία δήλωνε ότι ο διορισθείς ως ηγουμενοσύμβουλος π. Γεώργιος Βαλσαμόπουλος δεν εμφανιζόταν στο μοναστήρι, ζητώντας από τον μητροπολίτη να λάβει τα απαιτούμενα μέτρα.³⁴

Στα 1945, ως ηγούμενος του μοναστηριού εμφανίζεται ο αρχιμανδρίτης Δανιήλ. Το όνομα του ηγουμένου εμφανίζεται σε τρία έγγραφα του 1945, τα οποία σχετίζονται κυρίως με ζητήματα αξιοποίησης της περιουσίας του μοναστηριού. Ως ηγουμενοσύμβουλοι, κατά την ίδια περίοδο, εμφανίζονται ο αρχιμανδρίτης Παΐσιος Καλοφωνάς και ο π. Γεώργιος Βαρσαμόπουλος.³⁵

29 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Πίναξ εμφάνων τον Αρθ υπαλλήλων. Κατάλογος πατέρων, ό.π.

30 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Ο.Δ.Ε.Π.. Τοπικόν Συμβούλιον Βεροίας – Έτος 1931, ό.π.

31 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Προϋπολογισμός... του έτους 1935, ό.π.

32 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Προϋπολογισμός... του έτους 1935, ό.π.

33 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Υπ. αριθμ. πρωτ. 295/20 Απριλίου 1942 επιστολή της μητροπόλεως Βεροίας και Ναούσης «προς τον αιδεσ. Παπαγεώργιον εκ των αδελφών της Μονής Αγίου Αθανασίου Σφηνίσσης», (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

34 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Υπ. αριθμ. πρωτ. 516/17-11-1945 εισερχόμενο έγγραφο της μητροπόλεως Βεροίας και Ναούσης, (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

35 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Υπ. αριθμ. πρωτ. 515/17-11-1945 εισερχόμενο έγγραφο της μητροπόλεως Βεροίας και Ναούσης, και Πρακτικόν – Συνεδρία Α' 02-11-1945 της Ιεράς Μονής Αγίου Αθανασίου, ό.π.

Κατά το έτος 1947, ο αρχιμανδρίτης Παΐσιος Καλοφωνάς εμφανίζεται, πλέον, ως ηγούμενος, ο οποίος μας είναι γνωστός από έγγραφα που αφορούν σε οικονομικά και διαχειριστικά ζητήματα. Κατά την περίοδο της ηγουμενίας του, το μοναστήρι εμφανίζεται με την επωνυμία «ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΙΦΗΝΙΤΣΗΣ»,³⁶ γεγονός που οφείλεται, κατά πάσα πιθανότητα, στη γενικότερη τάση της εποχής για «ελληνοποίηση» τοπωνυμίων με γλωσσολογική υφή που παρέπεμπε στο πολυπολιτισμικό παρελθόν της ευρύτερης περιοχής.

Την ίδια περίοδο (1947) συναντάμε στη Σφίνιτσα και τον μοναχό Γρηγέντιο, ο οποίος υπήρξε ηγουμενοσύμβουλος κατά την περίοδο της ηγουμενίας του Παΐσιου.³⁷ Ο Γρηγέντιος (με αριθμ. ταυτότητας 9632), σύμφωνα με σημείωμα του μητροπολίτη Βεροίας και Ναούσης Αλεξάνδρου, χειροτονήθηκε επί των ημερών του διάκονος και πρεσβύτερος, λαμβάνοντας το όνομα Γρηγόριος.³⁸

Ιδιαίτερα αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1940 (μέχρι και το 1953), εμφανίζεται να διαμένει στο μοναστήρι της Σφίνιτσας η μοναχή Κυριακή Θεοδωροπούλου (κατά κόσμο Μαριάνθη).³⁹ Το γεγονός αυτό δημιουργεί ορισμένα ουσιαστικά προβλήματα και ερωτήματα, τα οποία είναι αρκετά δύσκολο να απαντηθούν, με βάση τα διαθέσιμα (μέχρι σήμερα) δεδομένα.

Το μοναστήρι εξακολουθεί να αποτελεί και κατά την περίοδο της ανασύστασής του (από το 1930) ανδρική μονή, ενώ μέχρι και το 1949 (τουλάχιστον) εμφανίζει συνεχή κατοίκηση από άνδρες μοναχούς. Εξετάζοντας τις διαθέσιμες πληροφορίες, θεωρούμε ότι ως πιθανότερη απάντηση φαίνεται να ισχύει η παράλληλη κατοίκηση στο μοναστήρι, για κάποιο χρονικό διάστημα, μίας ολιγομελούς ανδρικής αδελφότητας και της μοναχής Κυριακής.

Σημαντικές πληροφορίες για τη δράση της Κυριακής στην επαρχία της Βέροιας, αντλούμε από έναν κώδικα της μητρόπολης Βεροίας και Ναούσης, των ετών 1952 – 1953, στον οποίο καταχωρείται το απολυτήριό της από τη μητρόπολη (στις 27 Απριλίου 1953),⁴⁰ με σκοπό τη μετάβασή της στο μοναστήρι του αγίου Γεωργίου στον Κορινό της Πιερίας.⁴¹ Σύμφωνα με τις πληροφορίες που αντλούμε από το απολυτήριο, η Κυριακή φαίνεται ότι διέμεινε στη Σφίνιτσα για διάστημα έντεκα ετών (Εικ. 2).

Αν και στο απολυτήριο δεν ξεκαθαρίζεται το ακριβές χρονικό διάστημα της παραμονής της στο μοναστήρι, έχοντας ως βάση τις πληροφορίες του Β. Λεοντιάδη, ο οποίος αναφέρει ως τελευταία μονή εγκατάστασής της τη Σφίνιτσα (πριν από τη μετάβασή της στον Κορινό), θεωρούμε ότι θα πρέπει να τοποθετήσουμε τη δράση της σε αυτό μεταξύ των ετών 1942 – 1953.

Από το συγκεκριμένο έγγραφο, πληροφορούμαστε επίσης, ότι η μοναχή Κυριακή διέμεινε για διάστημα επτά ετών και στο χωριό Μέση (Μέτση) Ημαθίας, αναλαμβάνοντας χρέη νεωκόρου στο ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου του χωριού. Θεωρούμε, ότι η παραμονή της στο χωριό Μέση θα πρέπει (μάλλον) να τοποθετηθεί μεταξύ των ετών 1935 – 1942.

36 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Από 29 Μαΐου 1947 επιστολή της Ιεράς Μονής Αγίου Αθανασίου Σιφηνίτσας, ό.π.

37 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Ανακεφαλαίωσις προϋπολογισμού 1947 – 1948, ό.π.

38 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Βεβαίωσις [μετονομασίας του μοναχού Γρηγεντίου σε Γρηγόριο], (αταξινόμητα λυτά έγγραφα).

39 Παπάζης, “Το μοναστήρι του αγίου Αθανασίου Σφίνιτζας”, ό.π., 681. Βαρνάβας Θ. Λεοντιάδης, “Η ιερά μονή αγίου Γεωργίου Κορινού – Πιερίας”, Ο Πανσέληνος 4 – 5 (Σεπτέμβριος – Απρίλιος 1999) 101 – 107.

40 Λεοντιάδης, “Η ιερά μονή αγίου Γεωργίου Κορινού – Πιερίας”, ό.π., 101 – 107.

41 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Βιβλίον αλληλογραφίας Ιεράς Μητροπόλεως από 1952 – 1953 κ.λ.π. έτη, 5.

δ. Λαϊκοί υπάλληλοι και ενοικιαστές περιουσιακών στοιχείων του μοναστηριού (1930 – 1950)

Εκτός από τους μοναχούς και κληρικούς που εμφανίζονται να έχουν κάποια σχέση με το μοναστήρι της Σφίνιτσας, μεταξύ των ετών 1930 – 1950, την ίδια περίοδο συναντάμε και την ύπαρξη αρκετών λαϊκών υπαλλήλων, καθώς και ορισμένων ακόμη προσώπων, τα οποία υπήρξαν ενοικιαστές περιουσιακών στοιχείων του μοναστηριού (Πιν. 4). Το γεγονός αυτό συνδέεται με τη μεγάλη περιουσία του μοναστηριού, για την αξιοποίηση της οποίας ήταν απαραίτητη η εργασία αρκετών προσώπων.

Ήδη από το 1931 στο μοναστήρι της Σφίνιτσας εργάζονταν οχτώ μόνιμοι υπάλληλοι, οι οποίοι ασχολούνταν με τις αγροτικές, κτηνοτροφικές και δασικές εργασίες του μοναστηριού, καθώς και με τη σίτιση των παραβρισκόμενων στο μοναστήρι (Πιν. 2). Ο ίδιος, περίπου, αριθμός υπαλλήλων εμφανίζεται και μερικά χρόνια αργότερα, κατά το 1934 (Πιν. 4), γεγονός που αποδεικνύει ότι το μοναστήρι υπήρξε ιδιαίτερα εύρωστο και ισχυρό οικονομικά.

Μεταξύ των προσώπων που συνδέονται με την αξιοποίηση της περιουσίας της Σφίνιτσας, συγκαταλέγονται και ορισμένα πρόσωπα, τα οποία εμφανίζονται ως εκμισθωτές περιουσιακών στοιχείων του μοναστηριού. Σύμφωνα με τις διαθέσιμες πηγές γνωρίζουμε τα ονόματα τριών προσώπων τα οποία κατά το έτος 1949 εμφανίζονται ως εκμισθωτές βοσκότοπων του μοναστηριού, καθώς και ενός ιδιώτη από τον Κολινδρό, ο οποίος ζητούσε να αγοράσει έναν ερειπωμένο αλευρόμυλο και μία αντλία του μοναστηριού, τα οποία παρέμεναν μέχρι το 1932 αναξιοποίητα (Πιν. 4).

Η αδελφότητα του Μοναστηριού πριν την Μικρασιατική Καταστροφή

(πηγή: Ν. Αδαλόγλου)

Ο ηγούμενος Διονύσιος Παπαγεωργίου
(πηγή: Ν. Αδαλόγλου)

Βασιλίου τῆς ἑρμούδας
ἑρμούδας τῆς Βεροίας
καὶ Παύλου Δ.Τ.
Ἀπολυτήριον
Τῇ ὁσίᾳ τῇ μοναχῇ Κυριακῇ Θεοδωροπούτῃ τῇ ἐνδεκα
ἔτη μοναχίᾳ ἐν τῇ ἑρμούδα καὶ τῇ ἑρμούδα τῆς Βεροίας καὶ ἐπὶ ἑπτά ἐτη τῆς
καὶ κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ κυρίου μέγα παρὰ τῆς καὶ ἀπολυτήριον
γραμμὰ μετὰ τῆς διαγραφῆς, διὰ τὸ ὅτι τὸ διαφρεῖται διὰ τὴν ἐκείνην δια-
γραφὴν εὐσεβῶς καὶ ἐκπαιδεύεται διαγραφῇ, καὶ ἀκούει τῆς ἑρμούδας καὶ τῆς
ρου καὶ τῆς ἑρμούδας καὶ τῆς Θεοτόκου μέγα.

Τῇ Βεροίᾳ τῇ 27 Ἀπριλίου 1953
ὁ ὑπογραφεύς.

Το απολυτήριο της μοναχής Κυριακής

№	Όνομα	Χρονιά	Μηνός	Ημέρα	Ποσότητα	Παρατηρήσεις
77	Ορμακωμίου	1904	Ιούλιος	18	1000	Πρώτη συλλογή
79	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	19	1000	Δεύτερη συλλογή
81	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	20	1000	Τρίτη συλλογή
83	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	21	1000	Τέταρτη συλλογή
85	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	22	1000	Πενταστήσια
87	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	23	1000	Εξήμερη
89	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	24	1000	Επταήμερη
91	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	25	1000	Οκταήμερη
93	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	26	1000	Εννήμερη
95	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	27	1000	Δεκάημερη
97	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	28	1000	Ημερολόγιο
99	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	29	1000	Επταήμερη
101	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	30	1000	Οκταήμερη
103	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	31	1000	Εννήμερη
105	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	32	1000	Δεκάημερη
107	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	33	1000	Ημερολόγιο
109	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	34	1000	Επταήμερη
111	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	35	1000	Οκταήμερη
113	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	36	1000	Εννήμερη
115	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	37	1000	Δεκάημερη
117	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	38	1000	Ημερολόγιο
119	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	39	1000	Επταήμερη
121	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	40	1000	Οκταήμερη
123	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	41	1000	Εννήμερη
125	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	42	1000	Δεκάημερη
127	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	43	1000	Ημερολόγιο
129	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	44	1000	Επταήμερη
131	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	45	1000	Οκταήμερη
133	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	46	1000	Εννήμερη
135	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	47	1000	Δεκάημερη
137	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	48	1000	Ημερολόγιο
139	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	49	1000	Επταήμερη
141	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	50	1000	Οκταήμερη
143	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	51	1000	Εννήμερη
145	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	52	1000	Δεκάημερη
147	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	53	1000	Ημερολόγιο
149	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	54	1000	Επταήμερη
151	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	55	1000	Οκταήμερη
153	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	56	1000	Εννήμερη
155	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	57	1000	Δεκάημερη
157	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	58	1000	Ημερολόγιο
159	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	59	1000	Επταήμερη
161	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	60	1000	Οκταήμερη
163	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	61	1000	Εννήμερη
165	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	62	1000	Δεκάημερη
167	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	63	1000	Ημερολόγιο
169	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	64	1000	Επταήμερη
171	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	65	1000	Οκταήμερη
173	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	66	1000	Εννήμερη
175	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	67	1000	Δεκάημερη
177	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	68	1000	Ημερολόγιο
179	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	69	1000	Επταήμερη
181	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	70	1000	Οκταήμερη
183	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	71	1000	Εννήμερη
185	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	72	1000	Δεκάημερη
187	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	73	1000	Ημερολόγιο
189	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	74	1000	Επταήμερη
191	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	75	1000	Οκταήμερη
193	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	76	1000	Εννήμερη
195	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	77	1000	Δεκάημερη
197	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	78	1000	Ημερολόγιο
199	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	79	1000	Επταήμερη
201	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	80	1000	Οκταήμερη
203	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	81	1000	Εννήμερη
205	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	82	1000	Δεκάημερη
207	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	83	1000	Ημερολόγιο
209	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	84	1000	Επταήμερη
211	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	85	1000	Οκταήμερη
213	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	86	1000	Εννήμερη
215	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	87	1000	Δεκάημερη
217	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	88	1000	Ημερολόγιο
219	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	89	1000	Επταήμερη
221	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	90	1000	Οκταήμερη
223	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	91	1000	Εννήμερη
225	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	92	1000	Δεκάημερη
227	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	93	1000	Ημερολόγιο
229	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	94	1000	Επταήμερη
231	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	95	1000	Οκταήμερη
233	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	96	1000	Εννήμερη
235	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	97	1000	Δεκάημερη
237	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	98	1000	Ημερολόγιο
239	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	99	1000	Επταήμερη
241	Α. Τσιγγιάνης	1904	Ιούλιος	100	1000	Οκταήμερη

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
«ΜΟΝΑΧΟΛΟΓΙΟ – 1931»
ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΦΙΝΙΤΣΑΣ

Έτος 1931

Πίναξ Μοναχολογίου Ι. Μονής Σφηνίτσας

Ιερά Μητροπόλις Βεορίας και Ναούσης

αύλων αριθ.	Ονοματε- πώνυμον	Έτος Κουράς	Μονή εξ ης προήλθεν τελευταίως	Χρονολογία εγγραφής εις την μονήν μεταναίως του	Βαθμός Ιερωσύνης	Ιδιότης εις την υπηρετεί εν τη Μονή	Εάν διαβίω εντός ή εκτός της Μονής	Εκπαιδευσις Μόρφωσις	Ηλικία	Πόλις ή χωρίον	Δήμος ή Κοινότης	Παρα- τηρή- σεις
1	Ιεζ(ο)μόναχος) Διονύσι(ος) Παπαεμμανουήλ	χειροτο- νιθ. 1904	Ι. Μονή Σφηνίτ(σ)ς	1888	Ιερομό- ναχος	Ηγού- μενος	εντός	Πέμπτης Δημοτικού	67	Κολινδρό	Κινότης	-
2	Ιωσήφ Κωνσταντίνου	1898	Ι. Μονή Διονυσίου	1896	Ιερομό- ναχος	Σύμβου- λος	εντός	Πέμτ.(ης) Δημοτικού	61	Ελάτη	Κινότης	επασχίας Σερβίων & Κοζάνης
3	Στέφανος Γ. Καμουζής	1911	Ι. Μονή Σφηνίτ(σ)ς	1905	Ιερομό- ναχος	-	εκτός	Δευτέρ.(ας) Αστικής	40	Κολινδρό	Κινότης	-
4	Διονύσιος Ανδρεάδης	1908	Ι. Μονή Ξηροποτά- μου	1910	Μοναχός	Σύμβου- λος	εντός	Τετάρ.(της) Αστικής	48	Μαριάι (ή Μουριάι)	Κινότης	-
5	Θεόκλητος Ειστάφου	1917	Ι. Μονή Σφηνίτ(σ)ς	1916	Μοναχός	-	εκτός	Αγράμματος	70	Κολινδρό	Κινότης	-
6	Βενεαμήν Εμμανήλ Ζαγράφουλος	-	Ι. Μονή Αγ. Πάντων	-	Μοναχός	-	εκτός	Αγράμματος	-	Ελαφίνα	Κινότης	-
7	Αβράμιο	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Το Ηγουμενοσυμβούλιον
 Ηγούμενος Διονύσιος Παπαεμμανουήλ
 Ιωσήφ Κων/νου
 Διονύσιος Ανδρεάδης

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
ΛΑΪΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΚΑΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ
(21 – 12 – 1931)

Πίναξ εμφένων τον Αρθ υπαλλήλων

			Μηνιέος
1	Κ. Θεοδώρου	Δασικός	δρχ. 1.000 / 850
2	Δημ. Καλαμβούκας	ημιονηγός	800 / 700
3	Ανδρέας Τσιούλας	Γεωργός	300 / 400
Δόκιμος 4	Δήμος Βιργίνας Τζόμας	Μάγισ	400 / 400
5	Νικόλαος Γαβριήλ	Βοηθός Μαγίρου	200 / 200
6	Θωμάς Κυργιαζής	Ποιμήν αιγών	500
7	Αντώνιος Θεοδώρου	Ποιμήν προβάτων	500
8	Αντώνιος Δημητρίου	Βοηθός τον ποιμένον	200

Κατάλογος Πατέρων

1. Ηγούμενος Διονύσιος
2. Ιωσήφ Κων/νου ταμίας
3. Διονύσιος Ανδρεάδης Σύμβουλος
4. Στέφανος Ιερομόναχος
5. Αβράμιος Μοναχός εκλεισιάρχης
6. Θεόκλητος Μοναχός υφυσιχάζη
7. Βενηαμήν Μοναχός
8. Δήμος Δόκιμος

Εν τη Ι. Μ. Αγ. Αθ. Σφύντσα
τη 21 10/βρίου 1931
Ηγούμενος Διονύσιος

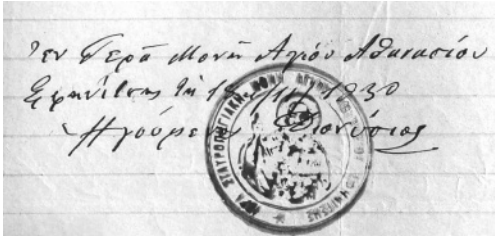
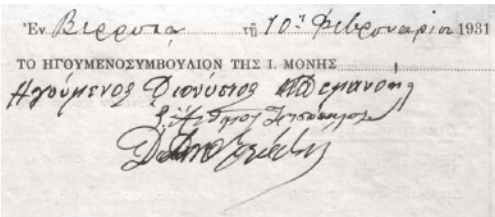
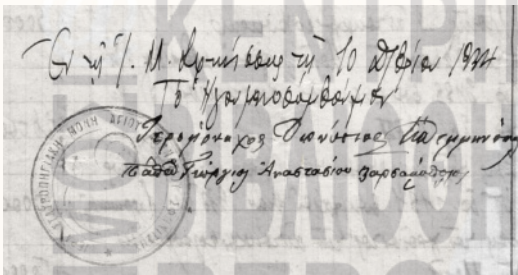
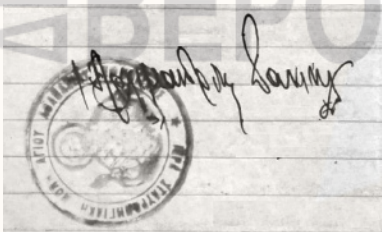
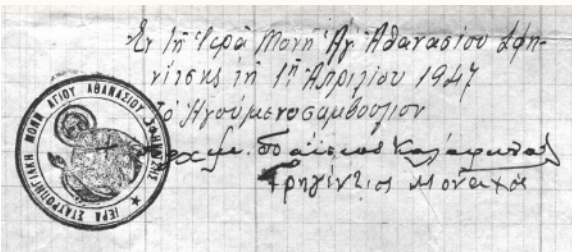
ΠΙΝΑΚΑΣ 3
ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ
ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΦΙΝΙΤΣΑΣ,
ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1930 – 1950

α/α	Όνομα	Ιδιότητα	Χρόνος αναφοράς
1	Διονύσιος Παπαεμμανουήλ	Ιερομόναχος – Ηγούμενος	1931
2	Ιωσήφ Κωνσταντίνου	Ιερομόναχος – Σύμβουλος	1931
3	Στέφανος Γ. Καμουζής	Ιερομόναχος	1931
4	Διονύσιος Ανδρεάδης	Μοναχός – Σύμβουλος	1931
5	Θεόκλητος Ξιγάρου (ή Ξερτάρου)	Μοναχός	1931
6	Βενιαμίν Εμμ. Ζαγρόπουλος	Μοναχός	1931
7	Αβράμιος	Μοναχός – Εκκλησιάρχης	1931
8	Δήμος Βιργίνας Τζόμας	Δόκιμος – Μάγειρας	1931
9	Ανθιμος Ζησόπουλος (κουρά 1905)	Ιερομόναχος – Σύμβουλος	10 – 02 – 1931
10	Θωμάς Γεωργ. Μούργος	Δόκιμος	10 – 02 – 1931
11	Χρυσόστομος Κωτούλας	Ιερομόναχος	10 – 12 – 1934
12	Κωνσταντίνος Ιωαννίδης	Δόκιμος	10 – 12 – 1934
13	Αιδ. π. Γεώργιος Αναστασίου Βαρσαμόπουλος	«εκ των αδελφών» / «ιερέυς της Μονής»	1934 – 1945
14	Αρχιμ. Δανιήλ	Ηγούμενος	1945
15	Αρχιμ. Παΐσιος Καλόφωνος	Μέλος αδελφότητας – Ηγούμενος	06 – 11 – 1945/ 1947
16	Γρηγόριος (μετέπειτα Γρηγόριος)	Μοναχός – Σύμβουλος	01 – 04 – 1947
17	Κυριακή Θεοδωροπούλου (κατά κόσμο Μαριάνθη)	Μοναχή	1942 – 1953

ΠΙΝΑΚΑΣ 4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΛΑΪΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΚΑΙ ΕΝΟΙΚΙΑΣΤΩΝ
ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΦΙΝΙΤΣΑΣ,
ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1930 – 1950

α/α	Όνομα	Ιδιότητα	Χρόνος αναφοράς
1	Κ. Θεοδώρου (ή Θεοδωράκης)	Δασικός - Δασοφύλαξ	1931 10 – 12 – 1934
2	Δημήτριος Καλαμβούκας	Ημιονηγός	1931
3	Ανδρέας Τσιούλας	Γεωργός	1931
4	Δήμος Βιργίνας Τζόμας	Μάγειρας (μετέπειτα Δόκιμος)	1931
5	Νικόλαος Γαβριήλ	Βοηθός μάγειρα	1931
6	Θωμάς Κυργιαζής	Ποιμένας αιγών	1931
7	Αντώνιος Θεοδώρου (ή Θεοδωράκης)	Ποιμένας προβάτων	1931 10 – 12 – 1934
8	Αντώνιος Δημητρίου	Βοηθός ποιμένων	1931
9	Σπύρος Π. Παπαδόπουλος (από Κολινδρό)	Αγοραστής αλευρόμυλου και αντλίας της μονής	09 – 04 – 1932
10	Κ. Καραντώνας	Ζευγίτης	10 – 12 – 1934
11	Α. Ευαγγελόπουλος	Ημιονηγός	10 – 12 – 1934
12	Κ. Κασνατζής	Αρτοποιός και Μάγειρας	10 – 12 – 1934
13	Ν. Χρυσόχου	Βοηθός και υπηρέτης	10 – 12 – 1934
14	Κ. Καραμάνης	Ποιμένας αιγών	10 – 12 – 1934
15	Αναστάσιος Ιω. Μπαρτζώκας (από Νάματα Κοζάνης)	Εκμισθωτής βοσκότοπου μονής	04 – 04 – 1949
16	Νικόλαος Δημ. Τσάρας (από Νάματα Κοζάνης)	Εκμισθωτής βοσκότοπου μονής	01 – 06 – 1949
17	Ιωάννης Χαραλάμπους Μπαλτατζής	Εκμισθωτής βοσκότοπου μονής	07 – 11 – 1949

ΠΙΝΑΚΑΣ 5
ΥΠΟΓΡΑΦΕΣ, ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ, ΛΟΓΟΤΥΠΑ

ΕΙΔΟΣ/ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΑ	ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ
Υπογραφή ηγούμενου Διονυσίου (1930) Σφραγίδα μονής		έν Ίερᾳ Μονῇ Ἀγίου Αθανασίου Σφηνίτης τῇ 18/11/1930 Ἡγούμενος Διονύσιος
Υπογραφές ηγουμένο- σύμβουλων (1931)		Ἐν Βεροῖᾳ τῇ 10 ^ῃ Φεβρουαρίου 1931 ΤΟ ΗΓΟΥΜΕΝΟΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΗΣ Ι. ΜΟΝΗΣ _____ Ἡγούμενος Διονύσιος Παπαεμανοὴλ Ἰ. Ἀνθίμος Ζησόπουλος Διονύσιος Ἀνδρεάδης
Υπογραφές ηγουμένο- σύμβουλων (1934) Σφραγίδα μονής		Ἐν τῇ Ἱ. Μ. Σφινίτσης τῇ 10 Δ/βρίου 1934 Τό Ἡγουμενοσύμβουλιον Ἱερομόναχος Διονύσιος Παπαεμανοὴλ Παπά Γεώργιος Ἀναστασίου Βαρσαμόπουλος
Υπογραφή ηγούμενου Δανιὴλ (1945) Σφραγίδα μονής		Ἀρχιμανδρίτης Δανιὴλ
Υπογραφές ηγουμένο- σύμβουλων (1947) Σφραγίδα μονής		Ἐν τῇ Ἱερᾳ Μονῇ Ἀγ. Αθανασίου Σφηνίτης τῇ 1 ^ῃ Ἀπριλίου 1947 Τό Ἡγουμενοσύμβουλιον † Ἀρχιμ. Παῖσιος Καλόφωνος Γρηγόριος Μοναχός
Λογότυπο μοναστηρίου τέλη δεκαετίας 1940		ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΙΦΗΝΙΤΗΣ Ἐν Σιφηνίτῃ τῇ _____ 194

ΤΑ ΝΑΟΥΣΑΙΙΚΑ

Μαυρίδου Θεοδώρα, Καθηγήτρια. Φ.Α.-MSc Παιδαγωγικής-Δημιουργικής Μάθησης

Η «δωρεά του εν Αθήναις αποβιώσαντος Κωνσταντινίδη Κολτσάκη» και πρώτοι αθλητικοί αγώνες προς τιμήν του

Εισαγωγικό σημείωμα

Όπως είναι γνωστό ανάμεσα στους στόχους του Νέου Σχολείου για το μάθημα της Φυσικής Αγωγής είναι η απόκτηση γνώσεων από την αθλητική επιστήμη και η παράλληλη εφαρμογή τους σε παρούσες ή μελλοντικές δραστηριότητες (Σχολείο 21^{ος} αι.). Με αυτό το σκεπτικό, αξιοποιώντας το έντυπο υλικό που εκδόθηκε το 1953 από την οργανωτική επιτροπή των αθλητικών αγώνων «Α' Κωνσταντινίδεια» στη Νάουσα και μελετώντας την αρθρογραφία στον τύπο της εποχής προάγεται - εισάγεται η καλλιέργεια της αθλητικής ιστορικής γνώσης και φωτίζονται πτυχές της τοπικής ιστορικής έρευνας.

Η άθληση στην επαρχιακή πόλη της Νάουσας¹ μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου χρησιμοποιήθηκε από τον Δήμαρχο Φιλώτα Κόκκινο² ως στοιχείο αγωγής και αποδεκτός τρόπος κοινωνικοποίησης και εκπαίδευσης της νεολαίας.³ Τα σπορ άλλωστε ακολουθούν τον άνθρωπο εδώ και χιλιάδες χρόνια και πολλές φορές πίσω από τις αθλητικές δραστηριότητες κρύβονταν η στρατιωτική προετοιμασία αλλά και η τελετουργία εορταστικών εκδηλώσεων. Οι πολυάριθμες αθλητικές διοργανώσεις που έχουν καταγραφεί στον τύπο της εποχής αναφέρονται σε αθλητικούς αγώνες αφιερωμένους στην ημέρα μνήμης του Ολοκαυτώματος της Νάουσας,⁴ σε αγώνες στα πλαίσια των εορτασμών Εθνικών Επετείων και σε αγώνες προς τιμήν του Αντωνίου Κωνσταντινίδη, ιδρυτή του σταδίου και του κλειστού γυμναστηρίου της πόλης. Η ιδέα και οι αξίες όμως της σωματικής άσκησης-προασπίστηκαν από τα διδακτήρια της πόλης καθώς και τα τοπικά αθλητικά σωματεία με πολυάριθμες αθλητικές διοργανώσεις σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο και τις καθιερωμένες ετήσιες μαθητικές γυμναστικές επιδείξεις. Τα αγωνίσματα, οι αθλοπαιδιές, οι χοροί, τα παιχνίδια και εν γένει η σωματική άσκηση εντάχθηκαν στο πλαίσιο των επετειακών εκδηλώσεων της πόλης και έτσι ενσωματώθηκαν στην συνείδηση των νέων ως τρόπος ψυχαγωγίας και αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου

Αντώνιος Κωνσταντινίδης
(1855-1927)

1 Στουγιαννάκης (1976). Μπλιάτκας (2009). Νάουσα 19ος-20ος αιώνας (1999).

2 Μπαίτσης (1990) 96 και του ιδίου (1984) 110.

3 Barney (1994).

4 Χατζηγιάννου (2010).

τους.

Η Νάουσα απέκτησε κλειστό γυμναστήριο αθλοπαιδιών και ανοιχτό γήπεδο ποδοσφαίρου και κλασικών αγωνισμάτων το 1935 «από δωρεά του εν Αθήναις αποβιώσαντος Κωνσταντινίδη Κολτσάκη».⁵ Η νέα αθλητική υποδομή έγινε στη νοτιοανατολική πλευρά της πόλης κοντά στη θέση «Σπήλαιο». Μέχρι τότε οι αθλητικές και αγωνιστικές δραστηριότητες πραγματοποιούνταν στη θέση «Κιόσκι» στο σημερινό πάρκο της Νάουσας το οποίο, όπως αναφέρεται, δεν πληρούσε τις απαραίτητες προδιαγραφές - διαστάσεις για ανάπτυξη αθλοπαιδιών και αγωνισμάτων στίβου. Η διαπίστωση της ανεπάρκειας και έλλειψης επαρκών αθλητικών υποδομών σε ολόκληρη την πόλη διακρίνεται και στον σχολιασμό του αρθρογράφου με το ψευδώνυμο «Μαυροθαλασσίτης» στις 9 Ιουλίου 1933 στην εφημερίδα *Νέος Αγών*. «Στην σημερινή μας εποχή που ο αθλητισμός ξαναβρήκε την πανάρχαια αυτού αίγλη και ψυχάς θέλγει και λαούς συγκεντρώνει και πολεμικά πάθη εθνών αμαυρώνει και την ψυχήν της αθλητικής μας νεολαίας δικαίως συνεκίνησεν και το αθλητικόν σφρίγος αυτής ετόνισεν αλλά και την αθλητικήν άμιλλαν και χαράν αυτής επί το ωφελιμότερον... θα εξύψωνεν οπόταν κατεβάλετο υπό των αρμοδίων τελεσφόρος τις ενέργεια δια την ίδρυσιν εν τη πόλει μας του από διετίας και πλέον υποσχθέντος καλλίστου εν τη Μακεδονία Γυμναστηρίου κατόπιν του κληροδοτήματος του ενός και πλέον εκατομμυρίου του αείμνηστου Κολτσάκη. Αλλ' ομιλούμεν πάλιν δια αθλητισμόν που προς το παρόν περιορίσθαι εις Φοτ-Μπωλ μεζ' στο πρωτόγονο γήπεδο Κιόσκι, ελπίζοντες ακραδάντως εις νέους αρμοδίους δια την ίδρυσιν του Γυμναστηρίου»⁶.

Από τα βιογραφικά στοιχεία του δωρητή τα οποία διατυπώνονται στην πρώτη σελίδα του οκτασέλιδου προγράμματος των αγώνων, πληροφορούμαστε ότι ο Αντώνιος Κωνσταντινίδης «ανήκει στην οικογένεια Κολτσάκη, υιός του Κωνσταντίνου Κολτσάκη. Το σπίτι του ευρίσκετο εις ένα στενοσόκακο στα Μπατάνια. Εγενήθη το 1855 και πέθανε το 1927, εις ηλικίαν 72 ετών. Τύπος απλός, ασκητικός. Από μικρός μένει ορφανός, εργάζεται και πηγαίνει σχολείο. Τελειώνει το Γυμνάσιο Εδέσσης και αργότερα με τη βοήθεια του αδερφού του Γεωργίου Κωνσταντινίδη- συγγραφέως και μέλος του Ελεγκτικού Συμβουλίου του Κράτους- φοιτά εις το Πολυτεχνείο. Αριστεύει και δι-ορίζεται εις δημόσιαν θέσιν. Ως Νομομηχανικός υπηρέτησε εις την Εύβοια, την Άρτα, την Πρέβεζα, μα η ψυχή του ήτο πάντα στην Πατρίδα, στην οποία δεν μπορεί να επιστρέψει γιατί αυτή είναι ακόμη υπόδουλη. Μόλις το 1914 αξιώνεται να επισκεφτή την Νάουσα αλλά οι ασχολίες του δεν του επέτρεψαν να μείνη πολύ. Όλη του η ζωή ένας μόχθος, μια σεμνή προσφορά, και η σκέψη του πριν δώσει την τελευταία του πνοή, είναι πάλι η Νάουσα. Αφίνει ολόκληρη την περιουσία του για να ιδρυθή εις αυτήν εις αυτήν συγχρονισμένο στάδιο. Βαθυστόχαστη η σκέψη για την εποχή εκείνη και γνήσια Ελληνική. Στην νεολαία στρέφεται. Θέλει οι νέοι του τόπου του να έχουν αυτά που ο ίδιος στερήθηκε. Η πίστις του πως εδώ θα σφυρηλατηθή ο ολοκληρωμένος άνθρωπος, πως η πνευματική δύναμις και το υψηλόν ήθος θα μπορέσουν να αναπτυχθούν στο ρωμαλέο κορμί, είναι μοναδική. Και θέλει οργανωμένο Στάδιο, με γυμναστήριο, στίβο και γήπεδα για τα παιδιά του τόπου του».(sic)

Στην τοπική εφημερίδα ΠΡΟΟΔΟΣ(21-04-1929) δύο χρόνια μετά το θάνατό του η δωρεά κοινοποιείται στους Ναουσαίους με τον τίτλο ΝΟΥΣ ΥΓΙΗΣ ΕΝ ΣΩΜΑΤΙ ΥΓΙ-ΕΙ«Το σοφόν τούτο απόφθεγμα έχων υπ'όψει του ο αείμνηστος Αντώνιος Κολτσιαάκης εγκατέλειψε διά της διαθήκης του την εξ ενός εκατομμυρίου περιουσίαν του εις τον

5 Μαυρίδου & Χατζηστυλλής (2016) 52.Βαλσαμίδης (2009) 208.

6 Εφημερίδα *Νέος Αγών*, 09-07-1933.

δήμον Ναούσης διά την ίδρυσιν και λειτουργίαν Γυμναστηρίου. Πόλις η οποία εγέννησεν και εξέθρεψεν ένα Καρατάσιον δεν ήτο δυνατόν να μη αναδείξη και έναν Αντώνιον Κωνσταντινίδην εις την εποχήν αυτήν καθ'ήν κυριαρχεί η ύλη. Ευχόμεθα να έχη μιμητάς».⁷(sic)

Οι πρώτοι αθλητικοί αγώνες προς τιμήν του Αντωνίου Κωνσταντινίδη - **Α' Κωνσταντινίδεια** - έγιναν στις 27 - 09 - 1953 υπό την προστασία του Δημάρχου Ναούσης κ. Φιλώτα Κόκκινου. Η **Οργανωτική Επιτροπή** των αγώνων αποτελούνταν από εκπρόσωπους των τοπικών αθλητικών σωματείων και τον Διευθυντή του Γυμναστηρίου κ. Ίωνα Ιωαννίδη. **Πρόεδρος:** Ν. Μαρκοβίτης, Αντιπρόσωπος ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ **Γραμματέας:** Ι. Ιωαννίδης,⁸ Δ/ντής Γυμναστηρίου **Ταμίας:** Ι. Γιαννικουρής - **Σύμβουλος:** Χρ. Μέσκος, Αντιπρόσωπος ΑΧΙΛΛΕΩΣ **Σύμβουλος:** Χαρ. Χρυσόχου, Αντιπρόσωπος ΑΚΡΙΤΑ **Σύμβουλος:** Φ. Βαλταδώρος, Αντιπρόσωπος ΑΘΗΝΑΣ. Την **Ελλανόδικη Επιτροπή** πλαισίωσαν ανώτατα πρόσωπα της πολιτικής, δημοτικής, θρησκευτικής και στρατιωτικής ηγεσίας της Νάουσας και του Νομού Ημαθίας όπως ο Μητροπολίτης Βεροίας-Ναούσης, ο Στρατηγός Διοικητής Β' Σώματος Στρατού, ο Νομάρχης Νομού Ημαθίας, ο Διοικητής Χωροφυλακής, Βουλευτής Ναούσης, Δήμαρχος Ναουσαίων, Επιθεωρητής Σωμ. Αγωγής Νομού Θεσσαλονίκης, Γυμνασιάρχης Γυμνασίου Ναούσης, Αντιπρόσωπος ΣΕΓΑΣ. Τέλος, **οιάρχοντες των αγώνων** ήταν: **Αλυτάρχης:** Σπ. Ιατρίδης **Γυμνασιάρχης:** Ι. Ιωαννίδης **Έφορος Δρόμων:** Αλ. Καταβενάκης **Βοηθός:** Ι. Χατζηϊωάννου **Έφορος Αλμάτων:** Ο. Ραπτόπουλος **Βοηθός:** Α. Γεωργιάδης **Έφορος Ρίψεων:** Δ. Παρασκευόπουλος **Βοηθός:** Α. Τσιτσόπουλος **Αφέτης:** Αλεξιάδης - Πολυζωίδης **Χρονομέτραι:** Η. Μπουζιώτης-Ο. Γυράς-Β. Μπέρος **Κριταί Δρόμων:** Ι. Τασιούκας-Ι. Καρανάσιος-Βλ. Ανδρεάδης-Χρ. Μπέρος **Κριταί Αλμάτων:** Ν. Πιτάκης-Κ. Δήρας **Κριταί Ρίψεων:** Γ. Παπαδόπουλος-Δ. Μυλωνάς **Γραμματεία:** Ι. Γιαννικουρής-Ι. Χοχλάκας-Χρ. Χρη-

Εφημερίς ΠΡΟΟΔΟΣ 21-04-1929

Οκτασέλιδο αγωνιστικό πρόγραμμα

7 Εφημερίδα ΠΡΟΟΔΟΣ ΝΑΟΥΣΗΣ, 21-04-1929.

8 Γιάτσης, (2000) 250-251. Γιάτσης & Καρανταΐδου (1995) 31.

στίδης **Εκφωνητής:** Δ.Κάλλης **Επί της υποδοχής:** Εμ. Καρεκλάς-Ν. Μαρκοβίτης-Π. Ζωγράφος **Επόπτης τάξεως:** Γ. Βαμβαρέσος **Βοηθός:** Ευαγ. Τενεδιός **Εφορος Αγωνιστικού Υλικού:** Χρυσόστ. Σαββατόπουλος **Ιατρός Αγώνων:** Τσίτσης **Πρόσταγμα Παρελάσεως:** Δ. Παρασκευόπουλος.

Τα αγωνίσματα στα οποία έλαβαν μέρος οι αθλητές ήταν το άλμα εις μήκος, η σφαιροβολία, ο δρόμος 1500μ., το άλμα εις ύψος, η δισκοβολία, ο δρόμος 100μ., ο δρόμος 400μ., το άλμα τριπλούν, ο ακοντισμός, ο δρόμος 3000μ., η σκυταλοδρομία 4Χ400 και η Βαλκανική σκυταλοδρομία (800+400+200+100). Επιπλέον, πραγματοποιήθηκαν και αγώνες καλαθοσφαίρισης των πόλεων Βέροιας, Γιαννιτσών, Εδέσσης και Ναούσης. Από τη **Βέροια** έλαβαν μέρος οι αθλητές: Βαφειάδης, Βεροιώτης, Γεωργιάδης, Κανελλίδης, Καραγιάννης, Κοντόπουλος, Μπρόλιας, Σπυροδόπουλος, Τσαπαρόπουλος, Φωτιάδης, Καταραχιάς, Χριστουλάκης και Ψωμιάδης. Από την **Έδεσσα** συμμετείχαν οι: Αϊκος, Βαβούρης, Βογιατζής, Κομψόπουλος, Λεκάκης, Μονεφτσής, Πασπαλάς, Παπαϊωάννου, Τσεπτιμπτής και Χατζηγιώσης. Από την **Νάουσα** αγωνίστηκαν οι: Αποστολίδης, Γιούρος, Καλογεράς, Κασίδας, Κυριακίδης, Παπατάνας, Λαμνίδης, Λιάμπας, Μάρας, Μπάμπος, Παπαδόπουλος, Πίνας και Πιτάνης. Από τα σωματεία της **Θεσσαλονίκης** αγωνίστηκαν εκτός συναγωνισμού οι Αναστασίου, Αυγερινός, Παναγούλιας, Περγίκας και Χατζηγιώσης ως αθλητές του Άρη, οι Σίσκος, Παπακυριακού, Βολιώτης, Κοντογιάννης και Μορφιάδης ως αθλητές του Β.Α.Ο., οι Σιμώνης, Αρβανιτόπουλος, Νικάκος, Κέκκος και Τόλιος ως αθλητές του Μακεδονικού και τέλος οι Παπαϊωάννου, Δελλίδης, Γλέζος και Θεοδοσιάδης έλαβαν μέρος με τα χρώματα του ΠΑΟΚ. «Η βαθμολογία των ομάδων επαρχιών και Θεσσαλονίκης χωριστά έχει ως εξής: 1) Βέροια (πολυνίκης ομάς) 77 βαθμοί 2) Νάουσα 55 βαθμοί 3) Έδεσσα 41 βαθμοί. Εκ των ομάδων Θεσσαλονίκης πολυνίκης σύλλογος ανεδείχθη ο Μακεδονικός, όστις έλαβε και το κύπελλον του πολυνίκου Συλλόγου με βαθμούς 63, δεύτερος ο Άρης με βαθμούς 48 και τρίτος ο Β.Α.Ο. με βαθμούς 28. Δέον να σημειωθεί ότι οι αθληταί της Θεσσαλονίκης απέσπασαν τας 9 πρώτας νίκας εκ των 11 αγωνισμάτων αλλά συμμετείχον εκτός συναγωνισμού. Οι βαθμοί τους όμως ελήφθησαν υπόψιν μόνον διά την ανάδειξιν της καλλιτέρας ομάδος. Τα αποτελέσματα των αθλητών επαρχιακών πόλεων έχουν ως εξής: **Δρόμος 100μ.** 1) Χατζηγιώσης (Ε) 10'09 2) Πιτάνης Ν. 3) Κοντόπουλος Ν. **Δρόμος 400μ.** 1) Αϊκος (Ε) 57"2) Βαφειδής (Β) 57"04 3) Παπαευγενίου(Ν) **Δρόμος 1500μ.** 1) Κανελλίδης (Β) 4'33"08 2) Καταραχιάς (Β) 3) Κασίδας (Ν) **Δρόμος 3000μ.** 1) Βεροιώτης (Β) 2) Παπατάνας (Ν) 3) Φωτιάδης (Ν) **Άλμα εις ύψος:** 1) Χατζηγιώσης (Ε) 1.71 μ. 2) Χειμωνίδης (Β) 3) Πιτάνης (Ν) **Άλμα εις μήκος:** 1) Βαφειάδης (Β) 6.20μ. 2) Αντωνιάδης (Ε) 3) Φελαχίδης (Ν) **Τριπλούν:** 1) Μωϋσιάδης (Β) 12.21μ. 2) Αϊκος (Ε) 3) Λαμνίδης (Ν) **Σφαιροβολία:** 1) Τσιαπαρόπουλος (Β) 10.88μ. 2) Σιδηρόπουλος (Ν) 3) Βαλταδώρος (Ε) **Ακοντισμός:** 1) Μαραντίδης (Β) 45.91μ. 2) Βαβούρης (Ε) 3) Χατζηδήμος (Ν) **Δισκοβολία:** 1) Χριστουλάκος (Β) 27.59μ. 2) Κομψόπουλος (Ε) 3) Πείνας (Ν) **Βαλκανική Σκυταλοδρομία:** 1) Ομάς Βεροίας 2) Ομάς Ναούσης».⁹

Κατακλείδα

Η βαθύτερη έννοια της δωρεάς συνδέεται με τα ιδανικά των αρχαίων προγόνων μας και κυρίως συνδυάζει με αρμονία τις αρετές του σώματος και της ψυχής. Ο Αντώνιος Κωνσταντινίδης υποστήριξε την ιδέα των αναγεννητών των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων για την εισαγωγή, εξάπλωση και εμπέδωση ηθικών αξιών και συμπεριφορών μέσα από τον αθλητισμό. Τα οφέλη που εισέπραξαν νέοι της Νάουσας όπως η πειθαρχία, ο σεβασμός, η ανταμοιβή, η νίκη, η ήττα, η αποδοχή, ο

⁹ Εφημερίδα Φωνή Ναούσης, 04-09-1953.

συναγωνισμός και η αλληλεπίδραση αποτέλεσαντα βασικά εφόδια ώστε μεγαλώνοντας μπόρεσαν να επικοινωνήσουν και να υιοθετήσουν έναν υγιεινό τρόπο ζωής.¹⁰ Η αθλητική και ολυμπιακή παιδεία παρέχεται έως σήμερα στο Δημοτικό Στάδιο της Νάουσας από ειδικευμένους προπονητές - γυμναστές ως συνέχεια της ιδέας και του οράματος του ιδρυτή Αντωνίου Κωνσταντινίδη.

Η οργανωτική επιτροπή των αγώνων με τίτλο «Α' Κωνσταντινίδεια» η οποία συνέβαλε στην επιτυχία των αγώνων και στήριξε την αξία της δωρεάς διατυπώνοντας έντυπο πρόγραμμα των αγώνων πως «Όταν ο Ξέρξης, κατεβαίνοντας στην Ελλάδα με τις ατέλειωτες στρατιές του, έφτασε έως τις Θερμοπύλες χωρίς να συναντήσει αντίσταση, σκέφτηκε πόσο φοβισμένοι θα έπρεπε να είναι οι Έλληνες για να έχουν αποτραβηχτεί τόσο πολύ προς νότον. Δεν άργησε όμως να μάθει, από δύο Αρκάδες που συνέλαβε αιχμαλώτους, ότι οι Έλληνες ήσαν μαζεμένοι στην Ολυμπία για τους Αγώνες τους. Αυτό του έκανε μεγάλη εντύπωση και όταν πληροφορήθηκε και το άλλο, πως στους αγώνες αυτούς είχαν για έπαθλο της νίκης μόνον το απλό κλωνάρι της αγριελιάς, είπε: Αλλοίμονο Μαρδόνιε, με ποιους μας ξεσήκωσες να πολεμήσουμε... Τέτοια ιδανικά εθέρμαναν την καρδιά του Αντωνίου Κωνσταντινίδη και ενθουσίασαν και τους άρχοντες του τόπου, που φρόντισαν να αξιοποιηθεί η δωρεά του, και να αποκτήσει η Νάουσα το σημερινό της Γυμναστήριον. Η εργασία όμως που γίνεται εις αυτό δεν είναι ακόμη εκείνη που φιλοδοξούμε. Παρ' όλην την δημιουργία των ομάδων των μικρών και τις επιτυχίες της επιλέκτου μπάσκετ, η μεγάλη μάζα των αθλητών μένει έξω.

Η διάδοση και εξύψωση της αγωνιστικής, η καλλιέργεια αθλητικού ήθους είναι η κύρια αποστολή ενός Γυμναστηρίου. Για να φτάσουμε όμως εις εκείνο το σημείο, χρειάζεται πρώτα επίγνωση της αποστολής αυτής εκ μέρους όλων εκείνων, που συνδέονται με τη δράση και λειτουργία του και ειλικρινές ενδιαφέρον για την εργασία που επιτελείται εις αυτό».

Βιβλιογραφία

- Barney, R. (1994). *Ιων Ιωαννίδης. Ο άνθρωπος και το έργο του*, Αθήνα.
- Βαλσαμίδης, Ε. (2009). *Ψηφίδες Ιστορικά Τοπικά*, τ.3, Νάουσα.
- Γιάτσης, Σ. (2000). *Ιστορία της άθλησης και των αγώνων στον ελληνικό κόσμο κατά τους ελληνορωμαϊκούς τους βυζαντινούς και τους νεότερους χρόνους*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ανώνυμη Εταιρεία Γραφικών Τεχνών.
- Γιάτσης, Σ. & Καρανταΐδου, Μ. (1995). *Τομές στην πορεία της Ελληνικής φυσικής αγωγής κατά τον 20ο αιώνα-Μεταρρυθμιστικές προσπάθειες*, Παιδαγωγική Επιθεώρηση. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη
- Εφημερίδα ΠΡΟΟΔΟΣ ΝΑΟΥΣΗΣ, 21-04-1929.
- Εφημερίδα Νέος Αγών, 09-07-1933
- Εφημερίδα Φωνή Ναούσης, 04-09-1953.
- Μαυρίδου Θ. & Χατζηστυλλή Κ. (2016). *Γυμναστικός Σύλλογος Ποντίων Ναούσης Ακρίτας 1928-1956*, σελ. 52 Βέροια: ΕΜΠΗ
- Μπλιάτκας, Θ. (2009). *Νάουσα, Νιάουστα, Από την ίδρυση μέχρι και το ολοκαύτωμά της (1383-1822)* <http://tomasnaios.files.wordpress.com> Ημ. Ανάκτησης 18-04-2016
- Μπάιτσης, Τ. (1990). *Οι Δήμαρχοι της Νιάουστας*, Νιάουστα τ.(52) 96.
- Μπάιτσης, Τ. (1984). *Το Δημοτικό Στάδιο*, Νιάουστα τ.(28) 110.
- Νάουσα 19ος-20ος αιώνας (1999). (συλλογικός τόμος) Νάουσα: Πολιτιστική Εταιρεία «Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος»
- Στουγιαννάκης, Ε. (1976). *Ιστορία της πόλεως Ναούσης Θεσσαλονίκη: Σύλλογος Αποφοίτων Λαππείου Γυμνασίου*
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (2007). «NEO ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ος αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» <http://ebooks.edu.gr/info/news>
- Χατζηγιάννου, Ν. (2010). *Οι μάρτυρες του χαλασμού της Νάουσας*, Βέροια: Ιερά Μητρόπολις Βεροίας και Ναούσης
- Χρυσοστόμου, Χ. (2010). *Το τίμιο παιχνίδι στη φυσική αγωγή*. <http://ir.lib.uth.gr/handle/11615/1904>, Ημ. Ανάκτησης 18-04-2016

¹⁰ Χρυσοστόμου, (2010).

ΤΑ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΩΤΙΚΑ

Ιωάννης Μοσχόπουλος, δικηγόρος – ερευνητής

Χρονολόγιο Ρουμλουκιού Η ΔΙΑΒΑΣΗ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΛΙΑΚΜΟΝΑ ΣΤΟ ΝΗΣΕΛΙ (13/14-04-1941) (σύμφωνα με τα γερμανικά αρχεία)

Σύμφωνα με τα ημερολόγια και τις αναφορές μαχών των γερμανικών αρχείων, μετά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης (09-04-1941), στην διοίκηση του 18ου Σώματος Στρατού των γερμανικών δυνάμεων εισβολής ανετέθησαν όλες οι επιχειρήσεις για το κτύπημα εναντίον των στενών περασμάτων του Ολύμπου. Στην ανατολική πλευρά του Βερμίου παρέμεναν μόνο μικρές δυνάμεις ασφαλείας (6^η Ορεινή Μεραρχία) των Γερμανών.

Στον άξονα κίνησης της 2^{ης} Μεραρχίας Τεθωρακισμένων στις 13 Απριλίου στις 00:30 ολοκληρώθηκε η κατασκευή γέφυρας 16 τόνων πάνω από τον Αξίο κοντά στο Βαλτοχώρι. Στις 07:15 τα τμήματα εμπροσθοφυλακής της κατάφεραν να καλυφθούν στο ανάχωμα του Αλιάκμονα, το οποίο βρίσκονταν στη βόρεια όχθη, κοντά στη Πρασινάδα, ανάμεσα στα χαλάσματα των ανατιναγμένων γεφυρών (οδικής στο Νησέλι και σιδηροδρομικής στην Πρασινάδα). Για την υποστήριξη της διάβασης του ποταμού έφεραν το 3^ο Σύνταγμα Πυροβολικού 74.

Το προβλεπόμενο σημείο διάβασης (του ποταμού) ήταν δυτικά της ανατιναγμένης οδικής γέφυρας και νότια του Νησελίου, ενώ στο ημερολόγιο μονάδας της 2^{ης} Μεραρχίας Τεθωρακισμένων το σημείο διάβασης αναφέρεται ως «Γιδά».¹ Η διάβαση του ποταμού με φουσκωτές λέμβους ξεκίνησε στις 09:00, προστατευόμενη από το πυροβολικό και μερικά αντιαρματικά πυροβόλα όπλα των 5 εκ. Τα πυρά των τεθωρακισμένων και του πυροβολικού του αντιπάλου (Νεοζηλανδοί) εμπόδισαν μόνο για λίγο την διάβαση της πρώτης διμοιρίας επίθεσης στρατιωτών πεζικού, ελαφρά οπλισμένων και άκρως ευκίνητων με μοτοσυκλέτες BMW ή Zündapp. Στη αρχή της διάβασης σημειώθηκαν (σοβαρές) απώλειες κυρίως στη διμοιρία των μοτοσυκλετιστών II. Μαζί τους πέρασαν και τα πρώτα άρματα με αντιαρματικά βλήματα 3,7 εκ. και το τμήμα 38 των κυνηγών αρμάτων, που ενεργούσαν υπό τις εντολές των μοτοσυκλετιστών II.

Στη συνέχεια υποχώρησε ο αντίπαλος (δηλ. οι συμμαχικές δυνάμεις Νεοζηλανδών) κάτω από τα πυρά των ίδιων όπλων παρακολούθησης από την κοντά στην όχθη λωρίδα και η διάβαση μπορούσε πλέον να επιταχυνθεί κι άλλο με φουσκωτές λέμβους. Στις 10:00, εστάλη αναφορά, ότι η διάβαση των δυνάμεων πυροβολικού πάνω από τον Αλιάκμονα ήταν επιτυχής.

Στις 10:50 προχώρησαν τα πρώτα τμήματα μοτοσυκλετιστών προς το χωριό Αγκαθιά (περίπου 3χλμ νότια του σημείου διάβασης). Πυρά πυροβολικού (από

¹ Κατά μία μαρτυρία οι Γερμανοί εισήλθαν στον Γιδά Μεγάλη Παρασκευή (δηλαδή 11-04-1941).

τους Νεοζηλανδούς, που προφανώς βρίσκονταν στα υψώματα της Αγκαθιάς) εμπόδιζαν την κατασκευή γέφυρας από το σώμα που είχε σταλεί εκεί γι' αυτό το σκοπό, έτσι ώστε το απόγευμα ήταν στη διάθεση μόνον πορθμείο (φέρρι) για τη διάβαση του ποταμού. Λόγω παρουσίας των τεθωρακισμένων του αντιπάλου (2^{ης} Νεοζηλανδικής Μεραρχίας) νότια του Αλιάκμονα, δόθηκε στις 14:25 εντολή από τη διοίκηση της Μεραρχίας να έρθει από Θεσσαλονίκη και το σώμα κυνηγών αρμάτων στο προγεφύρωμα. Στις 15:55 η πλειοψηφία της εμπροσθοφυλακής που έφτασε από τη Θεσ/νίκη τέθηκε υπό τις διαταγές της 2^{ης} Μεραρχίας Τεθωρακισμένων και στη συνέχεια έλαβε εντολή να βαδίζει προς το προγεφύρωμα του Αλιάκμονα.

Στο σούρουπο, οι αντίπαλοι (Νεοζηλανδοί) σταμάτησαν τη μάχη για τη νότια όχθη του Αλιάκμονα και υποχώρησαν, καλυπτόμενοι από τεθωρακισμένα Κρούιζερ. Καθώς πλέον το πυροβολικό του αντιπάλου δεν έβαλε πια το σημείο της διάβασης, μία (γερμανική) μονάδα (μηχανικού ;), στην οποία είχαν υπαχθεί τα συνεργεία γεφυρας 1/408 και 1/413, ξεκίνησαν την κατασκευή μιας πολεμικής γέφυρας.

Καμία διαθέσιμη πηγή δεν περιέχει στοιχεία για την ημερομηνία ολοκλήρωσης της γέφυρας. Αναφορές με χρονικά στίγματα για την πρόοδο των μηχανοκίνητων και τεθωρακισμένων δυνάμεων της 2^{ης} Μερ. Τεθ. νότια του Αλιάκμονα αφήνουν να εννοηθεί, ότι αυτό έγινε νωρίς στο πρωινό της 14 Απριλίου. Από την αναφορά του σώματος κυνηγών τεθωρακισμένων, φαίνεται ότι η διάβαση πάνω από τον Αλιάκμονα νότια του Νησελίου γινόταν τουλάχιστον τις πρώτες ώρες της 14.4.41 με πορθμείο.

Στις 21:30, το 18^ο Σ.Στρ. έδωσε εντολή στη 2^η Μερ. Τεθ. να καταδιώξει τον υποχωρούντα αντίπαλο και να καταλάβει την Κατερίνη. Η διοίκηση της Μεραρχίας έδωσε κατόπιν εντολή στο Σύνταγμα Τεθ.3 να βαδίζει στις 14 Απριλίου στις 03:00 πάνω από τη γέφυρα του Αξιού κοντά στο Βαλτοχώρι, προς την περιοχή γύρω από το Νησέλι. Το πρωί της 14 Απριλίου οι γερμανικές δυνάμεις προχώρησαν στο δρόμο της ακτής και της γραμμής τρένων προς Κατερίνη, και καθυστερώντας μόνο από τις κατεστραμμένες οδούς, [...] παρά από τις μηχανοκίνητες δυνάμεις του αντιπάλου, κατέλαβαν την Κατερίνη στις 14:00 που δεν πρόβαλε αντίσταση.

Στις 18:30 ο GenLt Veiel ήδη εγκατέστησε το κέντρο διοίκησης στην Κατερίνη. Στις 20:00 έδωσε εντολή σε διάφορα σώματα να ακολουθήσουν τη μονάδα του πάνω από τον Αλιάκμονα. Έτσι στις 15 Απριλίου στις 07:25 πέρασαν τα πρώτα τεθωρακισμένα

της I./PzRgt3 την γέφυρα πολέμου νότια του Νησελίου. Το τμήμα έφτασε στις 14:30 στην Κατερίνη.

Περίπου στους ίδιους χρόνους (με την κίνηση 2^η Μερ. Τεθ. στο Νησέλι), κινήθηκε και η γερμανική δύναμη 6.GebDiv (6^η Ορεινή Μεραρχία) από τη βόρεια όχθη του Αλιάκμονα ανατολικά της Βέροιας, να διασχίσει το ποτάμι. Πριν ακόμα την ολοκλήρωση της γέφυρας, ξεκίνησαν οι πρώτες δυνάμεις της Μεραρχίας, προσπερνώντας ελαφρή αντίσταση ελληνικών ομάδων, από το σημείο μετάβασης μέσω Ρυακίων προς τους πρόποδες του Ολύμπου με κατεύθυνση την Κατερίνη.²

2 Θερμές ευχαριστίες οφείλω στους: Δ.& Λ. Ντόμπρη, Σ. Παπαδοπούλου, Θ. Μπαλωματή.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ...

Δρ. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, Πρόεδρος Δ.Σ. της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Μακεδονικά Γράμματα

«Πανάρχαιοι τάφοι κοντά εις τὴν Βέρροϊαν
...Οἱ ὅποιοι δὲν ἤρευνήθησαν ποτὲ καὶ φαίνεται ὅτι
εἶναι μεγίστης ἀξίας»

Οι Αιγές και η γύρω περιοχή λίγο πριν την επίσημη
έναρξη των ανασκαφών από τον καθηγητή Ρωμαίο

Εισαγωγικά

Είναι ευρύτερα γνωστό ότι το ανασκαφικό έργο στις Αιγές¹, στα νεώτερα χρόνια, ξεκίνησε το έτος 1938 από τον καθηγητή κλασικής αρχαιολογίας του Α.Π.Θ. και μετέπειτα πρόεδρο της Ακαδημίας Αθηνών Κωνσταντίνο Ρωμαίο²· είχαν προηγηθεί το 1855 και το 1861 τα ταξίδια και η ανασκαφή του Γάλλου περιηγητή και αρχαιολόγου Λέον Heuzey³, ο οποίος μαζί με την ομάδα του ανακάλυψαν έναν μακεδονικό τάφο, ενώ ήταν οι πρώτοι που εργάστηκαν στο ανάκτορο των Αιγών. Ένα χρόνο πριν την έναρξη των εργασιών της ομάδας Ρωμαίου στις Αιγές, ένα δημοσίευμα στον αθηναϊκό Τύπο περιγράφει την κατάσταση που επικρατούσε στον αρχαιολογικό χώρο, ενώ συνάμα δίνει πληροφορίες για την «αποκάλυψη» μνημείων στην περιοχή και την ύπαρξη άλλων τα οποία θα έπρεπε να αντιμετωπιστούν με τη δέουσα προσοχή από την πολιτική ηγεσία της χώρας, καθώς επίσης και από το επιστημονικό δυναμικό της⁴. Πέρα από τα στοιχεία που άπτονται του αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, το δημοσίευμα μεταφέρει και λαογραφικές πληροφορίες σχετικές με το χωριό Παλατίτσα και τα εκεί παλάτια, τα οποία συσχετίζει με τη μυθική βασίλισσα

1 Για το ιστορικό του ανασκαφικού έργου στον αρχαιολογικό χώρο των Αιγών βλ. Μανόλης Ανδρόνικος, *Το χρονικό της Βεργίνας*, Αθήνα, 1997, Εύα Κοντογουλίδου, «Αιγές – Βεργίνα: Ένα ταξίδι στο χρόνο», *Μελετήματα Ημαθίας*, τ. 4 (2012), Βέροια 2013, 189-210.Βλ. επίσης στο ιστορικό της ανασκαφής στον ιστότοπο της ανασκαφικής ομάδας του Α.Π.Θ. <http://vergina.web.auth.gr/VeginaSite/html/Topos/istoriko/istoriko.html> (διαθέσιμο την 2-5-2016).

2 Για τον καθηγητή Ρωμαίο και το έργο του βλ. Κωνσταντίνος Ρωμαίος, *Ο μακεδονικός τάφος της Βεργίνας*, Αθήνα, 1951. Βλ. επίσης Κ.Α. Ρωμαίος, «Το ανάκτορον της Παλατίτσας», *Αρχαιολογική Εφημερίς* 1953-1954, Μέρος Α', Αθήνα, 1955, 141-150 και στον ιστότοπο της ανασκαφικής ομάδας του Α.Π.Θ. <http://vergina.web.auth.gr/VeginaSite/html/Topos/istoriko/istoriko%20romaios.html> (διαθέσιμο την 2-5-2016).

3 Ο Λέον Heuzey θεωρείται ο πρώτος αρχαιολόγος που με την ανασκαφική του ομάδα και τον αρχιτέκτονα Henry Daumet πραγματοποίησαν ανασκαφικές εργασίες στον αρχαιολογικό χώρο των Αιγών, εντοπίζοντας μέρος του Ανακτόρου και τον πρώτο μακεδονικό τάφο. Περισσότερα βλ. Μανόλης Ανδρόνικος, «Το χρονικό της Βεργίνας», *Το Βήμα*, 18-7-1991, ο ίδιος, «Η αρχαιολογική σκαπάνη αποκαλύπτει μακεδονική πόλη με ιστορία 1000 ετών», *Το Βήμα*, 25-12-1959. Βλ. επίσης: «Ανασκαφή Βεργίνας, ιστορικό έρευνας, Λέον Heuzey», <http://vergina.web.auth.gr/VeginaSite/html/Topos/istoriko/istoriko%20Heuzey.html> (διαθέσιμο την 2-5-2016).

4 Νίκος Φαρδής, Μακεδονικά Γράμματα. «Πανάρχαιοι τάφοι κοντά εις τὴν Βέρροϊαν ... Οἱ ὅποιοι δὲν ἤρευνήθησαν ποτὲ καὶ φαίνεται ὅτι εἶναι μεγίστης ἀξίας», *Εθνική*, 14-2-1937, 3.

της Βέροιας, «Βιργινία». Το άρθρο φιλοξενήθηκε στην αθηναϊκή εφημερίδα «Εθνική»⁵ και υπογράφεται από τον Νικόλαο Φαρδή⁶.

Οι Αιγές λίγο πριν την έναρξη του ανασκαφικού έργου του 1938.

Από τον τίτλο του κιόλας το εν λόγω δημοσίευμα προϋποθέτει τον αναγνώστη ότι πρόκειται να του παράσχει πληροφορίες αρχαιολογικού ενδιαφέροντος σχετικές με την εύρεση ταφικών μνημείων σε περιοχή κοντά στη Βέροια. Σύμφωνα με τον συντάκτη τα μνημεία αυτά δεν ερευνήθηκαν ποτέ και κρίνονται από τον ίδιο ως έχοντα «μεγίστη αξία». Η περιοχή στην οποία αναφέρεται δεν είναι άλλη από το χωριό Παλατίτσια ή Παλατίτσα (sic) και το γειτονικό χωριό Βεργίνα ή Βιργίνα (sic). Ο συντάκτης περιγράφει τον ευρύτερο χώρο όπου περικλείονται τα παραπάνω χωριά και σε αυτόν εντοπίζει σπαράγματα και ερείπια μνημείων, τα οποία παραπέμπουν στην εποχή της αρχαίας Ελλάδας και του «ελληνομακεδονικού πολιτισμού».

Αρχικά, κάνει λόγο για «ερείπια ανακτόρων αρχαίων», τα οποία βρίσκονταν στο χωριό Παλατίτσα (sic). Ανάμεσα στα ερείπια διέκρινε κολώνες, αψίδες και κομμάτια τοιχοδομίας. Πέραν τούτων γίνονται αναφορές και σε ερείπια στο γειτονικό χωριό Βιργίνα (sic), τα οποία φέρονται ως εξίσου αξιόλογα και «ανερμήνευτα», ενώ τα νεώτερα στοιχεία που φέρνει στο φως της δημοσιότητας ο συντάκτης σχετίζονται με την ανακάλυψη τάφου στο χωριό Βαρβέρας (sic)· εκεί προ ολίγων ημερών κάποιος χωρικός ονόματι Γ. Τσουντας ανακάλυψε αρχαίο τάφο υποκινούμενος από κάποιο όνειρο. Ακολουθώντας τις οδηγίες που του «αποκαλύφθηκαν» ο Τσουντας έσκαψε και βρήκε θολωτό τάφο στον οποίον περιέχονταν τρεις σκελετοί και αρχαία αγγεία, ενώ, σύμφωνα με τις φήμες, στον τάφο περιέχονταν χρυσά διαδήματα, πολύτιμα καθίσματα, δακτύλιοι και όπλα. Από τα παραπάνω ευρήματα ο αρθρογράφος επιβεβαίωσε, κατόπιν προσωπικής αυτοψίας στον ανακαλυφθέντα τάφο, την ύπαρξη σκελετών, ληκύθων και τίποτα άλλο που να σχετίζεται με διαδήματα και όπλα, ενώ σημειώνει ότι εντός του μνημείου επικρατούσε αταξία⁷. Τέλος, αναφέρει και την ύπαρξη άλλων τάφων, οι οποίοι είχαν ανακαλυφθεί παλαιότερα.

Ο θρύλος της βασίλισσας Βεργίνας στα χρόνια του Μεσοπολέμου.

Ένα μέρος του δημοσιεύματος, όπως γίνεται κατανοητό και από τα παραπάνω, αφορά τα ερείπια των ανακτόρων στο χωριό «Παλατίτσα» ή το «ανάκτορο της Παλατίτσας» όπως το είχαν ονομάσει οι Γάλλοι στα τέλη του προηγούμενου αιώνα⁸.

5 Από τα δηλωτικά στην ταυτότητα της εφημερίδας γίνεται γνωστό ότι το έτος 1937 ήταν το δεύτερο έτος κυκλοφορίας της εφημερίδας. Ιδιοκτήτης και διευθυντής της ήταν ο Γ.Κ. Τζιρακόπουλος.

6 Για τον αρθρογράφο Νίκο Φαρδή δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία. Από τα λίγα τα οποία εντοπίστηκαν συμπεραίνεται ότι πρόκειται για τον αρχισυντάκτη της εφημερίδας Μακεδονία της Θεσσαλονίκης, ο οποίος όπως φαίνεται συνεργαζόταν και με την αθηναϊκή εφημερίδα «Εθνική» μεταδίδοντας γεγονότα του μακεδονικού χώρου. Επίσης, πρόκειται για άτομο συντηρητικών αντιλήψεων, ο οποίος ως αρχισυντάκτης της Μακεδονίας είχε δημοσιεύσει σειρά άρθρα με αντισημιτική χροιά καλλιεργώντας το αντίστοιχο πνεύμα στην «προ Κάμπελ» περίοδο. Στην κατοχική περίοδο ο Φαρδής εργάστηκε στο Γερμανικό Γραφείο Τύπου και συμπεριλαμβάνεται στους κατηγορούμενους στη δίκη των δοσίλογων δημοσιογράφων. Βλ. Γιάννης Γκαρνέτατζης, «Αφιέρωμα 2012: «Έλληνες εξοντώσατε Εβραίους»: Το πογκρόμ του Κάμπελ (1931), <http://www.alterthess.gr/content/afieroma-2012-ellines-exontosate-evraioys-pogkrom-toy-kampel-1931> (διαθέσιμο την 2-5-2016). Βλ. Μαρία Καβάλα, *Η Θεσσαλονίκη στη γερμανική Κατοχή (1941-1944). Κοινωνία, Οικονομία, Διωγμός Εβραίων*, (Διδ. Διατριβή που υποβλήθηκε στο τμήμα ιστορίας και αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης), Ρέθυμνο, 2009, 81.

7 Την ανακάλυψη λαξευτού - θαλαμωτού τάφου στην περιοχή βλ. Ευαγγελία Στεφανή, «Αγία Βαρβάρα. Οδός Άνοιξης (Ο.Τ. 193)», *Αρχαιολογικό Δελτίον* 56-59, 2001-2004, Αθήνα, 2003, 414.

8 Βλ. Ανδρόνικος, «Η αρχαιολογική», ό.π.

Πέραν των άλλων στοιχείων που δίνει ο αρθρογράφος, ασχολείται και με το ζήτημα της ιδιοκτησίας των ανακτόρων μεταφέροντας πληροφορίες της εποχής περί τούτου και αναγνωρίζοντας ότι πρόκειται για έναν τοπικό θρύλο, ο οποίος προσπάθησε να καλύψει το ιστορικό κενό που υπήρχε και αφορούσε τα ανάκτορα και τα άλλα αρχαιολογικά μνημεία της ευρύτερης εποχής.

Αναζητώντας λοιπόν τον βασιλιά κάτοχο των ανακτόρων πληροφορείται ότι αυτά ανήκαν στην βασίλισσα της Βέροιας Βιργινία (sic) περί της οποίας κανένα ιστορικό στοιχείο δεν γνώριζε και για το λόγο αυτό η όλη υπόθεση αναβιβάζεται στο επίπεδο του θρύλου και της τοπικής παράδοσης⁹. Έτσι, σύμφωνα με τις πληροφορίες του θρύλου η Βιργινία ήταν ωραία, έξυπνη, ισχυρή και μεγαλεπίβουλη· ζούσε στη Βέροια και διατηρούσε θερινά ανάκτορα στο χωριό «Παλατίτσα», τα οποία είχε ενώσει από τη Βέροια με υπόγεια στοά. Στο σημείο αυτό ο διακόπτεται η εξέλιξη του θρύλου και παρατίθενται πληροφορίες σχετικές με τις υπόγειες στοές¹⁰, οι οποίες είχαν βρεθεί σε διάφορα σημεία της οδού που πιθανόν να ακολουθούσε η Βιργινία στο διάβα της από τη Βέροια ως τα Παλατίτσα. Σύμφωνα με αυτές πρόκειται για θολωτούς διαδρόμους ύψους δύο μέτρων και πλάτους τριών, ενώ διευκρινίζεται ότι δεν πρόκειται περί των συνήθων οχετών αλλά περί αληθινού μυστικού διαδρόμου, του οποίου είναι άγνωστες η προέλευση, η χρήση και ο σκοπός. Σε όλα αυτά τα ερωτήματα απαντά μοναχά ο θρύλος...

Ο αρθρογράφος απέναντι στην πραγματικότητα.

Ο αρθρογράφος εμφανίζεται αρκετά ενημερωμένος¹¹ και ευαισθητοποιημένος σε ζητήματα διάσωσης και ανάδειξης της πολιτισμικής κληρονομιάς της Ελλάδας, κάτι που αποδεικνύεται τόσο από τα στοιχεία, ιστορικά και αρχαιολογικά, που παρουσιάζει για τα αρχαιολογικά ευρήματα και το παρελθόν των Αιγών στην προκειμένη περίπτωση, όσο και από τον καυστικό τρόπο που σχολιάζει την κρατική και επιστημονική αδράνεια που επικρατούσε την εποχή εκείνη προς την συγκεκριμένη κατεύθυνση. Ο Φαρδής, πέρα από το προσωπικό του γνωστικό υπόβαθρο, φαίνεται πως γνωρίζει πρόσωπα και καταστάσεις¹² και αυτός είναι ένας λόγος για να θεωρηθεί το άρθρο του ως ένα μέσο πίεσης προς τον πολιτικό και επιστημονικό κόσμο για την προστασία και ανάδειξη των αρχαιοτήτων των Αιγών σε μια εποχή που ως γνωστόν οι προσπάθειες είχαν αδρανήσει. Εκ του αποτελέσματος, το ότι δηλαδή ένα χρόνο

9 Για το θρύλο της βασίλισσας Βεργίνιας βλ. Θωμάς Γαβριηλίδης, *Βασίλισσα Βεργίνα*, Βέροια, 1997, Γιώργος Χιονίδης, *Ιστορία της Βέροιας*, τ. Β', Βέροια, 1970, Αναστάσιος Χριστοδούλου, *Ιστορία της Βέροιας*, Βέροια, 1960, Γιώργος Χιονίδης, «"Βεργίνα" Το χωριό – λίκνο των Αρχαίων Μακεδόνων και η ονοματοδότηρία του ομώνυμη αρχόντισσα της Βέροιας», *Πολιτιστικά Δράμενα*, τ. 11 (Ιουλ. – Σεπτ. 1995), 6-10.

10 Για τις στοές της βασίλισσας Βεργίνιας βλ. Γαβριηλίδης, όπ., και Ολυμπία Μπέτσα, «Όταν ο μύθος συναντάει την ιστορία...», *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας*, 5 (Απρ. - Ιούν. 2009), 5.

11 Ο αρθρογράφος δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ο πληρέστερα ενημερωμένος επί των ζητημάτων των οποίων τίθενται στο άρθρο του και αυτό αποδεικνύεται από λάθη ή ανακρίβειες που αυτό περιέχει. Παρά ταύτα μπορεί να υποστηριχθεί ότι έχει μια καλή γνώση και ενημέρωση επί τούτων. Για περισσότερα βλ. παρακάτω στα συμπεράσματα.

12 Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ο Φαρδής εμφανίζεται ως αρχισυντάκτης της εφημερίδας Μακεδονία της Θεσσαλονίκης, ενώ από το συγκεκριμένο όπως και από άλλα άρθρα του αποδεικνύεται και η συνεργασία του με την αθηναϊκή εφημερίδα «Εθνική», εφημερίδες οι οποίες συνεχίζουν να εκδίδονται κατά τη διάρκεια της μεταξικής δικτατορίας, τηρώντας τουλάχιστον ανεκτική, αν όχι υποστηρικτική προς το καθεστώς στάση. Ως εκ τούτου φέρεται ως ένας δημοσιογράφος ο οποίος ήταν πολύ πιθανό να ερχόταν σε επαφή με πρόσωπα του κυβερνητικού περιβάλλοντος και να είχε την ανάλογη πληροφόρηση, όπως αναφέρει και στο συγκεκριμένο άρθρο, όπου μεταφέρει την πληροφορία περί επικείμενης επίσκεψης του εφόρου αρχαιοτήτων Κ. Κοτζιά στην περιοχή προς επίσκεψη των ανευρεθέντων τάφων. Για περισσότερα βλ. και παραπάνω υποσημείωση.

αργότερα ξεκίνησε τις έρευνές του ο καθηγητής Ρωμαίος, μπορεί να υποστηριχθεί ότι και αυτό το άρθρο, όπως και οι πιθανές προσπάθειες άλλων προσωπικοτήτων της εποχής συνέβαλαν στην ευαισθητοποίηση των αρχών και την έναρξη του ανασκαφικού έργου στην εν λόγω περιοχή.

Συμπεράσματα

Από το δημοσίευμα απορρέουν πληροφορίες για το ιστορικό και αρχαιολογικό παρελθόν των Αιγών κατά τα μέσα της 4^{ης} δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα, ακριβώς πριν την επίσημη έναρξη των ανασκαφικών εργασιών από την ομάδα Ρωμαίου. Περιγράφονται οι Αιγές και η ευρύτερη περιοχή, ενώ θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο συντάκτης σε ορισμένα σημεία παρουσιάζει λανθασμένες ή συγκεχυμένες πληροφορίες, όπως π.χ. η απόσταση Βέροιας – Παλατιτίσων ή οι ανασκαφές της ομάδας Léon Heuzey.

Επίσης, με βάση το δημοσίευμα, εμφανίζεται κάποια ανασκαφική κίνηση τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, η οποία πιθανότατα θα πρέπει να αποδοθεί σε ιδιωτική πρωτοβουλία, όπως περιγράφει ο συντάκτης του δημοσιεύματος, της οποίας οι προθέσεις δεν αποσαφηνίζονται. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί, ότι κατά το συντάκτη ο νέος τάφος ανασκάφηκε στο χωριό Βαρβέρας (sic) και στην ευρύτερη περιοχή υπάρχουν και άλλοι τάφοι που είχαν ανακαλυφθεί παλαιότερα. Η συγκεκριμένη ονομασία χωριού παραπέμπει πιθανότατα στο χωριό Βαρβάρες. Επιπλέον, η πληροφορία του συντάκτη περί της ύπαρξης και άλλων ανασκαμμένων τάφων δίνει της αίσθηση περί πιθανής σύγχυσης της ονομασία του χωριού Βαρβάρες, απ' όπου καταγόταν ο ιδιώτης «ανασκαφέας» Τσουντάς με άλλη περιοχή, όπου όπως είναι γνωστό είχαν ανασκαφεί τάφοι ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Εκτός από τις ιστορικές και αρχαιολογικές πληροφορίες ο συντάκτης του άρθρου παρέχει πληροφορίες που σχετίζονται με τη λαογραφία της Βέροιας και συγκεκριμένα με το μυθικό πρόσωπο της βασίλισσας Βεργίνας. Ο μύθος αποδεικνύεται διαχρονικός, ενώ μέσα από το άρθρο αυτό δίνεται η ισχύουσα την εποχή του Μεσοπολέμου εκδοχή περί της Βεργίνας. Αν και ο μύθος δεν παρουσιάζεται ολοκληρωμένος παρέχονται οι πληροφορίες που σχετίζονται με την ύπαρξη της βασίλισσας και των ανακτόρων της σε Βέροια και Παλατίτσια, την ύπαρξη υπόγειων στοών, κάτι το οποίο τεκμηριώνεται με επιπλέον στοιχεία, και της συνήθειάς της να μεταβαίνει από τόπου εις τόπον χρησιμοποιώντας τις συγκεκριμένες στοές.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι το δημοσίευμα αυτό, όπως και άλλα της συγκεκριμένης εφημερίδας, πέραν του ενημερωτικού, προς το αναγνωστικό κοινό, χαρακτήρα του μπορεί να θεωρηθεί και ως προσπάθεια ανάδειξης σημαντικών θεμάτων ιστορικού και πολιτισμικού περιεχομένου και ως ένα μέσο «πίεσης» ή υπόδειξης προς την μεταξική κυβέρνηση για τη διάσωση και την ανάδειξη σημαντικών αρχαιολογικών μνημείων στην ευρύτερη προσπάθεια εφαρμογής του προγράμματος του «Γ' Ελληνικού Πολιτισμού», ο οποίος αποτελούσε και το προσωπικό όραμα του δικτάτορα Ιωάννη Μεταξά και μεταξικού καθεστώτος του. Ο ανωτέρω ισχυρισμός αποκτά μεγαλύτερη βαρύτητα αν το παραπάνω δημοσίευμα ενταχθεί μέσα στο ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο της περιόδου και ερευνηθεί και υπό το πρίσμα της εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης Μεταξά, ειδικότερα όσον αφορά τις προεκτάσεις της στον χώρο των Βαλκανίων¹³.

13 Στα Βαλκάνια η κατάσταση μπορεί να χαρακτηριστεί από πολιτική ρευστότητα όσον αφορά τις επιλογές των κρατών για τη σύναψη συμμαχιών. Τη συγκεκριμένη περίοδο βρίσκεται ακόμα σε ισχύ, αν και είχε ατονήσει, το Βαλκανικό Σύμφωνο, το οποίο είχε υπογραφεί μεταξύ Ελλάδας,

Μακεδονικά Γράμματα

«Πανάρχαιοι τάφοι κοντά εϊστήνΒέρροϊαν

.... Οϊόποϊοιδένήρευνήθησανποτέκαί φαίνεται ὅτιεῖναι μεγίστης ἀξίας»

Βέρροϊα, Φεβρουάριος. (Τοῦ ἀπεσταλμένου μας). – Παρά τὰς ὄχθας τοῦ Ἀλιάκμονος, ἐντεῦθεν καί ἐκεῖθεν, εἶναι σκορπισμένα ἐρείπια. Βωβοί καί ψυχροί μάρτυρες ἐνός παρελθόντος διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ὁποῖου δὲν ἡσχολήθη κανεῖς. Νὰ εἶναι ἀσήμαντα τὰ ἐρείπια ἐκεῖνα ἢ ν' ἀδιαφοροῦν οἱ σοφοί; Μάλλον τὸ δεύτερον. Ἡ σιγή τῶν σοφῶν δὲν μᾶς φαίνεται δικαιολογημένη. Καὶ διερωτώμεθα: Μήπως σιγοῦν καὶ αὐτοὶ διότι δὲν ὁμιλοῦν οἱ λαξευμένοι ἐκεῖνοι λίθοι, ἐπάνω εἰς τοὺς ὁποῖους δὲν εὐρέθη καμμία ἐπιγραφή Πιθανόν.

Ἐπρεπεῖσως τὰ καλοπελεκημένα ἀγκωνάρια καὶ οἱ μαρμάρινες κολῶνες καὶ τὰ ἀετώματα «νὰ δώσουν ἀφορμὴν εἰς τοὺς σοφοὺς διὰ νὰ γίνουν σοφώτεροι». Χρόνια ὅμως τώρα τὰ ἐρείπια, ὅσα ἀκόμη δὲν κατέρρευσαν ἀφ' ἑαυτῶν ἢ δὲν ξηλώθηκαν ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς, περιμένουν ματαίως τοὺς σοφοὺς ἐρευνητάς.

Θὰ ἔπρεπεν ὅμως – κατὰ τὴν γνώμην μας – πρὸ πολλοῦ νὰ εἶχαν ἀρχίσει εἰς τὴν περιφέρειαν ἐκείνης αἱ ἔρευναι καὶ αἱ ἀνασκαφαί. Ὁ Ἑλληνορρωμαϊκὸς πολιτισμὸς, ὁ Βυζαντινὸς ἀργότερα, οἱ Τούρκοι τέλος μᾶς ἄφηκαν στοάς, ὑδραγωγεῖα, ἀψίδες, τεμένη, ἐκκλησίας. Ὁ Ἑλληνομακεδονικὸς πολιτισμὸς ὅμως δὲν φαίνεται πούθενά. Ἄνοιξεν ἡ γῆ καὶ τὸν κατάπιε, κυριολεκτικῶς. Οἱ ποικιλώνυμοι ἐπιδρομεῖς, ποὺ ἐπέρασαν ὡς φοβεραὶ θεομηνίαις ἐπάνω ἀπὸ τὴν μακεδονικὴν γῆν κατερείπωσαν τὰ ἑλληνομακεδονικὰ μνημεῖα καὶ ἢ ἔκτισαν εἰς τὴν θέσιν των ἰδικά των ἢ τὰ ἀφήκαν νὰ ἐξαφανισθοῦν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου. Δὲν εὐρήκαμεν οὔτε ἓνα ἀγαλματάκι, οὔτε μίαν ἐπιγραφὴν!

Εἰς τὴν μικρὰν κοιλάδα -ὀκτῶ χιλιόμετρα ἐκεῖθεν τῆς Βερροίας- τὴν ὁποῖαν διαρρέει ὁ Ἀλιάκμων, ὑπάρχουν ὅμως ἀκόμη ὀρθία μερικὰ ἐνδιαφέροντα ἐρείπια. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπιστήμη δὲν ὁμιλεῖ δι' αὐτά, ὀργιάζει ἡ φαντασία καὶ γύρω ἀπὸ ταῖς μαρμάρινες κολῶνες καὶ τοὺς παχεῖς τοίχους των πλέκεται ὁ κισσὸς τοῦ θρύλου.

Εἰς τὴν Παλατίτσαν ἓνα μικρὸ χωριὸ πέραν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀλιάκμονος, ἐγείρονται σιωπηλά καὶ μυστηριώδη τὰ ἐρείπια ἀνακτόρων ἀρχαίων. Οἱ κολῶνες, οἱ ἀψίδες, ἡ τοιχοδομία των, τὸ χαριτωμένον σύνολον των ὁμιλεῖ περὶ ἐνός παρελθόντος ἑλληνικοῦ. Ποιᾶς ἐποχῆς; Ὁ θρύλος θέλει τὰ παλάτια αὐτὰ - ἐξ ὧν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Παλατίτσα - ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν βασιλίσσαν τῆς Βερροίας Βιργινίαν. Μέσα εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν Μακεδονικὴν, τὴν ὁποῖαν ἐπὶ ἔτη μακρὰ τώρα ἐρευνῶμεν, δὲν συνηντήσαμεν

Τουρκίας, Γιουγκοσλαβίας καὶ Ρουμανίας τον Φεβρουάριο του 1934. Παράλληλα, ἡ Ελλάδα βρισκόταν στη σφαῖρα ἐπιρροῆς τῆς Βρετανίας, ἐνὸς Μεταξᾶς καὶ Γεώργιος Β' ἐπεδίωκαν τὴν σύναψη μιᾶς ἐλληνοβρετανικῆς συμμαχίας ἣ οποῖα θα ἔθετε τέρμα στὴν γερμανικὴ διείσδυση καὶ θα ἐγγυόταν τὴν εδαφικὴ ἀκεραιότητα τῆς Ελλάδας, ἐνόψει τοῦ ἐπανεξοπλισμοῦ τῆς Βουλγαρίας μετὰ τὴν διευκόλυνση τῆς Βρετανίας. Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1937 Γιουγκοσλαβία καὶ Βουλγαρία υπέγραψαν Συμφωνία Φιλίας, καθιστώντας ἀκόμα πιο ἀδύναμο τὸ προηγούμενο Σύμφωνο, κάτι που ἀντελήφθη καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μεταξᾶς δηλώνοντας στὸ προσωπικὸ του ἡμερολόγιο: «Ἐξακολουθεῖ ἡ γιουγκοσλαβικὴ δυσφορία κατὰ τῆς ἀνανεώσεως τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου. Εγὼ τὸ θεωρῶ ἀτονήσαν πλῆον». Τὰ παραπάνω εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς κατάστασης ποὺ επικρατοῦσε στὰ Βαλκάνια. ΓΙΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΒΛ. Θάνος Βερέμης, *Βαλκάνια. Ἀπὸ τὸν 19^ο ὡς τὸν 21^ο αἰῶνα. Δόμηση καὶ ἀποδόμηση κρατῶν*. Ἀθήνα, 2010, 66-70, Θάνος Βερέμης – Ἰωάννης Κολιόπουλος, *Ελλάς. Ἡ σύγχρονη συνέχεια. Ἀπὸ τὸ 1821 μέχρι σήμερα*, Ἀθήνα, 2006, 362 κ.ε. καὶ Μαρίνα Πετράκη, *Ὁ Ἰωάννης πίσω ἀπὸ τὸν Μεταξά*, Ἀθήνα, 2014, 138-142.

πουθενά τὸ ὄνομα της βασιλίσσης αὐτῆς ποὺ ἡ λεζάντα θέλει ωραίαν, ἔξυπνην, ἰσχυράν καὶ μεγαλεπήβολον. Σύμφωνα μὲ τὸν θρύλον πάντοτε ἡ βασίλισσα Βιργινία ἔζησε στὴν Βέρροια, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐνώσει μὲ ὑπόγειον διάδρομον, διήκοντα ἀπὸ τῆς πρωτευούσης της μέχρι τῆς Παλατίτσας, ὅπου εἶχε τὰ θερινὰ της ἀνάκτορα. Φαντασία; Ἀλλ' ἡ ὕπαρξις τῆς ὑπογείου αὐτῆς στοᾶς διεπιστώθη εἰς πλεῖστα σημεῖα τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν ὤφειλε ν' ἀκολουθῇ. Χάρις εἰς καθιζήσεις τοῦ ἐδάφους, ποὺ ἐγίναν εἰς διάφορα σημεῖα, ἀνευρέθη ὁ ὑπόγειος αὐτὸς θολωτὸς διάδρομος ὕψους 2 μ. καὶ πλάτους τριῶν. Δὲν πρόκειται περὶ συνήθους ὁχετοῦ, ἀλλὰ περὶ ἀληθινοῦ μυστικοῦ διαδρόμου. Ποῖος τὸν ἔκαμε; Διατί; Ὁ θρύλος ἀπαντᾷ: ἡ βασίλισσα Βιργινία! Ἀλλ' ὁ θρύλος δὲν εἶναι ικανοποιητικὸς.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον τὰ ἐρείπια τῶν ἀνακτόρων τῆς Παλατίτσας ποὺ περιμένουν μίαν ἐξήγησιν. Εἰς ἓνα ἄλλο χωριό, τὴν Βιργίνα, ὀλίγον ἐντεῦθεν τῆς Παλατίτσας, ὑπάρχουν ἐπίσης ἐρείπια τόσον ἀξιόλογα, ὅσον καὶ ἀνερμήνευτα. Προχθές δὲ ἀκόμη εἰς τὸ χαριτωμένον χωριὸ Βαρβέρας ἀνευρέθησαν τάφοι μυστηριώδεις, γεμάτοι ληκύθους, σκελετοὺς κλπ, χωρὶς καμμιά ἐπιγραφή νὰ δίδῃ ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην αὐτῶν ἐξήγησιν.

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν τάφων αὐτῶν ἐγένετο ἀπὸ τὸν Γ. Τσουνταν, χωρικὸν ἀπὸ ταῖς Βαρβάρες, κατόπιν περιέργου ὀνείρου. Ὁ Τσουντας ἐπὶ τρεῖς κατὰ συνέχειαν νύκτας εἶδεν ἓνα σοβαρὸν καὶ αυστηρὸν πρόσωπον νὰ τοῦ λέγῃ: Πήγαινε καὶ σκάψε ἐκεῖ! Οἱ βασιλεῖς θέλουν ἀέρα καὶ φῶς!

Ἐπῆγεν, ἔσκαψεν καὶ ἀνεκάλυψεν ἓνα περίεργον θολωτὸν τάφον, περιέχοντα τρεῖς σκελετοὺς καὶ ἀρχαῖα ἀγγεῖα.

Αἱ φῆμαι ὠργίασαν γύρω ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψιν αὐτὴν. Ἐλέχθη ὅτι ἀνευρέθησαν ἐκεῖ χρυσᾶ διαδήματα, καθίσματα πολύτιμα, δακτύλιοι, ὅπλα.

Φυσικὸν ἦτο νὰ συγκινηθῶμεν καὶ νὰ τρέξωμεν ἕως ἐκεῖ.

Εἶδα τὸν περίεργον τάφον, τοὺς σκελετοὺς, τὰς ληκύθους, ἀλλ' αὐδέ ἵχνος διαδήματος ἢ ἄλλου κοσμήματος ἢ ὅπλου. Κάτω ἀπὸ τοὺς παχεῖς θόλους τοῦ τάφου ἐβασίλευεν ἀταξία. Οἱ νεκροὶ δὲν εὐρίσκοντο ἐπάνω εἰς τὰ μαρμάρινα ἀνάκλιντρά των. Καὶ ὅμως κανεὶς δὲν τοὺς ἔθιξε τώρα. Ὁ τάφος ἀσφαλῶς ἔχη συληθῇ κατὰ τὸ παρελθόν.

Λίγο πιο πέρα ἀπὸ τὸν τάφον αὐτὸν ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ἀνακαλυφθέντες παλαιότερον. Κανεὶς ὅμως ἀρμόδιος καὶ εἰδικὸς δὲν τοὺς ἐπεσκέφθη. Καὶ τὸ μυστήριον δὲν διελευκάνθη.

Τώρα -ὅπως πληροφοροῦμαι- ὁ ἔφορος ἀρχαιοτήτων κ. Κοτζιάς ἐζήτησεν ἔγκρισιν τοῦ ὑπουργείου διὰ νὰ μεταβῇ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν τάφων αὐτῶν. Νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ κάτι καλλίτερον· νὰ σταλῇ εἰδικὴ ἀρχαιολογικὴ ἀποστολὴ νὰ ἐρευνήσῃ τὴν μικρὰν κοιλάδα, ποὺ εἶναι σπαρμένη ἀπὸ ἐρείπια. Ἀξίζει νὰ γίνουν δαπάναι. Καὶ ἡ ἐπιστήμη θὰ μείνῃ ἀσφαλῶς ικανοποιημένη ἀπὸ τὰ εὐρήματα.

ΝΙΚΟΣ ΦΑΡΔΗΣ

Η ΕΘΝΙΚΗ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΑΝΑΡΧΑΙΟΙ ΤΑΦΟΙ ΚΟΝΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΕΡΡΟΙΑΝ

.... Οἱ ὅποιοι δὲν ἠρευνήθησαν ποτὲ
καὶ φαίνεται ὅτι εἶναι μεγίστης ἀξίας

ΒΕΡΡΟΙΑ, Φεβρουάριος. (Τοῦ ἀπεσταλμένου μας).— Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀλιάκμονος, ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν, εἶναι σκορπισμένα ἐρείπια. Βωθοὶ καὶ ψυχροὶ μάρτυρες ἐνὸς παρελθόντος δὲ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ὁποίου δὲν ἡσχολήθη κανεὶς. Νὰ εἶναι ἀσημαντὰ τὰ ἐρείπια ἐκεῖνα ἢ ν' ἀδιαφοροῦν οἱ σοφοί; Μᾶλλον τὸ δεύτερον. Ἡ σιγή τῶν σοφῶν δὲν μᾶς φαίνεται δικαιολογημένη. Καὶ διερωτώμεθα: Μήπως σιγοῦν καὶ αὐτοὶ διότι δὲν ὁμιλοῦν οἱ λαξευμένοι ἐκεῖνοι λίθοι, ἐπάνω εἰς τοὺς ὁποίους δὲν εὐρέθη καμμιά ἐπιγραφή Πιθανόν. Ἐπρεπεν ἴσως τὰ καλοπελεκημένα ἀγκωνάρια καὶ οἱ μαρμάρινες

τριῶν. Δὲν πρόκειται περὶ συνήθους ὄχετοῦ, ἀλλὰ περὶ ἀληθινοῦ μυστικοῦ διαδρόμου. Ποῖος τὸν ἔκαμε; Διατί; Ὁ θρύλος ἀπαντᾷ: ἡ βασίλισσα Βιργινία! Ἀλλ' ὁ θρύλος δὲν εἶναι ἱκανοποιητικός.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον τὰ ἐρείπια τῶν ἀνακτόρων τῆς Παλατίτσας ποὺ περιμένουν μίαν ἐξήγησιν. Εἰς ἓνα ἄλλο χωριό, τὴν Βιργίνα, ὀλίγον ἐντεῦθεν τῆς Παλατίτσας, ὑπάρχουν ἐπίσης ἐρείπια τόσο ἀξιόλογα ὅσον καὶ ἀνερμήνευτα. Προχθὲς δὲ ἀκωχη εἰς τὸ χαριτωμένον χωριὸ Βαρθέρας ἀνευρέθησαν τάφοι μυστηριώδεις, γεμάτοι ληκύθους, σκελετοὺς κλπ., χωρὶς καμμιά ἐπιγραφή νὰ διδῇ

κολώνες και τὰ αετώματα ἐνὰ δώ-
σουν ἀφορμήν εἰς τοὺς σοφοὺς διὰ
νὰ γίνουν σοφώτεροι». Χρόνια ὁ-
μως τώρα τὰ ἔρειπια, ὅσα ἀκόμη
δὲν κατέρρευσαν ἀφ' ἑαυτῶν ἢ δὲν
ξηλώθηκαν ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς,
περιμένουν ματὰ'ως τοὺς σοφοὺς
ἐρευνητάς.

Θὰ ἔπρεπε ὁμως — κατὰ τὴν
γνώμην μας — πρὸ πολλοῦ νὰ εἴ-
χαν ἀρχίσει εἰς τὴν περιφέρειαν
ἐκείνην αἱ ἐρευναι καὶ αἱ ἀνασκα-
φαί. Ὁ Ἑλληνορρωμαϊκὸς πολιτι-
σμός, ὁ Βυζαντινὸς ἀργότερα, οἱ
Τούρκοι τέλος μᾶ, ἀφήκαν στοάς,
ὕδραγωγεία, ἀψίδες, τεμένη, ἐκ
κλησίας. Ὁ Ἑλληνομακεδονικὸς
πολιτισμὸς ὁμως δὲν φαίνεται που-
θενά. Ἀνοιξεν ἡ γῆ καὶ τὸν κατὰ-
πιε, κυριολεκτικῶς. Οἱ ποικιλώνυ-
μοι ἐπιδρομεῖς, πού ἐπέρασαν ὡς
φοβεραὶ θεομηνίαι ἐπάνω ἀπὸ τὴν
μακεδονικὴν γῆν, κατερείπωσαν
τὰ ἑλληνομακεδονικὰ μνημεῖα καὶ
ἢ ἔκτισαν εἰς τὴν θέσιν των ἱδικά
των ἢ τὰ ἀφήκαν νὰ ἑξαοανισθοῦν
μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου. Δὲν
εὐρήκαμεν οὔτε ἕνα ἀγαλματάκι,
οὔτε μίαν ἐπιγραφὴν!

Εἰς τὴν μικρὰν κοιλάδα — ὀκτὼ
χιλιόμετρα ἐκείθεν τῆς Βερροίας
— τὴν ὁποῖαν διαρρέει ὁ Ἀλιά-
κμων, ὑπάρχουν ὁμως ἀκομὴ ὀρθία
μερικὰ ἐνδιαφέροντα εἰρηπία. Καὶ
ἐπειδὴ ἡ ἐπιστὴμὴ δὲν ὀμιλεῖ δι'
αὐτά, ὀργιάζει ἡ φαντασία καὶ γύ-
ρω ἀπὸ τὶς μαρμάρινες κολώνες
καὶ τοὺς παχείς τοίχους των πλέ-
κεται ὁ κισσὸς τοῦ θρύλου.

Εἰς τὴν Παλατίτσαν, ἕνα
μικρὸ χωριὸ πέραν τῆς δεξιᾶς δι-
χθῆς τοῦ Ἀλιάκμονος, ἐγείρονται
οἰωπηλά καὶ μυσητριώδη τὰ εἰσι-
πία ἀνακτόρων ἀρχαίων. Οἱ κολώ-
νες, οἱ ἀψίδες, ἡ τοιχοδρομία των,
τὸ χαριτωμένον σύνολόν των ὀμι-
λεῖ περὶ ἐνὸς παρελθόντος ἑλληνι-
κοῦ. Ποίας ἐποχῆς; Ὁ θρύλος θέ-
λει τὰ παλάτια αὐτὰ — ἐξ ὧν καὶ
τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Παλατίτσα
— ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν βασιλείαν
τῆς Βερροίας Βιργινίαν. Μέ-
σα εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν Μακεδони-
κὴν, τὴν ὁποῖαν ἐπὶ ἔτη μακρὰ τώ-
ρα ἐρευνῶμεν, δὲν συνητήσαμεν
πουθενά τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας
αὐτῆς πού ἡ λεζάντα θέλει ὡραί-
αν, ἑξυπνὴν, ἰσχυράν καὶ μεγαλε-
πήβολον. Σύμφωνα μὲ τὸν θρύ-
λον πάντοτε, ἡ βασιλίςσα Βιργι-
νία ἐζήσῃ ἐν τῇ Βέρροια, τὴν ὁποῖ-
αν εἶχεν ἐνώσει μὲ ὑπόγειον διά-
δρομον, διήκοντα ἀπὸ τῆς πρωτε-
ούσης τῆς μέχρι τῆς Παλατίτσας,
ὅπου εἶχε τὰ θερινὰ τῆς ἀνάκτορα.
Φαντασία; Ἄλλ' ἢ ὑπερβὰς τῆς ὑ-
πογείου αὐτῆς στοᾶς διεπιστώθη
εἰς πλείστα σημεῖα τῆς ὁδοῦ τὴν
ὁποῖαν ὠφελεῖ ὁ ἀκολουθεῖ. Χάρης
εἰς καθιζήσεις τοῦ ἐδάφους, πού
ἐγίναν εἰς διάφορα σημεῖα, ἀνευ-
ρέθη ὁ ὑπόγειος ἀπὸς θολωτὸς δι-
άδρομος, ὕψους 2 μ. καὶ πλάτους

ἑστω καὶ τὴν ἐλαχίστην αὐτῶν ἐ-
ξηγησιν.

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν τάφων αὐ-
τῶν ἐγένετο ἀπὸ ἰὸν Γ. Γούνταν,
χωρικὸν ἀπὸ τῆς Βαρθάρης, κατὰ
πιν ἐνὸς περιέργου ὀνείρου. Ὁ
Γούντας ἐπὶ τρεῖς κατὰ συνέχειαν
νύκτας εἶδεν ἕνα σοβαρὸν καὶ αὐ-
στηρὸν πρόσωπον νὰ τοῦ λέγῃ:

— Πήγαινε καὶ σκάψε ἐκεῖ! Οἱ
βασιλεῖς θέλουν ἄερα καὶ φῶς!

Ἐπῆγεν, ἔσκαψε καὶ ἀνεκάλυ-
ψεν ἕνα περιέργον θολωτὸν τάφον,
περιέχοντα τρεῖς σκελετοὺς καὶ
ἀρχαῖα ἀγγεῖα.

Αἱ φῆμαι ὠργίασαν γύρω ἀπὸ
τὴν ἀνακάλυψιν αὐτήν. Ἐλέχθη ὅτι
ἀνευρέθησαν ἐκεῖ χρυσὰ διαδήμα-
τα, καθίσματα πολύτιμα, δακτύ-
λιοι, ὄπλα.

Φυσικὸν ἦτο νὰ συγκινηθῶμεν
καὶ νὰ τρέξωμεν ἔως ἐκεῖ.

Εἶδα τὸν περιέργον τάφον, τοὺς
σκελετοὺς, τὰς ληκύθους, ἀλλ' οὐ-
δὲ ἴχνος διαδήματος ἢ ὄλλου κο-
σμήματος ἢ ὄπλου. Κάτω ἀπὸ τοὺς
παχείς θόλους τοῦ τάφου ἐθασι-
λευεν ἀταξία. Οἱ νεκροὶ δὲν εὐρί-
σκοντο ἐπάνω εἰς τὰ μαρμάρια
ἀνάκλιντρά των. Καὶ ὁμως κανεὶς
δὲν τοὺς ἐθίξε τώρα. Ὁ τάφος ἀ-
σφαλῶς θὰ ἔχη συληθῇ κατὰ τὸ
παρελθόν.

Λίγο πῖθ πέρα ἀπὸ τὸν τάφον
αὐτὸν ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι, ἀνα-
καλυφθέντες παλαιότερον. Κανεὶς
ὁμως ἀρμόδιος καὶ εἰδικὸς δὲν
τοὺς ἐπεσκέφθη. Καὶ τὸ μυστήριον
δὲν διελευκάνθη.

Τώρα — ὅπως πληροφοροῦμαι —
ὁ ἑφορος ἀρχαιοτήτων κ. Κοτζιάς
ἐζήτησεν ἐγκρίσιν τοῦ ὑπουργείου
διὰ νὰ μεταβῇ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν
τάφων αὐτῶν. Νομίζω ὅτι θὰ ἔπρε-
πε νὰ γίνῃ κάτι καλλίτερον νὰ
σταλῇ εἰδικὴ ἀρχαιολογικὴ ἀπο-
στολὴ νὰ ἐρευνήσῃ τὴν μικρὰν κοι-
λάδα, πού εἶναι σπαρμένη ἀπὸ ἐ-
ρείπια. Ἀξίζει νὰ γίνουν δαπάναι.
Καὶ ἡ ἐπιστὴμὴ θὰ μείνῃ ἀσφαλῶς
ικανοποιημένη ἀπὸ τὰ εὐρήματα.

ΝΙΚΟΣ ΦΑΡΔΗΣ

Τὸ παρὰ τὴν Βέρροϊαν χωριό, ὅπου ἀνευρέθησαν οἱ πανάρχαιοι τάφοι.

Ο καθηγητής Ρωμαίος με φοιτητές (διακρίνεται ο Μ. Ανδρόνικος)¹

¹ Μ. Ανδρόνικος, Το Χρονικό της Βεργίνας, εικ. 11. Η φωτογραφία δημοσιεύεται και στον διαδικτυακό χώρο της ανασκαφής του Α.Π.Θ. <http://vergina.web.auth.gr/VeginaSite/html/Topos/istoriko/istoriko%20romaios.html>.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

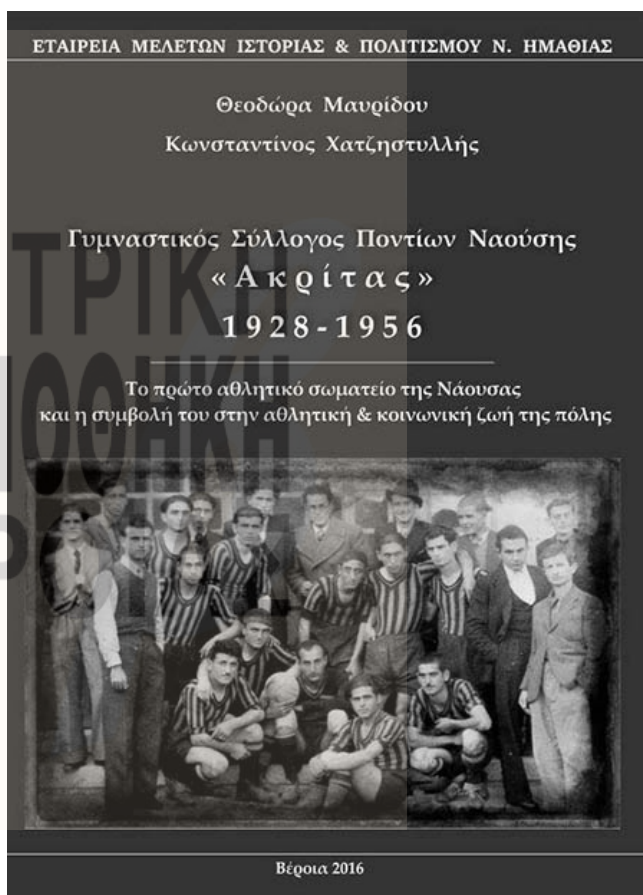
*Συζητώντας το βιβλίο ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΟΣ
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΟΝΤΙΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ «ΑΚΡΙΤΑΣ»
υπό το πρίσμα της κοινωνικής ιστορίας*

του Γιάννη Μπέτσα, Επίκουρου Καθηγητή του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Στην παρέμβασή μου επιχειρώ να εντάξω το βιβλίο που παρουσιάζουμε, ένα βιβλίο που αναφέρεται στον χώρο της τοπικής ιστορίας, στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνικής ιστορίας. Προσπαθώ με αυτό τον τρόπο να αναδείξω τους άρρητους κώδικες των κοινωνικών καταστάσεων με τους οποίους συνδέεται η σύσταση ενός γυμναστικού συλλόγου Ποντίων προσφύγων αμέσως μετά την εγκατάστασή τους στην περιοχή της Νάουσας. Η επιλογή δεν είναι τυχαία. Αφενός, εκφράζει τη μεθοδολογική μου προσέγγιση για τα ζητήματα του παρελθόντος. Αφετέρου, ανταποκρίνεται σε μια από τις λειτουργίες αυτού του βιβλίου. Το μερικό, προσδιορισμένο χωροχρονικά, να ενταχθεί σε ένα γενικότερο πλαίσιο και να γίνει κατανοητό ως μέρος του. Η συνεισφορά γνώσης και μνήμης της Θεοδώρας Μαυρίδου και του Κώστα Χατζηστυλλή, -μια συνεισφορά που αρδεύεται από το πάθος τους για την ανάδειξη της ιστορικής μνήμης και απαιτεί την ακάματη πνευματική δραστηριότητά τους- να γίνει πηγή έμπνευσης ενός κριτικού λόγου.

Κάπως έτσι διαμορφώνεται η πνευματική εργασία και, ανάμεσά της, η επιστήμη. Είναι κάτι σα σκυταλοδρομία. Όσο μεγαλύτερο κόπο καταβάλλει αυτός που έχει τη σκυτάλη στα χέρια του τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα μιας συνολικής τελικής καλής επίδοσης. Παίρνω λοιπόν τη σκυτάλη σε πλεονεκτική θέση, χάρη στον αγώνα της Θεοδώρας και του Κώστα και προχωρώ κάπως παρακάτω, ελπίζοντας να μην τους διαψεύσω.

Το βιβλίο αναφέρεται σε μια μακρά και δύσκολη περίοδο. Πολύ πιο δύσκολη απ' αυτή που ζει η ελληνική κοινωνία σήμερα. Ίσως αντίστοιχα δύσκολη μ' αυτή που βιώνουν οι σημερινές στρατιές προσφύγων που αναζητούν διαφυγή από το φάσμα της ανθρωπίνης κτηνωδίας. Την περίοδο αυτή οι συγγραφείς την αφηγούνται στο βιβλίο

τους εμπεριστατωμένα, χωρίς κορώνες και εξάρσεις. Το κεφάλαιο που τιτλοφορείται Η ΟΔΥΣΣΕΙΑ περιγράφεται ο τραγικός ξεριζωμός των ανθρώπων από τις πατρογονικές τους εστίες και οι δυσκολίες της πρώτης εγκατάστασης στα εδάφη του ελληνικού κράτους.

Η εγκατάσταση των προσφύγων συντελείται σε μια διαδικασία πρωτόγνωρου μετασχηματισμού της ελληνικής κοινωνίας που σημειώθηκε τα χρόνια που μεσολάβησαν από τη Μικρασιατική καταστροφή έως και την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία. Σε αυτό το μετασχηματισμό οι πρόσφυγες έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο με τη συμβολή τους στην ανάπτυξη μιας νέας οικονομίας που επιδρά στην κοινωνική οργάνωση και καθορίζει κοινωνικές συμμαχίες, ρήξεις και ιδεολογικές αφετηρίες, τη συνύπαρξή τους με πολλές διαφορετικές φυλετικές ομάδες, τη συμμετοχή τους σε νέες μορφές πολιτικής εκπροσώπησης και κοινωνικής έκφρασης¹.

Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ στην πόλη της Νάουσας, τόπο προνομιακό λόγω του φυσικού της κάλλους, του πολιτισμικού της περιβάλλοντος και της ισχυρής οικονομικής της δραστηριότητας, περιγράφεται στο βιβλίο στα διαδοχικά της στάδια στους χώρους προσωρινής φιλοξενίας και οριστικής οικιστικής διευθέτησης. Οι συγγραφείς κομίζουν μαρτυρίες που δείχνουν τη δυσκολία του εγχειρήματος. Στις αντιδράσεις παραγόντων και συντεχνιών, στα μεροληπτικά και υποτιμητικά στερεότυπα που κατασκευάζονται για τους πρόσφυγες της πρώτης γενιάς προστίθεται και η αδήριτη ανάγκη των προσφύγων να δομήσουν την ταυτότητά τους σε ένα νέο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Στον Μικρασιατικό Πόντο ο ιδιαίτερος πολιτισμός του ελληνισμού βιώνεται ως αυθεντικός ελληνικός πολιτισμός που οριοθετούσε κοινωνικά την ταυτότητα, διαφοροποιώντας και αντιδιαστέλλοντας τους Έλληνες της περιοχής από τον περιβάλλοντα αλλοεθνή κοινωνικό χώρο με κριτήρια τη θρησκεία, τη γλώσσα, την εκπαίδευση και γενικότερα με τον τρόπο ζωής. Αντίθετα, με την βίαιη μετακίνησή τους στον ελλαδικό χώρο οι Έλληνες από τον Πόντο ανακαλύπτουν ότι εκτός από Ρωμιοί είναι και Πόντιοι. Στο ελληνικό κράτος δεν γνωρίζουν κανένα και αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ένταξης. Ο τόπος καταγωγής λειτουργεί ως στοιχείο που δημιουργεί ταυτότητα. Συνήθως οι άλλοι τους αποκαλούν για πρώτη φορά Πόντιους. Αναπτύσσεται, λοιπόν, στο κάθε μέλος της κοινωνικής ομάδας η συνείδηση ότι η ατομική του ταυτότητα διαμορφώνεται από το κοινό παρελθόν της ζωής στον Πόντο, τις συνθήκες βίαιης μετανάστευσης και εγκατάστασης και από τα ιδιαίτερα προβλήματα ενσωμάτωσης στην ελλαδική κοινωνία. Τα διακριτά πολιτισμικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν την ομάδα από το υπόλοιπο έθνος αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που διαμορφώνουν την ανάγκη κοινωνικής συνοχής. Αυτή η κοινωνική συνοχή εκδηλώνεται με την υποστήριξη και αλληλεγγύη των μελών στην προσπάθεια για επιτυχημένη συμβίωσή τους με τον περιβάλλοντα κοινωνικό χώρο².

Υποστήριξη και αλληλεγγύη που εξασφαλίζονται κυρίως μέσω της ίδρυσης ποντιακών σωματείων. Στο ελληνικό κράτος άτομα που κυρίως προέρχονται από τη νησιαστική τάξη του Πόντου αρχίζουν να ενδιαφέρονται για τη διατήρηση των πολιτισμικών προτύπων λόγω της συναισθηματικής τους ταύτισης με τον υπόλοιπο ελλαδικό πλέον ποντιακό ελληνισμό. Συνήθως πλαισιώνουν τους ποντιακούς συλλόγους, γνωρίζουν καλύτερα μέσω των συλλόγων τα διακριτά πολιτισμικά πρότυπα και στη συνέχεια προωθούν και τα ίδια τη διατήρηση στοιχείων της ταυτότητας, όπως η ποντιακή διάλεκτος, η μουσική, οι χοροί, το θέατρο. Η ενεργή συμμετοχή μέσω των συλλόγων ισχυροποιεί

1 Κουμούρης, Δ. (2011) «Συλλογική μνήμη και προσφυγική ταυτότητα: τέχνες και γράμματα, σωματεία, επιστήμη», στο Αρ. Ψαρομηλίκος, Β. Λάζου (επιμ.) *Η ιστορία της Μικράς Ασίας: Οι πρόσφυγες στην Ελλάδα, εγκατάσταση και ενσωμάτωση*, Αθήνα: Ελευθεροτυπία.

2 Βεργέτη, Μ. (1993). *Εθνοτοπική Ταυτότητα. Η Περίπτωση των Ελλήνων του Πόντου*, Αθήνα: Διδακτορική Διατριβή – Πάντειο Πανεπιστήμιο.

την ποντιακή ιδιότητα σαν στοιχείο της ατομικής ταυτότητας των μελών τους. Με ιδιαίτερη διεισδυτικότητα οι συγγραφείς του βιβλίου που παρουσιάζουμε επισημαίνουν τις λειτουργίες αυτές των προσφυγικών συσσωματώσεων που συστήνονται στις νέες πατρίδες και, εκτός των άλλων, συνεχίζουν την παράδοση των δραστήριων συσσωματώσεων του Πόντου.

Επιπρόσθετα, βέβαια, οι σύλλογοι αυτοί εκφράζουν και μια μορφή πολιτικής εκπροσώπησης και κοινωνικής έκφρασης που αποτελεί συνέχεια του κοινοτικού συστήματος διοίκησης, στο οποίο επί αιώνες είχε κοινωνικοποιηθεί ο ελληνισμός του Πόντου. Το κοινοτικό σύστημα αποτελούσε ένα χαλαρό σύνολο διευθετήσεων, όπου η κεντρική κυβέρνηση επέτρεπε σε κάθε αναγνωρισμένη θρησκευτική κοινότητα να διαχειρίζεται τις πνευματικές υποθέσεις της μέσω της δικής της ιεραρχίας. Εκπαίδευση, αστικό δίκαιο, πρόνοια είναι μόνο μερικοί από τους τομείς που διαχειριζόταν η κοινότητα μέσω θεσμικών διαδικασιών και μορφών πολιτικής εκπροσώπησης³. Κατά συνέπεια, η σύσταση των προσφυγικών συσσωματώσεων στον ελλαδικό χώρο εξασφάλιζε ένα είδος συνέχειας της κοινωνικής οργάνωσης των προσφύγων. Επιπλέον, επέτρεπε την αυτοδιαχείριση ορισμένων ζητημάτων και τη δημιουργία θυλάκων μερικής αυτονομίας απέναντι στην νέα πραγματικότητα της παρεμβατικής κρατικής πολιτικής στην Ελλάδα. Επομένως, η σύσταση των προσφυγικών σωματείων συνιστά και μια μορφή αντίστασης απέναντι στη συγκεντρωτική πολιτική εξουσία και τον κοινωνικό έλεγχο και λειτουργεί αντισταθμιστικά και μονωτικά προς το παρεμβατικό κράτος, με την καλλιέργεια συλλογικών ταυτοτήτων άλλων απ' αυτήν που επιβάλλει το έθνος-κράτος.

Με αυτούς τους όρους γίνεται κατανοητή από τη Θεοδώρα Μαυρίδου και τον Κώστα Χατζηστυλλή η διαδοχική σύσταση μιας σειράς προσφυγικών συλλόγων πριν ακόμα διευθετηθεί οριστικά το θέμα της εγκατάστασης. Το 1928 ιδρύεται και ο Γυμναστικός Σύλλογος Ποντίων Ναούσης «Ακρίτας», το προσφυγικό σωματείο στο οποίο αναφέρεται το βιβλίο.

Αρχή παιδείσεως η των ονομάτων επίσκεψις. Στη σύντομη αυτή ενότητα δε θα μας απασχολήσουν οι ετυμολογικές θεωρήσεις. Ενδιαφερόμαστε αποκλειστικά για την εννοιολογική σηματοδότηση των λέξεων μέσα στη διαχρονία, τις λέξεις-έννοιες ως μάρτυρες της ιδεολογίας και των συνειδήσεων ατόμων και συλλογικών σωμάτων στον ελληνικό χωροχρόνο.

Πρώτα απ' όλα, είναι σημαντικός ο προσδιορισμός Γυμναστικός έναντι του Αθλητικού σωματείου. Ήδη από τον 19^ο αιώνα, οι Γυμναστικοί σύλλογοι σηματοδοτούσαν μια διαφορετική οργάνωση, αποστολή και κοινωνική έκφραση, σε σχέση με τα αθλητικά σωματεία: οι πρώτοι, πειθαρχημένοι, δομημένοι, με έντονο πατριωτικό χαρακτήρα, απευθύνονται σε ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού και συχνά και στις κατώτερες τάξεις. Τα δεύτερα, με κυρίαρχο το στοιχείο της διασκέδασης και του ατομικισμού, ευαίσθητα στη μόδα και την κοινωνική διάκριση, καλλιεργούνται από τις εύπορες τάξεις για την ανάπτυξη συγκεκριμένων σπορ⁴. Για τους ανθρώπους του μεσοπολέμου η σύσταση ενός Γυμναστικού και όχι Αθλητικού Συλλόγουσήμαινε ένα γενικό προσκλητήριο σε υψηλά αριθμητικά σύνολα τακτικών και εκτάκτων μελών, αποσκοπούσε στην καλλιέργεια του αθλητισμού και συνδεόταν με συναφείς μαζικές δραστηριότητες κοινωνικού και πολιτιστικού χαρακτήρα. Αντίθετα, η σύσταση ενός εξειδικευμένου Αθλητικού Συλλόγου παρέπεμπε σε ένα κλειστό σωματείο κοινού ενδιαφέροντος της κοινωνικής και οικονομικής ελίτ.

Τα γυμναστικά σωματεία καλλιεργούν τη γυμναστική, τον κλασικό αθλητισμό και λαοφιλή αθλήματα, διεκδικούν τη διάκριση και τα πρωτεία σε τοπικούς ή πανελλήνιους

3 Μπέτσας, Γ. (2007). *Η κοινοτική διάσταση στην εκπαίδευση: Ιστορικές προβολές – σύγχρονες αναφορές*, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη

4 Κουλούρη, Χ. (1997). *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας. Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία (1870-1922)*, Αθήνα: Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς

Αγώνες.

Στον αρχικό τους πυρήνα περιλαμβάνονται συνήθως οι επαγγελματίες γυμναστές, οι οποίοι καθορίζουν τη φυσιογνωμία και τους στόχους του σωματείου διεκδικώντας, και μέσω αυτής της μορφής συσσωμάτωσης, την κατοχύρωση της κοινωνικής και επαγγελματικής τους θέσης. Προφανώς, το ρόλο αυτό στον Ακρίτα ανέλαβε ο πρώτος προπονητής του, Αγαθάγγελος Φωστηρόπουλος, στον οποίο οι συγγραφείς του βιβλίου αναφέρονται εκτενώς αναδεικνύοντας τη συμβολή του στην καλλιέργεια του κλασικού αθλητισμού. Η ανάδειξη της φυσιογνωμίας του Φωστηρόπουλου, που με τις γνώσεις του παρείχε την επιστημονική υποστήριξη στο σύλλογο και την οργανωτική επιμέλεια των σχολικών και διασυλλογικών αγώνων στην Νάουσα, είναι μία από τις καθοριστικές συμβολές του βιβλίου στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης και στο αντιχάρισμα που μια κοινωνία οφείλει σε όσους δημιούργησαν και πρωτοπόρησαν στους κόλπους της. Γιατί, αυτή είναι μια από τις υπηρεσίες που προσφέρει η ιστορία σε μια κοινωνία, όπως περιγράφεται με ενάργεια στο ακόλουθο απόφθεγμα του αμερικανού ποιητή Carl Sandburg, «Όταν ένα έθνος βρίσκεται σε πτώση, όταν μια κοινωνία καταρρέει, μια παράμετρος μπορεί να βρεθεί πάντα: έχουν ξεχάσει από πού έρχονται. Έχουν χάσει επαφή με αυτό που τους ένωσε στην αρχή».

Το από πού έρχονταν και τι είναι αυτό που τους ένωνε οι πρόσφυγες της Νάουσας το δήλωσαν με την επιλογή των ονομάτων που έδωσαν στις συσσωματώσεις τους. Η «Ένωσις» του 1924 παραπέμπει στην «Ελληνική Εθνική Ένωση» του 1916, που είχε συσταθεί στην Τραπεζούντα από μια ομάδα αποφοίτων του Φροντιστηρίου της⁵, την ίδια αυτή ομάδα που είχε συστήσει έναν χρόνο αργότερα το «Γυμναστικό Σύλλογο Ακρίτας», στον οποίο ευθέως παραπέμπει και ο τίτλος του Ακρίτα της Νάουσας, όπως επισημαίνεται στο βιβλίο. Είναι δε χαρακτηριστική η επιλογή να προσδιοριστεί ότι πρόκειται για έναν σύλλογο των Ποντίων Ναούσης. Όχι «εν Ναούσει» ή Ποντίων χωρίς τοπικό προσδιορισμό. Μια επιλογή που δηλώνει ήδη από το 1924 το ρίζωμα στη νέα πατρίδα.

Η Θεοδώρα Μαυρίδου και ο Κώστας Χατζηστυλλής μέσω της εργώδους προσπάθειάς τους μας μεταφέρουν το χρονικό της ίδρυσης και της λειτουργίας του συλλόγου με κάθε λεπτομέρεια. Ο σύλλογος, που είχε ως σκοπό «τη σωματική και ηθική αγωγή των μελών του», συνδέθηκε με τη σωματική αγωγή και το μαζικό αθλητισμό, την ορειβασία, την καλαθοσφαίριση, την πετοσφαίριση και, βέβαια, τον «κλωτσοσφαιρισμό»⁶. Ξέρετε, αυτόν για τον οποίο οι άντρες ξεχνούν τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις τα Σαββατοκύριακα: αυτόν με τον οποίο ασχολούνται οι ευγενέστατοι ευφρόσυνοι μεγαλοβιομήχανοι, μεγαλοεφοπλιστές της χώρας μας, αμιλλώμενοι μεταξύ τους και προάγοντας το πνεύμα του αθλητισμού ή τέλος πάντων, για να σας βοηθήσω, αυτόν που γίνεται η αφορμή συνεχών κινητοποιήσεων στη χώρα μας, στην Ελλάδα της εξάχρονης πλέον κρίσης, γιατί η Πολιτεία έκλεισε τη θύρα 13 των οπαδών μιας ομάδας. Να που όλοι καταλάβατε. Το ποδόσφαιρο, που στην περίοδο του μεσοπολέμου είχε πλέον γνωρίσει τη μαζικότητα, το ενθουσιώδες κοινό και την απήχηση στις κατώτερες τάξεις.

Εκτός από την πλούσια δράση του στον τομέα του αθλητισμού, το βιβλίο περιγράφει αναλυτικά τη μορφωτική και ψυχαγωγική διάσταση των δραστηριοτήτων του Συλλόγου. Διαλέξεις, διδασκαλίες, ενίσχυση σχολείων, εκδρομές και χοροεσπερίδες, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες θεατρικές παραστάσεις αναζωογονούν πολιτιστικά την περιοχή και διαμορφώνουν προνομιακά κάποιες φορές πεδία για την πνευματική συνδρομή των προσφύγων στη Νάουσα. Οι συγγραφείς έχουν κάνει εξαιρετική δουλειά και σ' αυτή την ενότητα. Ανασύρουν προσωπικές μνήμες μέσω προφορικών μαρτυριών, αποθησαυρίζουν υλικό και αρχεία που είχαν μείνει επί καιρό αναξιοποίητα,

5 Σιδηρόπουλος, Α. Κ. (1967). «Ο γυμναστικός σύλλογος Ακρίτας», *Αρχαίον Πόντου*, τομ. 28, Αθήνα 1966-1967, σ. 372.

διασταυρώνουν πληροφορίες με τον τύπο της εποχής και οδηγούν τον αναγνώστη σε μια ενδιαφέρουσα διαδρομή γνώσης, μνήμης ή αναμνήσεων για τους μεγαλύτερους. Καταφέρνουν βέβαια να τεκμηριώσουν τη σημαντική πολιτιστική συνεισφορά του Ακρίτα στην περιοχή.

Γενικά, η μόρφωση και η ψυχαγωγία αποτελεί πράγματι έναν από τους στόχους που αναφέρονται στα καταστατικά των γυμναστικών σωματείων. Αυτό δείχνει πως υπάρχει όμως ένα ευρύ δίκτυο κοινωνικών επαφών με κέντρο το σωματείο, όπου μετέχουν οι διάφορες κατηγορίες μελών και το οποίο περιλαμβάνει την άσκηση στις αθλητικές εγκαταστάσεις του συλλόγου, τη συνάντηση στις συνελεύσεις, τη φιλική κουβέντα με καφέ και τσιγάρο στο εντευκτήριο, την ψυχαγωγία με εξωσωματειακές δραστηριότητες όπως οι χοροεσπερίδες και οι εκδρομές. Το γυμναστικό και το αθλητικό σωματείο γίνεται κατ' αυτό τον τρόπο ένας από τους «τόπους της καθημερινότητας» στην πόλη, ένας τόποςσχόλης για τα αστικά και τα εργατικά στρώματα⁶. Οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες που πλαισιώνουν τις αθλητικές εκδηλώσεις -σε συνδυασμό ή μη μαζί τους- αποτελούν μια από τις σημαντικότερες ευκαιρίες για κοινωνική επαφή μεταξύ των μελών του σωματείου. Οι εκδρομές και οι χοροί συνιστούν τις δύο βασικές εκφράσεις της σωματειακής ψυχαγωγίας και κοινωνικότητας, ανεξάρτητα από το είδος και τους στόχους του σωματείου.

Ο Β' παγκόσμιος πόλεμος οριοθετεί μια καινούργια εποχή. Η κρατούσα ιδεολογία τον καιρό του πολέμου απέναντι στους Ιταλούς και τους Γερμανούς εκφράζει τάση συσπείρωσης όλου του έθνους. Ήδη όμως από την κατοχή, τη διάσταση μεταξύ ντόπιων και προσφύγων διαδέχεται η διάσταση μεταξύ αντίστασης και συνεργασίας με τον κατακτητή και στη συνέχεια ο διαχωρισμός μεταξύ δεξιάς και αριστεράς.

Στις δεκαετίες του 1950 και 60 οι συνθήκες πλέον διαφοροποιούνται και καταγράφεται η διαμόρφωση συλλόγων και σωματείων με κριτήρια τοπικά, σε σχέση με τις διαχωριστικές γραμμές που οριοθετούσαν τις προηγούμενες δεκαετίες η καταγωγή ή οι πολιτισμικές ταυτότητες. Η εξέλιξη αυτή φανερώνει την μετατόπιση των προσφύγων αλλά και άλλων φυλετικών ομάδων στην κυρίαρχη ταυτότητα του Έλληνα πολίτη αλλά και την κοινωνική τους ενσωμάτωση. Ταυτόχρονα, βέβαια, στην ίδια περίοδο, οι ιδιαίτερες πολιτισμικές πρακτικές των ομάδων αυτών, τα πρότυπα που αφορούν στον τρόπο ζωής, την αισθητική, τη χρήση της γλώσσας αλλά και τις αξίες εκφράζονται σε μεγαλύτερες συσσωματώσεις, που αναπτύσσουν επιστημονικά εργαλεία μελέτης της κοινωνικής ιστορίας και ανθρωπολογίας, του πολιτισμού και της παράδοσης των ομοφύλων τους. Τις δεκαετίες αυτές η δεύτερη γενιά προσφύγων ιδρύει συλλόγους, που αποσκοπούν κυρίως στη γνωστοποίηση στην ευρύτερη ελληνική κοινωνία των διακριτών πολιτισμικών προτύπων των ιδίων και των προγόνων τους⁷.

Στο πλαίσιο αυτό, η έρευνα των συγγραφέων του βιβλίου καταγράφει τη συνένωση των ποδοσφαιρικών τμημάτων του Ακρίτα και του Αχιλλέα σε μια νέα ομάδα, τον «Πανναουσαϊκό Φιλοπρόοδο Σύλλογο» και λίγο αργότερα, του καλλιτεχνικού τμήματος του Ακρίτα στο θεατρικό τμήμα της Ευξείνου Λέσχης Ναούσης «Ο Κυριακίδης». Τη δεκαετία του 1950, λοιπόν, ο Ακρίτας παύει να αποτελεί ξεχωριστό σωματείο.

Το βιβλίο τεκμηριώνει πως στον προσφυγικό αυτό σύλλογο οφείλεται η έναρξη του κλασικού αθλητισμού στην πόλη της Νάουσας. Μια πολύ σημαντική συνεισφορά αυτή καθαυτή, καθώς, λόγω της ιδιάζουσας βαρύτητας που είχε στην ελληνική πνευματική ζωή η κλασική Ελλάδα, η ανάπτυξη του αθλητισμού συνδέθηκε πολύ πιο έντονα απ' ό,τι σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες με την κλασική αθλητική παράδοση.

Παράλληλα, βέβαια, ο Ακρίτας συνετέλεσε με τα τμήματα των δημοφιλών και μαζικών αθλημάτων στην αλλαγή της κοινωνικής σύνθεσης του αθλητισμού στην πόλη της Νάουσας. Με τη μαζικοποίηση του αθλητικού θεάματος πρωτίστως και

6 Κουλούρη, Χ. (1997). Όπ.π.

7 Βεργέτη, Μ. (1993). Όπ.π.

της αθλητικής πρακτικής δευτερευόντως, ο αθλητισμός αρχίζει να συνδέεται πλέον σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα με τα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Η κοινωνική αυτή διεύρυνση υποστηρίχτηκε μάλιστα στο πλαίσιο του Ακρίτα από επαγγελματίες γυμναστές και προπονητές που, όπως αναδεικνύει το βιβλίο, υπήρξαν στην πλειονότητά τους σημαντικές προσωπικότητες στον χώρο του αθλητισμού, που έχαιραν ιδιαίτερης εκτίμησης στο πανελλήνιο.

Εξίσου σημαντική υπήρξε βέβαια και η συμβολή του συλλόγου στην υποστήριξη και αλληλεγγύη των προσφύγων, στην προσπάθεια για επιτυχημένη συμβίωσή τους με τον περιβάλλοντα κοινωνικό χώρο. Ο Ακρίτας έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση των πολιτισμικών προτύπων και τη συναισθηματική τους ταύτιση με τον υπόλοιπο ποντιακό ελληνισμό, συνέβαλε στην ατομική και την κοινωνική ταυτότητα των μελών του.

Οι συγγραφείς του βιβλίου μάς βοηθούν να κατανοήσουμε αυτές τις καθοριστικές συμβολές του Συλλόγου, καταγράφοντας και ερμηνεύοντας το υλικό τους με μεθοδικότητα και σαφήνεια.

Η δημιουργική οφειλή μιας κριτικής ματιάς απαιτεί, βέβαια, ο κάθε αναγνώστης να καταθέσει και την άποψή του για σημεία που δεν τεκμηριώνονται ή δεν φωτίζονται αρκετά. Τίποτε ατεκμηρίωτο δεν έχω να επισημάνω. Είναι σαφές και στον πιο ανυποψίαστο αναγνώστη πως το βιβλίο είναι καρπός επίμοχθης και μεθοδικής εργασίας των συγγραφέων του.

Υπάρχουν, ωστόσο, δύο σημεία τα οποία, μέσα από το πρίσμα ή την επαγγελματική διαστροφή μου, αν θέλετε, θεωρώ πως αξίζει να φωτιστούν περισσότερο.

Το πρώτο αφορά τις πολιτικές προεκτάσεις της δράσης του συλλόγου και των πρωτεργατών του στην τραγική δεκαετία του '40, εκεί όπου προκύπτουν νέες διαχωριστικές γραμμές στην κοινωνία.

Το δεύτερο έχει να κάνει με το πολύπλοκο πλέγμα σχέσεων και εξαρτήσεων που διαρθρώνεται μεταξύ της κεντρικής εξουσίας και των συλλόγων που συστήθηκαν και λειτούργησαν στο μεσοπόλεμο όσο και μεταπολεμικά. Δηλαδή, ισχύει για τον Ακρίτα ό,τι έχει καταγραφεί για τις συσσωματώσεις εκείνης της περιόδου, ότι συγκρότησαν ομάδες πίεσης και διαμόρφωσαν προνομιακές πελατειακές σχέσεις με την κεντρική και την κατά τόπους εξουσία; Τα μέλη που πρωτοστάτησαν στα Διοικητικά του Συμβούλια αξιοποίησαν τη θέση τους για να συμμετάσχουν στις τοπικές ελίτ; Αν ναι, ευεργέτησε αυτή η συμμετοχή την κοινωνική βάση της προσφυγιάς ή υπήρξε μια μορφή ιδιοποίησης της κοινωνικής δυναμικής;

Όπως προεισαγωγικά ανέφερα στην εισήγησή μου, τα ερωτήματα αυτά μπορώ να τα διατυπώσω, καθώς πήρα στα χέρια μου τη σκυτάλη από τη Θεοδώρα και τον Κώστα. Η επιστήμη προάγεται όχι με ακλόνητες βεβαιότητες αλλά με ερωτήματα που τεκμηριώνονται στην έρευνα. Μια άλλη έρευνα θα απαιτούνταν, για να διερευνήσει τα συγκεκριμένα ζητήματα κι αυτή, με τη σειρά της, θα ήταν θεμιτό να δημιουργήσει νέα ερωτήματα.

Αυτή τη συμβολή στην ιστορική έρευνα, πέραν από την καταγραφή της ιστορικής μνήμης, την εισπράττει ο υποψιασμένος αναγνώστης στο σημαντικό αυτό βιβλίο για την ιστορία του αθλητισμού και της προσφυγιάς στην περιοχή της Νάουσας. Είναι μια καίρια συμβολή στην τοπική ιστορία, φέρνει στο φως σπάνιο και αθησαύριστο υλικό, αξιοποιεί τα εργαλεία της προφορικής ιστορίας και της μικροϊστορίας, συνεισφέρει ένα αξιόλογο ερμηνευτικό πλαίσιο για την κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων που συνδέθηκαν με την ενσωμάτωση των προσφύγων, την αθλητική και πολιτισμική ανάπτυξη της Νάουσας. Οι συγγραφείς δεν φείδονται κόπων και χρόνου, για να ταξιδέψουν τους αναγνώστες τους στην ιστορία. Τους αξίζουν πολλά συγχαρητήρια για την προσπάθειά τους.

Εύχομαι ολόψυχα το βιβλίο να είναι καλοτάξιδο!

ΦΟΡΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Επιμέλεια: Ιωάννα Ζιώγα

ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ Γ. ΜΕΛΙΚΗ (β' μέρος)

Στη Μελίκη, στον τόπο του ηγεμόνα Μελίκ, οι παραδόσεις των εντόπιων σμίξανε με τις συνήθειες του βλαχόφωνου πληθυσμού και δέθηκαν με τα έθιμα των προσφύγων από τη Θράκη. Εκεί, εκτός από τα Ρουγκάτσια αναβιώνουν και το έθιμο του Καλόγερου, που έχει αρχαιοελληνική καταγωγή, πριν από την Καθαρά Δευτέρα, οι Λαζαρίνες το Σάββατο του Λαζάρου και τα Αναστενάρια στις 21 Μαΐου, στη γιορτή του Μ. Κωνσταντίνου και της αγίας Ελένης, που, δυστυχώς, τα τελευταία χρόνια έχουν ατονήσει. Όλα αυτά, βέβαια, με το μεράκι και την καθοδήγηση του Γιώργη Μελίκη. Όπως τονίζει ο ίδιος, το Εθνογραφικό Κέντρο μπορεί να αποκληθεί σχηματικά μουσείο. Είναι, κυρίως, ένας χώρος δεμένος με τα έθιμα του τόπου του, με κύριο μέλημα τη βιωματική προσέγγιση και την επαφή με τα εκθέματα. Περιλαμβάνει δύο κατηγορίες συλλογών.

ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΕΣ

- άυλη πνευματική κληρονομιά, δηλαδή τραγούδι, χορός σε 400 ώρες τηλεοπτικό υλικό και 50.000 φωτογραφίες (με κεφαλοδέσια, κοσμήματα, αρχοντικά κ.ά.) και 17.000 καταγραφές δημοτικών τραγουδιών από όλη την Ελλάδα) που συνέλεξε ο Γιώργος Μελίκης μέσα από τις εκπομπές και τις περιηγήσεις του στον Ελλαδικό χώρο

-σειρά από μήτρες έτοιμες να γίνουν δίσκοι

- **υλική πολιτιστική κληρονομιά, δηλαδή**

- σειρά από πόρπες διαφόρων εποχών

- παλαίτυπα/βιβλία

- συλλογή με **Μάσκες**. Πάνω από 70 μάσκες του δωδεκαημέρου της Αποκριάς, που χρησιμοποιούνται σε δρώμενα και μαγικοθρησκευτικές τελετές της λαϊκής παράδοσης, η οποία ταξιδεύει στην Ελλάδα και έχει εκτεθεί και στο Μ.Ι.Ε.Τ Θεσσαλονίκης και στην Αθήνα. Οι μάσκες προέρχονται από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας και μεταφέρουν αναφορές της συλλογικής συνείδησης, της ιστορικής ταυτότητας, αλλά και της μνήμης: από τη Σίβα της Κρήτης μέχρι το Ισαάκιο του Διδυμοτείχου και από τη Σκύρο μέχρι τη Νέδουσα της Μεσσηνίας, κυρίως όμως από περιοχές της Μακεδονίας, τις Σέρρες, τη Δράμα, την Κοζάνη, την Ημαθία, την Καστοριά. «Φθαρτή, φτιαγμένη από φθηνά και προσιτά υλικά, η μάσκα είναι μέρος από το όλον της φορεσιάς του μεταμφιεσμένου ενός δρώμενου. Είναι η ταύτιση και η ταυτοπροσωπία που οδηγεί στην υπέρβαση, που αποκτά χαρακτήρα μετεμψύχωσης και μετενσάρκωσης, εργαλείο του υποσυνειδήτου εκείνου που τη φορά» τονίζουν οι διοργανωτές της έκθεσης¹.

- συλλογή με τάματα λαϊκής λατρείας. Η έκθεση αυτή η οποία είναι μόνιμη συγκεντρώνει 2.000 τάματα από την Ελλάδα και άλλους τόπους όπου ζουν χριστιανοί ορθόδοξοι (όπως η Πρίγκηπος) και περιλαμβάνει τα γνωστά τάματα που κάνουμε στις εκκλησιές, αλλά και άλλα λιγότερο αναμενόμενα.

- συλλογές με χάρτες από το 1530 μέχρι το 1930 κατά τις προσπάθειες εντοπισμού των Αιγών

- συλλογή με χαρακτηριστικά περιηγητών από μια σειρά φωτογραφιών.

Το 1969 ο Γιώργης Μελίκης με μια Kodak απαθανάτισε κτίσματα στα οποία είχαν χρησιμοποιηθεί σπαράγματα και υλικά από τα ανάκτορα των Αιγών.

Το Εθνογραφικό Κέντρο, ένα κόσμημα για τη Μελίκη εκτείνεται σε 1.200 τετραγωνικά μέτρα, σε ένα διώροφο κτήριο με εσωτερική αυλή και δέχεται συχνά επισκέψεις σχολείων. Συχνά, παιδιά της Μελίκης βοηθούν στο στήσιμο των εκθέσεων, αλλά και στην αναβίωση των εθίμων. Ας ελπίσουμε ότι θα έχει και την αρωγή κρατικών φορέων, προκειμένου να ολοκληρωθεί το φιλόδοξο όραμα του εμπνευστή του για τη διατήρηση και την ανάδειξη της κουλτούρας του τόπου μας.

¹ http://www.makthes.gr/news/GR/etiketes/reportage_C/Maskes_toy_Giorgi_Meliki__sto_Politistiko_Kentro_toy_MIET, ανακτήθηκε στις 22/5/2016.

Πεπραγμένα

**Παρουσιάστηκε η νέα έκδοση της Ε.Μ.Ι.Π.Η.
"Γυμναστικός Σύλλογος Ποντίων Ναούσης «Ακρίτας» 1928 – 1956"**

Η νέα έκδοση της Εταιρείας Μελετών Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας (Ε.Μ.Ι.Π.Η.), με τίτλο "Γυμναστικός Σύλλογος Ποντίων Ναούσης «Ακρίτας» 1928 – 1956", με συγγραφείς την Θεοδώρα Μαυρίδου και τον Κώστα Χατζηστυλλή, παρουσιάστηκε το απόγευμα της Δευτέρας 1 Φεβρουαρίου 2016, στο Κέντρο Τεκμηρίωσης Βιομηχανικής Κληρονομιάς «ΕΡΙΑ», στη Νάουσα.

Η βιβλιοπαρουσίαση διοργανώθηκε από την Ε.Μ.Ι.Π.Η., σε συνεργασία με τον Δήμο Νάουσας, ενώ για το νέο βιβλίο της Εταιρείας μίλησαν οι Δρ. Γιώργος Μάλλιος – Φιλολόγος, ο Δρ. Γιάννης Μπέτσας – Επικ. Καθ. Ιστορίας Πανεπιστημίου Δυτ. Μακεδονίας, ο Γιάννης Σφαιρόπουλος – Προπονητής Καλαθοσφαίρισης, καθώς και η συγγραφέας του βιβλίου, Θεοδώρα Μαυρίδου – Καθηγήτρια Φυσικής Αγωγής. Τον συντονισμό της εκδήλωσης είχε η Ολυμπία Μπέτσα, Φιλολόγος – Αντιπρόεδρος του Δ.Σ. Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Η ετήσια Γενική Συνέλευση της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Την Κυριακή 7 Φεβρουαρίου 2016 πραγματοποιήθηκε η Ετήσια Γενική Συνέλευση της Ε.Μ.Ι.Π.Η. Κατά τη διάρκεια της Γενικής Συνέλευσης έγινε απολογισμός της περασμένης χρονιάς, ενώ ανακοινώθηκε στα μέλη η εγκατάσταση της Εταιρείας σε χώρο εντός της Βέροιας και συγκεκριμένα στο Αρχοντικό Μπέκα, κατόπιν σχετικής απόφασης του Δημοτικού Συμβουλίου Βέροιας.

Στο πλαίσιο της Γενικής Συνέλευσης, πραγματοποιήθηκε η κοπή της βασιλόπιτας της Εταιρείας.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Ε.Μ.Ι.Π.Η.

ΣΕΙΡΕΣ

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

1. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, *Ο Βεροιώτης Ιερομόναχος Μελέτιος Κωνσταμονίτης και η περιοδεία του στη Ρωσία (1862-1869)*, Βέροια, 2011
2. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, *Ο Μητροπολίτης Κοσμάς Ευμορφόπουλος (1860-1901)*, Βέροια, 2014

ΜΙΛΑΜΕ ΓΙΑ ΤΗ ΒΕΡΟΙΑ ΤΟΥ 20ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Πρακτικά Επιστημονικών Ημερίδων Τοπικής Ιστορίας

- Α' Στο λυκόφως της Οθωμανικής Περιόδου (1890-1910), Βέροια, 2012
- Β' Από την Αυτοκρατορία στο Εθνικό Κράτος (1910-1925), Βέροια, 2013
- Γ' Στη Βέροια του Μεσοπολέμου (1925-1940), Βέροια, 2015
- Δ' Η δεκαετία των μεγάλων ανατροπών και αναταραχών (1940- 1950), Υπό έκδοση
- Ε' Από τον Εμφύλιο στη Χούντα (1950 - 1974), Υπό έκδοση

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Πρακτικά Επιστημονικών Ημερίδων Τοπικής Ιστορίας

1. Ημαθία: Σκιαγραφώντας την ιστορία της μέσα από της συλλογές των Γ.Α.Κ. Αρχεία Ν. Ημαθίας, Βέροια, 2014
2. Μιλάμε για τη Νάουσα του 20ου αιώνα, Υπό έκδοση

ΠΕΡΙΟΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ ΗΜΑΘΙΑΣ

Τόμος Α' (2009), Βέροια, 2010

Τόμος Β' (2010), Βέροια, 2011

Τόμος Γ' (2011), Βέροια, 2012

Τόμος Δ' (2012) - Πρακτικά Α' Επιστημονικού Συνεδρίου για την Ημαθία, Βέροια, 2013

Τόμος Ε' (2013) - Πρακτικά Α' Επιστημονικού Συνεδρίου για την Ημαθία - Β' Μέρος, Βέροια, 2014

ΧΡΟΝΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

Τεύχη 1 - 11 (2008-2010), Βέροια, 2011 (Συλλεκτική έκδοση)

Τεύχη 1 - 27 (2008-2015), Βέροια

ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. Βέροια 16 Οκτωβρίου 1912. Η απελευθέρωση της πόλης μέσα από κείμενα του 20ου αιώνα, Βέροια, 2012 (συλλογικός τόμος)

2. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, Όψεις και πτυχές της βεροιώτικης Αποκριάς από τα οθωμανικά χρόνια ως τα τέλη του 20ου αιώνα, Βέροια, 2014

3. Παύλος Δ. Πυρινός, Βεροιώτικα και Ναουσαίικα σημειώματα, Βέροια, 2014

4. Θεοδώρα Μαυρίδου – Κωνσταντίνος Χατζηστυλλής, Ιωάννης Τζαναβάρας. Ένας ξεχωριστός καθηγητής στην κατοχική Νάουσα, Βέροια, 2015

5. Δημήτριος Κ. Βύζας, Τσόρνοβο – Φντειά Ημαθίας, Βέροια, 2015

6. Θεοδώρα Μαυρίδου – Κωνσταντίνος Χατζηστυλλής, Γυμναστικός Σύλλογος Ποντίων Ναούσης «Ακρίτας» 1928 – 1956, Βέροια, 2016